2.

JOH. JOACHIM. ZENTGRAVII

ORIGINES JURIS NATURALIS

Secundum Disciplinam Christianorum ad Gentilium captum,

Vindicata

contra

SPICILEG. CONTROVERSIARUM

Celeberrimi

DN. SAMUEL. PUFENDORFII:

Cum Appendice

Contra

Clarissimum Virum,

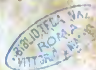
DN. SAMUEL. STRIMESIUM,

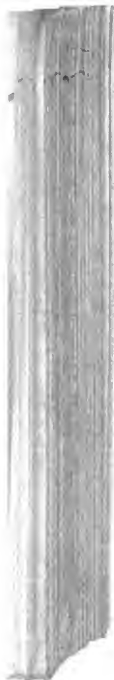
Prof. Francof. Viadrin.

ARGENTORATI

Impensis GEORGII ANDREÆ DOLHOPFII,

Anno 1681.

VIRO

Magnifico, Nobilißimo & Consultißimo,

DOMINO

JOHANNI PHILIPPO SCHEFFERO,

J.U.D. EXCELLENTISSIMO, SERENISS. DUCIS WÜRTENBERGICI; ILLUSTRISSIMI ITEM SYLVÆ, RHENI, ET SALMÆ COMITIS; UT ET REIPUBLICÆ ESLINGANÆ CONSILIARIO,

Perennem precor felicitatem!

Indicias has ut Tuo consecrarem Nomini, à me impetrarunt Tuus erga me benevolentiſſimus affectus, Tuaque Eruditio. Iſtum enim ut quanti æſtimarem conteſtarer, publico id fieri monumento non inconveniens

judicabam, cum Fautorum & Amicorum dignitas etiam inter alios celebrari mereatur. Quanquam & Amici nomen ex se ita sit amabile, ut ab eo patrocinium aliquod tale scripti genus, quale hoc est, cui Magnificum Tuum nomen præscribere placuit, sibi polliceri non dubitet. Tuæ autem inprimis singulari eruditioni, cum in aliis, tum his in literis Practicis excellenti, has vindicias subjicere debui, ut quid circa quæstiones, quæ cum *Celeberrimo Viro*, qui meam Disquisitionem de Origine J. N. impugnatum ivit, mihi intercedũt, à me sit præstitum, dijudicaretur à Viro, cui neque ingenium, neque doctrina ad hoc faciendum necessaria deest. Et cum accuratius philosophandi genus Tibi semper cordi fuerit, non ingratam hinc tibi quoq; futuram confido hanc de Origine moralitatis & J.

N. dis-

N. disputationem: cum his in controversiis de ratione veritatis hujus Juris, quod universum genus humanum nexu reciproco consociat, ipse sis exercitatissimus. Contentiones equidem non amo, cum aliis laboribus tempus sciam tribuere; obtrectatione autem nominis alieni velle inclarescere plane infrunitum censeo; male tamen excepta, quæ in neminis injuriam, aut veri studio, quod in libera Philosophorum civitate omnino probare decet, scripta sunt, vindicare & recte interpretari omnino me teneri arbitror. Frustra proin quis à me sæpius repetitas vindiciarum vindicias expectaverit; cum mentem suam clare explicasse, thesinque suam solide probasse, & ab objectionibus quæ speciem aliquam veri præ se ferunt liberasse, cordatis & eruditis sufficere existimem. Abire enim solent

plerumq; ejusmodi litigia in cavillationes, convitia, & molestam dudum protritarum quæstionum repetitionem. Benevola itaque excipe fronte hanc pro mea de Origine, Veritate & immutabili rectitudine Juris Naturalis disquisitione scriptam Apologiam. Conservet Te Deus Ter Opt. Max. in spem melioris seculi salvum & incolumem! Vale.

Magnific. Nobiliß. & Ampliß.

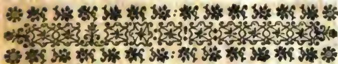
Scrib. Argent. die 27.
Aug. 1681.

T. Nominis

Cultor addictißimus

Joh. Joachimus Zentgravius.

Cordato

Cordato & Erudito Lectori ἐντεύξεσιν.

QUintus jam agitur annus, ex quo de *Origine, veritate & immutabili rectitudine Iuris naturalis secundum disciplinam Christianorum, ad captum tamen Gentilium*, hoc est Philosophice, colloquii Academici ergo nonnulla meditari incepi. Etsi vero hoc facto me manifestaturum esse probe videram, mihi non eundem per omnia animi sensum cum aliis Eruditis viris circa has quæstiones intercedere, liberam tamen quod Philosophorum civitatem libera quoque suffragia admittere sciebam, cordate citra personæ injuriam mihi disputare licere credidi. Nunquam non enim infrunitum istud dissentiendi genus odio habui, quo Viros, quorum eximia extant in rem literariam merita, quibusque laudabili conatu illam promovere curæ cordique est, quando humani quid illis accidit, convitiis proscindere solent; memor & me hominem esse. Nec illud sperandum ego puto inter mortales esse seculum, quo omnis lis circa motas contro-

controverſias perorata dici poterit. Hac mentecum animum ad ſcribendum applicarem, ſic theſin meam tractandam eſſe duxi, ut ſolidis rationibus munitam non uni tantum adverſario & contradicenti opponerem, & cum erroris ſit multiplex facies, nihil cum illo ei commercii, ſive ſub hac, ſive alia appareat forma, intercedere una oſtenderem: unde factum eſt, ut paſſim additæ limitationes jam his, jam illis diverſum ſentientibus obſtruant. Neminem vero ego puto uſque eo in Philoſophia Morali eſſe hoſpitem, quin ſciat, circa originem, veritatem & immutabilem rectitudinem J. N. explicandam, doctiſſimos quosque viros in diverſas abire ſententias, ex quibus cuilibet illam ſequi licet, quam præ cæteris veram eſſe ſibi perſuaſum habet. Cæterum cum Lectori idem viciſſim, quod autori de aliis, permiſſum eſſe debet de ſcripto judicium; eximia hujus virtus recte *a* dicitur, accurate *quid in controverſia proprie ſit* conſiderare, contra quem item, & qua ratione aliquid dicatur, placide diſpicere, ne cum propria luctari umbra cenſor incautus & præceps neceſſe habeat Et hoc eſt quod in viro celeberrimo, DN. SAMUEL. PUFENDORFIO, omni jure deſidero. Me operæ pretium facturum eſſe exiſtimabam, ſi craſſum illorum

rum

a *Pufendorf. Spic. p. 4.*

rum Indifferentiſmum, qui à libero Dei beneplacito diſcrimen naturale honeſtorum & turpium ſuſpendunt, irem profligatum, aliasque huc pertinentes tractarem quæſtiones, tam à Scholaſticis quam ab aliis viris doctis motas. Facere mihi licere hoc credebam jam ex occaſione, jam ex inſtituto; jam ſententiæ tantum, jam etiam autoris facta mentione: quæ eo melius ſæpe numero omitti poterat, quod alias in *diſquiſitione* autores ſententiarum, contra quas meam munire theſin laborabam, infruniti potiſſimum Indifferentiſmi, allegaſſem, ſecutus *a* Dn. *Pufendorfii* exemplum, qui in Præfatione præmiſſa Elementis Jurisprudentiæ univerſalis, *Grotium* & *Hobbium velut in univerſum allegans, in ipſo opere, quoties eorundem expreſſa fuit ſententia, ipſos nominare ſuperſedit.* Verum enimvero cum Indifferentiſmum canentes tibias inflare primo *Pufendorfius* ab aliis arguebatur, iſtam litem me meam velle facere inique ſuſpicatus, in ſe dici credidit, quæ contra *Vaſquium*, *Radam*, *Caramuelem*, *Szydlovium*, *Rhatorfortem Tvviſſum*, aliosque, jam facta, jam omiſſa mentione autoris; jam ex inſtituto, jam ex occaſione; jam theſeos muniendæ, limitandæ, jam antitheſeos oppugnandæ gratia; jam etiam ex alia cauſa, ſolvendorum ſc. in gratiam

a Præfat. Elem. Jurispr.

auditorum, quibus istæ dissertationes scribebantur, dubiorum ergo, ut in Dissertationibus Academicis fieri amat, disputata sunt. Tantum autem abest, ut hanc quæstionem tractans ad *Pufendorfium* respexerim, ut illum potius ab Indifferentismo istorum meoquidem judicio absolutum *Vasquio* etiam opposuerim, eundemq; recte oppugnare dixerim, uti & quæ sequuntur docent Vindiciæ. Potissima quæ cum Viro Doctissimo mihi controversia intercedit est de origine moralitatis; & num veritas moralium se antecedenter, an vero consequenter ad divinam voluntatem habeat: hoc est, an v.c. unicuique suum tribuere sit justum & rectum, quia Deus ita præcise voluit; an vero quia justum & rectum, Deus ita quoque præceperit? Ubi si quæ est, quanquam eam nondum videam, lubens confiteor culpã, quod Pufendorfianam sententiam, etsi non sine ratione, honeste & modeste, pro Academica omnibusque bonis probata dissentiendi libertate, prior perstrinxerim. Non ægre hoc laturum esse Virum initio inde conjiciebam, cum quod citra detrahendi studium, à quo longissime absum, ratione contendere in mentem induxerim; tum quod ipse [a] *inter illud genus hominum suum profiteri nomen nolit*, qui *statim in odium & iras effervescunt*,

[a] *Præf. de. J. N. G. Apol. p. 64. Epist. ad Scherz.*

ſcunt, ſi ſua omnia velut ex tripode dicta non adorentur; provocaveritque etiam ad honeſtam diſquiſitionem *à ſe traditorum*, quibus ſecum in arenam deſcendere placuerit; denique quod libertatem quam in alios ſibi ſumſerat, aliis quoque in ſua permiſſum exiſtimaverim. Confutaverat quippe & ille paſſim Dn. D. *Zieglerum*, & B. noſtrum *Bœclerum*. Verum neque Witteberga, neque Argentoratum ei bellum hoc nomine indixit, etſi rationes quibus hi viri defendi queant, non deſint. Sed fefellit me mea mens, cum humanitatis verba expectans, eandem vehementiã, quam iniqua peperit ſuſpicio, quaq; in alios invectus eſt, in me quoq; expertus fuerim. Accedit, quod quæ Vir doctiſ. mihi objecerat diſtinctius cognoſcens, ab eo theſin propriam non ſolum defendi, ſed & quæ in meo tractatu habentur illi minus probata cenſeri, &, irrito licet ſucceſſu, examinari notaverim, ita ut non defenſorem tantũ, ſed & aggreſſorem egerit. Quanquam vero per convitia & calumnias adverſarii alicujus nunquam à defendenda veritate me revocari paſſurus ſim, cum tali cacodæmonis furori cedere Chriſtiano homine, cui mens recti conſcia eſt, indignum cenſeam; fateor tamen, me provocatum licet, a animum haſce adornandi vindicias ab initio nõ habu-

a *Spic. p. 74.*

habuisse, scriptaque ad *Amicum* exeunte Octobri elapsi superioris anni epistola, fontes solutionum illorum quæ à Dn. *Pufendorf.* objiciuntur ostendisse, sufficere duxisse, quam ille etiam publici juris jam pridem fecisset, si per me licuisset. Ubi tamen Lipsiensis Academiæ Rectorem Magnificum Dn. D. *Valentin. Alberti* notis Apologeticis se vindicasse vidi, mea quoque interesse censui, à me circa Jus Naturæ in neminis injuriam disputata ab iniquitate & objectionibus, quibus ea Dn. *Pufendorf.* constringere voluit, liberari. Feci hoc modeste, ut inter Consanguineos fidei decet, eruditoque seculo probata & plane honesta scribendi ratione, qui id dedi operam, ne verbum excideret, quo jure Vir Doctiss. offendi posset, par pari minime referens, etsi peccatum originis ubique detur, cum à tali disceptandi genere, quo victor pejor & infelicior victo habetur, plane alienus sim, obfirmato contra quemvis furorem animo. Primaria quæstio est, uti dicere incepi, de *Origine Moralitatis*, quæ controversia secunda prolixius etiam explicatur, quam exemplis Mathematicis illustrare præprimis volui, quod hæc sint perspicua, eademque existat ratio veritatis rerum Moralium in se & sua natura talium, quæ veritatis est Mathematicæ, cum uti eo ipso quo aliquid

a *Pufendorf. Specim. p.* 164.

aliquid existit unum est, ita eo ipso quo aliquid est homo, sit animal rationale; & uti unum, unum, unum, & unum compendii causam appellamus quatuor, ita animal rationale uno nomine vocatur homo; & cum rapina divinæ gloriæ contumeliosa de Deo loqui, dicitur blasphemia. Imo uti ex uno, uno, uno & uno consurgit quaternitas, ita ex illis requisitis & conditionibus, de quibus in Disquisitione Art. VII. fuit actum, exoritur Moralitas; & ista requisita in illa conjunctione spectata dicuntur Moralitas, conjunctaque animalitati rationalitas dicitur Humanitas, vel si mavis homo, uti unum, unum, unum & unum conjunctim accepta dicuntur quaternitas Unde sicut veritas Mathematica quatalis se habet ad divinam voluntatem antecedenter, ita & veritas moralis qua talis, salvo interim discrimine, quod ex parte materiæ intercedit. Usum quem hæc quæstio habet in gravissimis circa divinam Providentiam controversiis, quæ nostratibus cum Reformatis intercedunt, & quæ de Necessitate Satisfactionis Christi contra Socinianos disputantur, illi æstimare norunt, quibus istarum controversiarum status altius est perspectus, quique quæ ab adversariis hic reponi & objici vicissim solent, non ignorant; quæ prolixius hoc loco explicare instituti ratio permittere non videtur.

Reli-

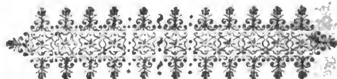
Reliquæ quæstiones paucis sunt discussæ, quod illarum veritas explicationem potius perspicuam, quam prolixe institutam defensionem desiderare videatur, citra animum cavillandi, cujus turpitudinem in illos qui Moralia docent minime cadere decet,. Denique Appendicis loco subjeci vindicias *contra Clariss. Dn. Samuelem Strimesium, Prof. Francof. Viadrin.* qui pro ea quæ inter Philosophos datur libertate, quamque & mihi concedi vicissim postulo, sententiam meam de *Valore Morali*, num Moralitatem in genere spectatam formaliter constituat, impugnatum ivit, me non invito; cui proin ut mea responderet humanitas æquum erat, cum simili erga me fuerit usus humanitate, fidei licet meæ consanguineus non sit. Tuum jam erit, benevole Lector, judicare, quid hic à me ex vero sit præstitum, non quid cavillandi libido confundere, & pervertere possit. Nullus enim tam feliciter procedere potest commentarius, qui non huic obnoxius esse injuriæ queat, à qua ne ipsæ sacræ literæ liberæ sunt. Benè *Seneca* Qq. Nat. l. 4. c. 5. *Pauca admodum sunt sine adversario. Cætera etiamsi vincunt, litigant.* Observabis autem in præcipua controversia, quæ de Origine Moralitatis instituta est, ventilanda, eo descendisse Dn. Adversarium

meum,

meum, ut theseos suæ salvandæ causa propositionem hanc æternæ veritatis: *Homo est animal rationale*, veram esse negatum iverit, si Deus Hominem nunquam creare decrevisset; & quod tota tandem disputatio loco solidæ Responsionis sarcasmo finiatur: id quod pro bonitate causæ meæ non parum facere mihi persuasum habeo. Quare uti de Tua Æquitate & Eruditione, cordate Lector, benevolum mihi judicium polliceor, ita fave ulterius, atque vale!

SYLLA-

SYLLABUS CONTROVERSIARUM.

Facto

F Acto hoc Vir Celeberrimus atq; Doctissimus Dn. *Samuel Pufendorfius* præmissæ Spicilegio præfationis initio : *Quanquam*, inquiens, *spes fuerat, post editum* Controversiarum Specimen *tandem aliquando liberum mihi fore molestissima scriptione supersedere, cujus necessitatem initio mihi malevolorum improbitas, & inde vitilitigatorum quorundam pro asserendis suis naniis importunitas imposuerat: haut tamen apparet, qua ratione hoc saltem scripti commode defugere queam, per quod ultimus adversæ partis conatus est destruendus*; novam scribendi explicat necessitatem : *Video post concisos calumniarum exercitus, unum aut alterum cavillationum manipulum adhuc frontem obvertere, tum præcipue serenissimam ac potentissimam reginam Metaphysicam, velut fidum barbariei tutelare numen auxilio vocatam, par distinctionum pulvere haut quidquam decoro sordidarum submisisse, quæ ferocula toto late campo volitant, veluti sola telis suis in acicularum subtilitatem attenuatis bellum confectura.* Verum quod usum Metaphysicæ in explicandis primis J. N. originibus sic exagitat, recte propria Dn. *Pufendorfii* dicitur esse opinio. Longe

A enim

enim mitius de Scholasticis, usq; primæ Philosophiæ in hac disciplina *Grotii*, *Conringius*, *Graswinkelius*, *Feldenus*, *Rachelius*, aliique viri politissimi judicarunt. Nil addo, quam B. *Boecleri* verba Com. Grot. *P. I. p. 22.* qui *rectum Grotii in eo judicium eluxisse* scribit, *quod ardui argumenti doctrinam via & arte, partite & subtiliter componi non posse vidit, absq; ope & adminiculo sublimis sapientiæ, quam Metaphysicam vocant.* Existimat equidem Dn. *Pufendorfius*, se istas distinctiones *facile opaca nube tectas magnum per inane circum volitantes ferre potuisse, ni subsidentem in insidiis animadvertisset sicariorum manipulum, infamibus telis instructum.* Patet verò bene dixisse *Philemonem*, πρόχειρον ἐπὶ τὴν γλῶτταν εὐλόγῳ τρέχειν, *diserto proclive esse ad linguam currere*: Pleraq; quippe quæ hic dicuntur, mera nituntur suspicione justo iniquiori, quæ tàm atroci accusatione innocenti gravis est. Fallitur enim vehementer, si quæ in Disquisitione habentur, omnia in se dicta putat. Ita quando addit: *Id enim jam egregium, ac si Diis placet Theologicum facinus habetur, viros orthodoxos, probataq; vita deterrimarum hæresium, ipsiusq; adeò atheismi convitio aspergere, occasione quæstionum philosophicarum, quas salva S. Scripturæ autoritate ex solo rationis lumine ventilare se profitentur, & quidem antequam ad liquidum fuerit perductum, quid proprie in controversia sit:* Non in me hoc dici credo; certe dici non potest, qui *Pufendorfii* Orthodoxiam nusquam in dubium vocavi, vel de vitæ ipsius probitate dubitavi, tantum abest ut deterrimas hæreses,

ſes, imo ipſum atheiſmum, occaſione quæſtionum, in quibus aliquid diſſenſus mihi cum illo intercedit, eidem objecerim. Scripſerim enim licet in *Diſquiſit.* mea ſub Proœm. finem: *Diabolum ſub ſpecioſo Jurisprudentiæ naturalis nomine, tacitè jam Pelagianiſmi, jam Atheiſmi ſemina diſſeminare*, id ſicut de *Herberto*, *Spinoſa*, *Hobbio*, *Fernando Vaſquio*, nonnullis etiam Pontificiorũ *Moraliſtis*, quos mea *Diſquiſ.* confutatum ivit, quosq; hæc ſcribens petebam, verum eſt; ita plus juſto ſuſpicax merito vir celeberrimus audit, quo vitio in ſuo Spicilegio ſatis aculeato ſæpius laborat, contra mentem meam, quæ contra iſtos impoſtores dixi, in ſe dicta eſſe cenſens. Quæ de ſtatus controverſiæ dilucidatione idem monet, paſſim à Dn. *Puſendorſio* ipſo neglecta ſunt, illa ceu ſibi oppoſita oppugnante, quæ contra alios diſputata ſunt, & ſic theſin theſi non recte opponente: Id quod in illis, quæ de Indifferentiſmo ab eo contra me dicuntur, inprimis obſervare licet. Cum enim *Fernandi Vaſquii*, *Retorfortis*, *Guielmi Twiſſi*, *Szydlovii*, *Radæ*, *Caramuelis*, & ejusmodi Sophiſtarum, infrunitum Indifferentiſmum, quo à *libero* nudoque Dei beneplacito diſcrimen honeſtorum & turpium provenire delirant, ex inſtituto iverim oppugnatum, paſſim abſurdi hujus dogmatis facta mentione; ubi hoc legit non ſine convitiis ſuæ ſententiæ *detorſionem* fieri clamat; cum tamen tantum abſit ut delirium hoc *Puſendorſii* eſſe dixerim, ut ipſum hunc *Indifferentiſmum* recte etiam oppugnare in meis Orig. J.N. p. 308. expreſsè ſcripſerim, *Vasquioq;* eundem oppoſuerim. Ita enim habent verba mea: *Recte judicat Dn. Puſendorfius Vaſquianum hunc Indifferentiſmum*, quo ſponte Dei dicitur poſſe mutare ſententiam quoad mutuas neces inter ſeſe perpetrandas, *eſſe abſurdum, & contradictorium.*

Qui ergo affirmare poteſt, me *ſuam detorquere ſententiam & dictionem, tribuendo ei, quaſi ſtatueret, ea quæ lex naturalis jubet, libero Dei arbitrio bona eſſe facta*, vid. Spicileg. p. 8. ſeq. p. 13. contra ea quæ in Disquiſ. p. 357. dicta ſunt? Verum patet hinc, quam verum ſit illud *Philemonis*: τὸ καλαχεῖν ἐςὶ τῆς ὀργῆς πόνος. Idem dictum ſit ad ſequentia: *Enimverò cum malevoli non id ſolum egerint, ut fructu & adplauſu induſtriæ meæ privarer, quod conſcientia rectæ voluntatis ſubnixo vile damnum erat: ſed & me velut autorem ac propugnatorem impiorum dogmatum, adhibita omni calumniarum arte differrent: nimirùm inter ſanctiſſima officia eſt, male feriatorum hominum conatus evertere. Nam eruditione aut ingenio ut pollere credamur, an minus, parum intereſt. Sed ne peſtilentes opiniones fovere, aut in publicum ſpargere videamur, usq; adeò intereſt, ut magnum crimen ſit ejusmodi criminationem abs ſe non depuliſſe; & ejusmodi calumniis fidem adſtruat, qui non refellit.* Nam me quod attinet, tantũ abeſt ut illum *fructu & applauſu induſtriæ privatum* iverim, qui ab obtrectandi vitio, & *φιλαυτίᾳ Hobbiana*, ſum quam longiſſime remotus, ut eundem potius ſcriptis ſuis eximiis rem literariam eximie auxiſſe & augere ſæpius & ipſe affirmaverim. Oſtendat etiam, ſi poteſt, doctiſſimus *Puſendorfius*, me unquam eum *peſtilentes in publicum ſpargere* opiniones dixiſſe: quanquam non putaverim illum privilegium

vilegium infallibilitatis sibi tribuere, vel in scribendo sibi aliquid humani accidere posse negare, vel nolle credere oculos plus cernere, quam oculus videt. Bene etiam facit, quod ubi opus est, & per veritatem licet, suam vindicatum eat innocentiam, modo non in innocentes ferociat. Non tamen male interim monet B. *Ambrosius* 1. Off. c. 6. *Is qui cito injuria movetur, facit se dignum videri contumelia, dum vult ea indignus probari. Melior est itaq; qui contemnit injuriam, quam qui dolet. Qui enim contemnit, quasi non sentiat ita despicit, qui autem dolet, quasi senserit torquetur.* Hæc ab eloquentissimo Doctore mihi putabo dicta; ad se verò pertinere illud acutissimi *Augustini* credat Dn. *Pufendorfius*: *Qua tandem vis nisi cæcitas & vanitas animi cogit hominem clausis ut dicitur oculis tanquam in alterum jacere, quod in eum qui jecerit, continuo redeat, eumq; ictu reciproco affligat, intacto illo quem vulnerare voluerat.* contra Parmen. l. 2. c. 1. t. 7. Opp. f. 23. *Demus* interea tamen *has horas tuendæ nostræ existimationi*, ut innocenter, & minimè in *Pufendorf* injuriam dicta ab iniquis objectionibus, suspicionibus, & inde ortis cavillationibus (dicemus enim quod res est) vindicemus; etsi non negemus, hoc scriptionis genere nos libenter supersedere, & nobiliori labori nostrum tempus impendere præoptare; Tantum abest ut nugis delectemur.

):(o):(

CONTROVERSIA I.

An & quomodo Doctrina J. N. secundum disciplinam Christianorum tradi possit?

§. 1. QUæstioni huic occasionem dedit libri mei *de Orig. J. N.* inscriptio, à Dn. *Pufendorfio* c. I. p. 5. adducta. De *doctrina autem J. N. secundum disciplinam Christianorum* pertractanda primus, quantum mihi cönstat, cogitavit Illustriss. *Boineburgius.* Doctissimus *Rachelius*, cujus laus in hoc genere literarum magna est, scripsisse ad se laudatum hunc modo Germaniæ nostræ quondam *Peirescium* tradit de J. Nat. diss. §. 101. *se desiderare, qui ad imitationem Seldeni de Jure Naturæ juxta disciplinam Christianorum commentaretur.* Commendat etiam hoc institutum, quibusq; potissimum opus sit præsidiis docet *Bœclerus* Com. Grot. P. I. p. 21. Nimirum doctrina Juris naturalis tradi potest vel *absolute*, & sic audiendi sunt omnes homines bene morati. Sicut enim hæc lex omnium cordibus est inscripta, ita quæ legis huj⁹ sunt omnibus dictat recta ratio: placuit hæc docendi ratio *Grotio*, probaturq; *Ricardo Cumberland.* de Leg. Nat. Proleg. §. 2. vel *determinate* secundum certæ alicujus Philosophiæ indolem, principia, & placita, quemadmodum *Seldenus* secundum disciplinam Ebræorum J. N. doctrinam explicatum ivit. Quid verò *Boineburgius* voluerit, J. N. disciplinam secundum Christianorum placita tradi desiderans, & quæ insinuati modi ratio docendi sit, *Rachelius* ita l. c. exposuit: *Credo Mæcenatis quondam nostri desiderium hujus discriminis demonstratione non potuisse*

tuisse expleri, sed inprimis hoc illum voluisse, ut ex optimorum Theologorum, & inprimis Ecclesiæ Patrum scriptis ostenderetur, quid ipsi crediderint Juris esse naturalis, quibus argumentis quæq; capita adstruxerint & illustraverint; quomodo illa disciplina Christiana vel consentire, vel hanc jure naturali præstare, & præ illo multa eximia habere existimaverint. Additq; Vir celeberrimus ulterius: *Quia inprimis in doctrina Christiana tantopere commendatur & lex charitatis & lex patientiæ, notumq; sit, cum ab aliis, tùm à Grotio his multos singulares affectus tribui solere, hortatus sum, imo rogavi nonnullos, ut his legibus explicandis aliquam navarent operam, docerentq;, quatenus illæ cum jure naturæ convenirent, aut ipsi præcellerent.* Æque erudite atque perspicue. Hac itaq; mente Origines J. N. explicaturus, quomodo prisci Ecclesiæ Patres, atq; Christianorum Doctores, tàm qui recte, quàm qui perverse de religionis Christianæ capitibus sentiunt, secundum rationis principia, non repugnante ea quam profitebantur Theologia, easdem tradiderint, exponere volui, illorum probata sententia, qui verum vidissent, licet alias agant Sophistas. Cæterum cum verum non nisi unum sit, adductis in medium præstantissimorum ex Ethnicis Philosophorum testimoniis ostendere volui, hanc Christianorum Philosophiam, à Christianis licet profectam, eandem esse quam ex rationis lumine etiam Gentiles tradiderunt, illorumq; captui mentiq; respondere; ac proinde religionem nostram Christianam verè esse socialem, nihilq; continere, *quod humanæ societati noceat, imò nihil quod non prosit*, uti recte notat *Grotius* 2. J. B. 20. 49. graviterq; contra gentilium calumnias asseruerunt fortissimi vindices *Justinus Martyr, Tertullianus, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, Augustinus.*

§. 2. Ast Dn. *Pufendorfius* nescio quas hic fingit insi-

 dias,

dias, *inscriptionemq.* mei libri, *quo Origines J. N. secundum disciplinam Christianorum ad Gentilium captũ duquiruntur, insidiosi quid redolere, & citra animadversionem præteriri non debere* contendit. *Cum enim sibi propositum fuerit jus naturale adaptare ad captum omniũ hominum, abstrahendo quam peculiarem religionem foveant: (nam agnitionem & cultum Numinis in universum id jus præsupponere, & cum eo stare, cadereq.) consequens esse*, addit, *sequestrari sententias nonnullorum è Christianis doctorum, quatenus extra communem rationem, & consensum humani generis cadunt; ut adeò omnis disceptatio quæstionum circa jus naturale ab auctoritate certorum hominum ad sanam rationem unice revocetur.* Atqui hoc est tractare jus naturæ absolute secundum sensum totius humani generis communem, & rationem quæ omnibus, uti 1. de Legg. Cicero loquitur, communis est: *Nihil enim est unum uni tàm simile, tàm par, quàm omnes inter nosmetipsos sumus:* Nos autem loquimur de ea explicandæ hujus Philosophiæ ratione peculiari, quæ Christianis placuit, quibus majus lumen circa origines hujus juris, & quæ ad illud pertinent, obtigit, ut quomodo illi hoc argumentum, quibusque rationibus secundum Christianæ nostræ religionis analogiam tractarint, exponatur, ceu à B. *Boeclero* & *Rachelio* perspicue satis fuit monitum. Nec hic posterior tradendæ hujus doctrinæ modus, per priorem tollitur; non etiam necesse est, ut ad controversias Theologicas descendamus, cum Philosophiam,

etsi

etsi Christianam, non Theologiam explicare animus sit, & ab omnibus controversiis abstrahere queamus. Id verò falsum est, quod *ut Scholasticorum, & qui sputa horum lingunt, sententias sanctitatis quadam specie adornarem, titulum hunc commentius sim, velut abs me tradita ex disciplina Christiana promanarent, & cum hac etiam ad captum gentilium quadrent, sine dubio reliquis omnibus praferi debeant*; falsum, inquam est, cum Philosophiam Patrum circa origines J. N. potissimũ explicare, Scholasticorum autem, quorum scripta per universam circumvolitant Germaniã, imò Europam, sententias producere, examinare, veraq; falsis rejectis probare & retinere, Gentilium deniq; consensu illustrare constituerim. Putat autem Dn. *Pufendorfius, circa jus naturale ad disciplinam Christianorum adaptandum operam frustra sumi, quanquam id à quibusdam propositum meminerit, & Johannis Seldeni institutum* mihi *pra oculis fuisse videatur, qui ad disciplinam Ebraorum id jus traditum ivit. Nam quod jus naturale & gentium Ebraorum ab universali illo, & ad captum omnium gentium formato in non paucis differt; rationem pracipuam videri, quod Ebrai circa fruitionem juris communis discrimen facerent inter eos, qui Iudai, aut horum religioni forent addicti, & ex aliis gentibus oriundos, aliaq; sacra professos; ast Christianam religionem id discrimen ignorare, & per eandem etiam praroga-*

 tivam

tivam illam nationis Iudaicæ præ gentilibus esse sublatam, ac nulli nationi præ altera, præcipui quid tàm circa gratiam à Christo partam, quàm fruitionem juris communis tributum; Verum enimverò quo sensu, quando quo pacto J. N. secundum disciplinam Christianorum explicari debeat disquiritur, id fiat, & quid intendatur, jam dictum est; ut proin non existimandum, introduci aliquod discrimen inter Christianos & Infideles circa juris hujus fruitionem, quale olim fuit inter Judæos & gentiles, ex lege positiva potius & instituto etiam humano, quàm ex jure naturali, ut hoc illi ipsi viri doctissimi, qui de jure naturæ secundum disciplinam Christianorum tradendo verba sæpius fecerunt, monuerunt. vid. *Bæcler.* ad Grot. Com. P. I. p. 169. & *Rachel.* de Jur. Gent. §. 18. sq. Hoc proin intenditur, ut ex monumentis veterum potissimum Christianorum, vel hodiernorum etiam, explicetur, quibus rationibus analogiæ fidei, & rectæ etiam rationi, ejusq; dictamini respondentibus, doctrinæ J. N. capita explicatum & illustratum iverint; item qua ratione Charitati & Patientiæ à Christo tantoperè commendatæ eadem congruant, quod non cuivis statim patere, cum ex *Grotii*, tum ex *Moralistarum* lectione cognoscitur. Quæ argumenti hujus tractatio non ideo jure improbari potest, quod *in libris novi fœderis præcepta juris naturalis alterata, laxata, aut restricta non deprehendantur. Eoq; si quis ex istis libris præcepta & officia juris naturalis colligere velit, quatenus eadem etiam ad captum rationis & universi generis humani sunt,*

ſunt, nihil inveniet, quod peculiarem diſciplinam deſideret. Nam qua ratione officia juris naturalis, quæ ex libris ſacris perfectius, quàm ex corrupto rationis lumine explicari certum eſt, cum officiis hominis Chriſtiani, pietatis ſc. charitatis, patientiæ, humilitatis &c. legibus amice conſpirent, quo minus doceri debeat, per hæc non impeditur.

§.3. Format verò *Autor Spicilegii* p.6. ſibi aliquam objectionem: *Equidem*, inquiens, *jubemur præcepto Apoſtoli beneficentiam exercere adverſus omnes, ſed maxime adverſus conſortes fidei.* Reſponderque, quod, quanquam ita ſit, *hoc ipſo tamen nihil detrahatur officio, quod omnibus hominibus ut talibus citra reſpectum peculiarium ſacrorum exhibendum lege naturali eſt; cui non repugnat, ex certa ac peculiari ſocietate ac conjunctione certum officii gradum conſtitui, univerſali officio cæteris paribus prævaliturum.* Verum, quando, cur, & qua ratione certus iſte officii gradus, qui cæteris paribus univerſali officio prævalere debet, conſtituendus ſit, certius & perfectius explicatur ex Chriſtianorum diſciplina, quam ex mero ſibi relictæ rationis conſilio. Imò res haud raro ſua non caret difficultate. Sic quando *Grotius* J. B. P. 2. 1. 10. exiſtimat, *ſi cui periculum immineat accipiendæ alapæ, huic eſſe jus illud arcendi cum cæde inimici, cum ex ratione juſtitiæ expletricis, tum etiam ſalva charitate, illicitum autem reddi per legem Evangelicam ſ. Chriſti;* Philoſophia hæc non omnibus probatur. Ita cum uti *Graſwinckelius* diſſ. de Fide Hæret. & Rebel. ſerv. loquitur, de *modo ſervandæ fidei diuconveniatur, aliterq; Gentiles,*

tiles, aliter Romanenses, aliter Christum orthodoxe sc. *professi statuant*; frustraue insumitur opera, si, quomodo hæc & complura alia capita J. N. quam Christiani profitentur disciplinæ, ubi illa recte fuerint explicata, hæc autem recte tradita & intellecta, respondeant, ostenditur? Ita cum Magnanimitatem Aristotelicam *Ludovicus Vives* cum Christianorum humilitate pugnare persuasum haberet, quâ ratione cum eadem conciliari debeat eximie docuit doctissimus *Durrius*. Cætera quæ p.7. Dn. *Pufendorfius* habet de illis, *quæ ad Theologiam revelatam pertinent, & cum captum rationis transcendant, ab universalis juris disciplina excludi debent*, ei cum hac cautione concedimus, quod liceat rationi Christianæ, ne quid contra fidem & pietatem statuat, eadem respicere. Concedimus præterea & hoc, *si quis sub obtentu disciplinæ Christianorum aliquod dogma venditare velit, ei ex divinis scriptis id esse adstruendum, aut saltem ostendendum, omnes Christianos, aut majorem & saniorem horum partem constanter & continuo ita sensisse, & praxi expressisse.* Nam & sacras literas, Synodicos Canones, Patrum monumenta, Historicos Christianos accuratiores, præstantissimorumque Theologorum scripta, nos quoque inter præsidia hujus instituti numeramus.

§. 4. Cæterum cùm Scholasticos *Grotius* quoque Proleg. inter operis sui de J. B. P. præsidia numeraverit, quos ab ingenio partim, partim à modestia laudat, cum rationibus potius certare velint, quàm convitiis, quæ *turpem fœtum mentis impotentis* vocat, rem gerere, vapulo

ego

ego à *Pufendorf.* quod in meo scripto Scholastici *utramq; faciant paginam*, quod manifeste falsum est, cum utramq; potius paginam facere dici debeant prisci Ecclesiæ Doctores, *Justinus Martyr, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Nazianzenus, Theodoretus, Isidorus Pelusiota, Augustinus, Chrysostomus.* Fallitur etiam vehementer, quando unice Scholasticos, Canonistas mihi cordi esse credit, ut illorum *nugis immori dulce mihi judicem*, uti opinatur: Non enim latet virum doctissimum, nos Argentorati humanitatis literas, bonasq; artes majoris facere, quam ut illis neglectis barbariem triumphare, *nugisq; Sophistarum immori* malimus. Legisse verò me Scholasticos & Moralistas, imò quando sic fert occasio, adhuc legere, non equidem nego. Cum enim ex ratione muneris mihi demandati Philosophiam Practicam, & sic moralia æque atque civilia docere tenear, quî quæso ignorare debeam penitùs, vel publicè etiam de illis altum tenere silentium, quæ de quæstionibus moralibus, vel etiam de origine moralitatis, Sophistarum in tot tantisque editis scriptis sit sententia? Cumque nova indies cudantur opera Moralia ab hoc genere hominum, passimq; per orbem divulgentur, non sine insanorum dogmatum disseminatione; ad eruditi seculi judiciū appello, tàm scopticene exagitari mereantur, qui quid ejusmodi scriptis contineatur, cognoscere avent, ut minus sobriè, minusq; cautè, & falso ab hominibus his justo liberalioribus disputata excuti, & prout par est, publicè etiam castigari queant? Siq; illorum bene dicta retinentur, imò & excerpta exhibentur, non majus crimen committitur, quam quando ab *Aristo-*

tele,

tele, *Porphyrio*, *Hierocle*, vel *Ovidio* etiam aut *Martial.* congruè dicta allegantur. Cumq; præterea in animo habuerim à Moralistis circa jus naturale disputata, æque atq; aliorum effata, pro Academica libertate modestè examinare, qui illorum sententias non allegare debuerim, non apparet. Longe mitius interim de Scholasticis judicarunt viri doctissimi *Grotii*, *Bœclerus*, *Grasvvinckelius*, *Conringius*, & alii viri Politissimi. Probat etiam Grotianum institutum, quo inter præsidia operis sui Scholasticos numeravit B. *Bœclerus* Com. p. 22. quæ inquiens, *de cætero in Prolegomenis affert de Scholasticis, quin rectè se habeant, nullus dubitem.* Quanta denique humanitate *Grasvvinckelius* Lusitanum Lojolitam Rebellum tractarit, testimonio est illius Dissertatio *de Præludiis Juris & Justitiæ*, cujus hoc fecit initium: *Incidi non ita pridem in scripta R. P. Francisci Rebelli Lusitani de obligationibus justitiæ & religionis & charitatis. Observavi multa, pulchra, accurata, & ad symbiosin Politicam egregiè facientia. Quisquilias verò* si quis habent, eas suis autoribus relinquo, etiam non monente Dn. *Pufendorfio.*

CONTROVERSIA II.

De Origine moralitatis, & Legis Naturalis.

§. I. PRæcipua, inquit Nobilissimus Vir, *Controversia est*, de Origine moralitatis, *ipsiusq; Legis naturalis, abs qua nos voluntatem Dei hautquaquam excludendam, sed illam ad hanc se consequenter habere contendimus.* Nos distinctius hæc exprimimus,

mimus, quo ne finiſtre, quæ à nobis diſputantur, quis excipiat, præveniamus. Quare cum vox *Originis* in hac quæſtione notet τὸ *unde*; de eo non diſceptatur, *unde* aliquid ſit, ſi quocunq; modo infert & implicat reſpectum ad ſui productionem & exiſtentiam: Deo enim tanquam autori omnium, ejusq; voluntati, non tamen à bonitate, ſanctitate & ſapientia illius abſolutæ, quicquid eſt ſuum eſſe refert acceptum, cum ut ſit id quod eſt, tum ut tale ſit; ita ut ipſe rerum omnium conditor optimus maximus, unicuique etiam creaturæ aſſignaverit cum Eſſentiam, tùm partes & requiſita, ex quorum combinatione talis, & non alia prodiret natura: ſed de *ratione ipſius naturæ rei*, ſ. in genere rerum Phyſicarum, ſ. moralium, disquiritur, *unde* in genere cauſæ formalis ſc. non *unde* in genere cauſæ efficientis ſit, quod v. c. homo ſit animal rationale, quod blasphemia ſit turpis & hominem dedeceat? Nos exiſtimamus hanc quæſtionem illi ſimilem eſſe, quando quæritur, unde ſit, quod triangulum ex tribus conſtet angulis? vel quod punctum dicitur, quod nullas habet partes? cum uti ex tribus lineis ad tres angulos contiguis oritur (formaliter ſc.) triangulū, ita ex combinatione animalitatis & rationalitatis oriatur homo. Unde ſicut ratio veri, prout ficto opponitur, ita requirit in triangulo & puncto, non qua antecedens præcisè divina voluntas; ita veritas humanæ naturæ, quæ immutabilis eſt, immutabiliter quoque determinatam certorum eſſentialium requiſitorum connexionem requirit, cum non ex quolibet quodlibet fieri queat, nec idem, ut verè idem, ſeu eadem natura ſit & maneat, ex diverſa & oppoſita conſtare poſſit ratione; ſic ut velit proin Deus hominem creare animal rationale,

nale, quia ejus veritas quaten' ficto opponitur ita habet; non verò ideò præcisè homo sit animal rationale, quia Deus ita vult. Est equidem divinæ voluntatis etiam antecedentis & assignantis, ut animalitas & rationalitas ad creaturam completam, quæ homo dicitur, constituendam combinentur; sed ipsa combinabilitas, & veritas hæc, quod ex animalitate & rationalitate combinata oriatur species quæ appellatur homo; & quod hæc sic exoriens species qua talis, horum & non aliorum requisitorum connexionem immutabiliter velit, hoc se habet vicissim ad eandem antecedenter: Artifex assignat quidem candelabro suam figuram & annulo, antecedenter tamen ad illius definitionem, alia est candelabri, alia annuli natura & indoles, repugnatq; hujus veritati cadere in illum figuram candelabri, uti vicissim istius veritati contrariatur, admittere figuram annuli, ita ut non solum contra voluntatem & institutum suum, sed etiam contra rei veritatem agere dici debeat, qui effecturus candelabrum producit annulum. Amphora cœpit institui cur urcus exit? Nam ut vera maneat amphora, non ad quamlibet oppositam etiam & disparatam figuram, v. c. ovilis se habet indifferenter. Idem de Moralitate naturali, quam legalitati contradistinguendam esse dicimus, verum est. Nec hæc sunt mere Scholastica, à quibus nobilissimam hanc disciplinam & politiores literas potius separare gestio, quam novis involvere tricis. Probant enim hanc Philosophiam non solum Gentiles *Plato*, *Aristoteles*; sed & Christiani Philosophi: item Theologi, B. *Augustinus*, & nostrates. Aliàs *Simonidis* cunctationem non improbo:

Quippe

Quippe minor natura aciem si intendere tentet
Acrius, ac penetrare Dei secreta supremi:
Quis dubitet victo fragilem lassescere visu?
Vimq; fatigatæ mentis sub pectore parvo
Turbari, invalidumq; hebetem succumbere curis.

bene cecinit contra Symmach. *Prudent.* l. 2. v. 94. Nec ita crude loquendum, ut ***voluntatem Dei exclusam*** penitus ab eo velimus dicere, quod ad eam se antecedenter habet: Quod enim consequenter Deus designat, approbat & confirmat ex infinitæ suæ sapientiæ dictamine, fieriq; decernit, ab eo voluntas ejus non simpliciter exclusa dici debet. vid. Disquis. de Orig. J. N. p. 338.

§. 2. Ad elucidandum dein *statum Controversiæ* se convertit: ***Sed initio***, inquiens, ***probe observandum, quid circa hanc quæstionem à Zentgrav. concedatur; & quid deinceps, & quibus de causis, quove adparatu ab eodem oppugnetur.*** Optandum verò, satis distinctè hoc Dn. *Pufendorf.* fecisset, nec quæ Moralistis, Indifferentismi item Patronis, Scholasticis, *Rhætorforti*, & aliis sunt opposita, nimia suspicione abreptus in se dicta censuisset, supersedere potuisset scriptione, de *cujus molestia* supra questus est. Quid autem me sibi concedere credat, verbis meis ex meo Tractat. de Orig. J. N. p. 310. ita explicat: ***Ac inprimis consideratione digna sunt hæc istius*** (*Zentgravii*) ***verba: Causa, quare divinam voluntatem moralitatis principium esse contendunt,*** (*Pufendorf.* & alii) ***est, quia semper considerant hominem in ordine ad existentiam, quatenus dependens, & quid***

ex constitutione actuali sc. *creatoris sit, cum nos eundem absolutè ratione essentiæ suæ, præciso isto respectu, in hac investigatione considerandum esse, & considerari posse, prout* (hoc posterius nimirum) *prima Philosophia docet, existimemus.* Ex his verbis meis Dn. *Pufendorf.* concludit, me *agnoscere, nihil ab Eo falsi circa hanc quæstionem asseri; sed ea tradi* ab illo concedere, *quæ rerum naturæ, prout à Creatore actu ipso constituta existit, congruunt.* Verum quæ sic disputantur, nondum ad rationē planè ultimam, quæ in hac de origine moralitatis quæstione quęritur à Philosophis, contra quos disputam⁹, & quæsita hactenus fuit, pertingunt. Unde quando ulterius infert: *Cujus autem tradita cum existentia rerum congruunt, non solum vera sunt, sed & evidenti, solido, atq; immutabili fundamento innituntur;* nondum tamen sic satis distinctè, plenè & ex ratione planè ultima, quam Philosophi & moralium Doctores hactenus inquisiverunt, hinc motam controversiam decisam sequitur, cum non tàm quæstio sit de causa efficiente rei existentis, quàm de fundamento & ipsa rei veritate formali qua talis est: An nimirum essentia & natura rei qua talis, non qua producta, vel qua existens, se ad voluntatem Dei antecedenter, an verò consequenter habeat? Nec ideò *immutabili*, ut vult Dn. *Pufendorf. fundamento* simpliciter aliquid *innititur*, quia congruit rei existenti, nisi & ratio rei existentis in se sit immutabilis, & non solum qua decreta consequenter, sed & qua decernenda

cernenda ratione veritatis suæ formalis antecedenter ad divinam voluntatem se habeat. Illud verò planè ἀναλογίςως dicitur: *Neq; enim alia ratione hominē considerat Theologia, quam prout actu in rerum natura à Creatore constitutus est, quem etiam quoad existentiam ad salutem æternam perducere laborat, de essentia quatenus ab existentia præscindit parum solicita.* In Theologia enim spectatur homo quoad ea, quæ non nisi existenti accidunt; in nostra verò de origine moralitatis controversia humana natura consideratur tanquam ratio moralitatis, cum conditio humanæ naturæ talis sit, ut alii actus ei per se conveniant, alii non conveniant, ut proin necessarius rerum ordo & connexio certos actus ab homine præstandos immutabiliter requirat, sive Deus ita præcipiat, seu non præcipiat. Unde & ex virtute vivere, *Stoicis* atque *Platonicis* olim explicatum fuit per τὸ ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν; ut ex fragmentis *Stobæanis, Seneca, Cicerone, Philone* constat. Unde inter requisita, ex quorum conjunctione moralitas in actu exoritur, in Disquis. p. 270. numeravimus *conditionem agentis*, quod rationale & liberum esse debet, cum actus susceptibilis sit moralitatis, secundum quod humanus est. Quare ut moralitatis immutabilis & interna etiam necessitas plenius & distinctius discutiatur, an nimirum antecedenter etiam ad divinam voluntatem, an verò consequenter se tantum ea habeat? quam immutabile & necessarium quoque ejus sit fundamentum? numque veritas ejus interna antecedenter, an verò consequenter divinam voluntatem respiciat? disquiritur. Nimirum si propositio hæc: *Homo est animal rationale*, vera est,

 ratio-

ratione connexionis scil. non per divinæ voluntatis actum præcisè, vera quoque erit antecedenter ad eandem illa moralitas, quæ ex positione humanæ naturæ, ejusque veritatis antecedenter divinam voluntatem respicientis, resultat. Quæ verò de *dica* habet, ***quam sibi alios impactum ivisse*** ait, ad me non pertinent. Etsi verò moralitas secundum veritatem rationis suæ formalis se antecedenter ad divinam voluntatem habeat, *fateor* tamen, *legem naturalem referre suam originem ad divinam voluntatem quatenus lex est, & vim obligandi habet, consequenter.* Cæterum quod dixi, D. *Pufend.* statū controversiæ, quæ nimirum ei, quæq; aliis sunt opposita non definite distinguendo, quoad ea quæ inter ipsum & me pro honesta libertate, amore veri disquiruntur, sæpi⁹ neglexisse, hujus rei specimē edidit rursus, quando p. 9. *detorsionē suæ dictionis & sententiæ* mihi objicit, quod dixerim: *Quæ Lex naturalis jubet, non libero demum Dei arbitrio bona fuisse;* quasi hæc ejus foret circa originem moralitatis sententia. Atqui nusquam me in *Disquisit.* ejusmodi liberum beneplacitum, sine ullo ad indolem creaturæ respectu, *Viro doctissimo* tribuisse memini; hoc verò scio, me in *Vasquio*, *aliisq;*, *Guielmo Twisso* sc. *Szydlovio*, *Rada*, *Caramuele* &c. in Disquis. p. 324. expresse id improbasse, nulla quod hanc indifferentiam divinæ voluntatis attinet, facta unquam *Pufendorfii* mentione, quem potius p. 308. hunc insipidum *Vasquii*, aliorumque Sophistarum Indifferentismum rectè oppugnare scripsi. Quid quod ipsam *Pufendorfianam* de origine moralitatis sententiam certa quadam ratione expressè probaverim,

verim, & cum mea thesi amice conspirare dixerim. vid. Disquis. p. 308. 336. sqq. 357. Quærit verò *Autor Spicileg.* §. 3. *Cur, cum sibi concedatur, quod moralitas quoad existentiam hominis, & lex naturæ ut talis considerata, ad voluntatem divinam consequenter se habeant, sibi hic subsistere non liceat?* Et respondere me fingit, quia *id vetat Philosophia prima, illa divinæ humanæq; sapientiæ arbitra, quæ mystas suos magnum inane ingredi, hominemq; considerare jubet ratione essentiæ, præciso existentiæ respectu. Quo considerandi modo moralitas, ut & lex naturalis, prout spectatur non ut præceptum, sed ut veritas, antecedenter se ad voluntatem divinam habebit.* Nostra verò extant verba in Disquis. p. 310. ubi non dicitur, *primam Philosophiam id vetare*, quo minus in quæstione prout eam *Pufendorfius* formavit, subsistamus, sed eam docere affirmatur, hominem *posse ita absolute ratione essentiæ suæ, præcisa existentiæ considerari*, quod miror Dn. *Pufendorfium* velle jam negare, postquam in Musæo B. *Stalii*, cujus nostra est hæcce Philosophia, *tot atomos distinctionum & terminorum Metaphysicorum*, prout in *Specim.* p. 182. his ipsis gloriatur verbis, *sibi deglutiisse visus est.* Causa verò, quare hic non cum Dn. *Pufendorfio* nobis subsistere placeat aut liceat, jam est indicata: Accedit quod jam à Philosophis ante nos sic formata fuerit quæstio, cum quibus, vel contra quos, ubi in animo habemus disputare, leges bonæ disputationis quoque requirunt, ut illorum controversiæ retineamus statum. De laude verò *Metaphysicæ*

taphysice in his quæstionibus supra B. audivimus *Bæclerum.*

§.3. Male verò habet Virum doctissimum, quod in quæstione de *Origine moralitatis* distinxerim 1. inter *hominem prout existit*, seu in ordine ad existentiam, & prout *ratione essentiæ, præciso existendi respectu* consideratur. 2. Inter *præcepta* legis naturalis, seu ipsam legem naturalem, & rei præceptæ *veritatem*. 3. Inter *legale* & *morale*. Cum enim sibi ulcus hisce premi distinctionibus sentiat, in duas priores invectus, *habet*, inquit, *par hoc distinctionum ex intimis nugarum recessibus depromtum, id efficaciæ, ut non solum voluntatem Dei in ordinem redigere, & velut erroris aut pravitatis suspectam post formas rerum collocare queat, sed & dogmata sua naturæ rerum adaptantes impune & citra ullam impudentiæ, improbitatis & furoris notam Pelagianismi aut Atheismi convitio aspergere.* Sed non recte *voluntas Dei in ordinem redigi dicitur*, quando secundum rationem divinæ sanctitatis, justitiæ, misericordiæ & sapientiæ aliquid velle & ordinare declaratur, & ex perfectissima harmonia quæ in ente perfectissimo datur, ne aliter posse velle affirmatur. Libera quidem est divina voluntas à coactione, sed non à necessitate rectitudinis, id quod summæ est perfectionis. Non etiam *velut erroris & pravitatis suspecta post formas rerum collocatur* eadem, quam in *sensu identico* ipsam divinam sanctitatem, & infinitam sapientiam esse contendimus. Intelligit primo

Deus

Deus ex infinitudine sapientiæ naturaliter ante omnẽ actum voluntatis per voluntatem formaliter elicitum, quid fieri queat, & quid facere seu creare possit, ubi creare voluerit, dein etiam intelligit quid creare velit, ubi sc. creare constituit, quia nimirum suum etiam intelligit decretum; ibi forma rei ceu objecti intellectus ante voluntatem, hic post eandem collocatur. Audi incomparabilem *Dorscheum*, Theol. Zach. P. II. p. 171. *Deus antequam creet hominem, intelligit ipsum hominem, & intelligit se posse creare, & in creando intelligit se creare.* Et mox: *Voluntas divina non potuit voluisse,, ut illa intellectio causaretur, nisi prius etiam ab intellectu divino intellecta fuisset.* Videantur verò hæc à Theologis & Philosophis communi consensu tradita Dn. *Pufendorf.* ***intimi nugarum recessus***, erudito tamen seculo id nondum persuadet, quod singularem potius viri doctissimi φιλαυτίας inde cognoscit. Cum autem à ***convitio Pelagianismi & Atheismi eidem impacto*** liber sim, uti supra monitum, num ***impudentiæ, improbitatis & furoris*** etiam ***notam*** contraxerim, eruditis di judicandum relinquo. Bene *Justinus Martyr* ad Zen. & Seren. Epist. f. 390. φευκτέον, inquit, καὶ ὑπονοίας πονηρὰς, καὶ τὴν ὑπόληψιν τὴν ἑαυτῶν δοκιμαστέον: *fugienda prava aliorum de nobis suspiciones, & nostra ipsorum de aliis præsumta opinio exploranda.* Inde pergit ita Dn. *Pufendorf.* ad elidendas datas distinctiones: *Ubi primo nosse velim, quid necessitatis subsit, ut non sufficiat nobis, hominem & quamvis aliam rem quoad existentiam considerasse, cum Deus, primum & perfectissimum*

 ens,

ens, non possit & debeat considerari, quoad essentiam, præcisa existentia. Hoc verò discriminis intercedit, quia res creatæ componuntur ex essentia & existentia, non verò Deus: Unde licet ibi, si quæstionis propositæ ratio ita requirit, partiri res, & sic spectatas in relatione ad Deum autorem & ejus attributa distinctè considerare, quod hic piè fieri non potest. Cur verò *existentia præscindatur*, supra dictum est. Instat autem p. 10. *Et sanè etiam absq; consideratione ista essentiæ citra existentiam licebit distinguere ea, quæ alicui rei in universum & perpetuò insunt, ab iis quæ certis duntaxat individuis, aut non perpetuò inesse deprehenduntur, utut semper res velut existens oculis obversetur.* Additque, quod tamen vix credo, se *quem alium usum ea præcisio aut abstractio habeat, perspicere non posse.* Verum quicquid sit, cum vehementer dubitem, num Proceres Metaphysici plurimi ita disputanti *Pufendorfio* sint manus porrecturi, quorum litem ego jam meam non faciam; nego exinde sequi, quod, quando de primo & ultimo moralitatis principio formali, non verò de causa efficiente, de qua non est quæstio, disquiritur, non rite præscindamus, atque consideremus humanam naturam præcisè, ratione veritatis suæ spectatæ sub certorum, quæ ipsa, ut mihi sic loqui liceat, realitas uti fictioni & entibus rationis hæc opponitur exigit, & necessariorum requisitorum essentialium conjunctione formali, non effectiva. *Deinde* quærit: *Cum essentiæ illæ ab existentia præcisæ sint aliud nihil,*

quam

quam conceptus rerum inadaquati, substantiam suam ex cerebellis Sophistarũ (eximius honoris titulus quo primæ Philosophiæ Doctores prosequitur *Puf.*) *sortiti: quare, cum moralitas homine quoad existentiam adeoq; conceptum adaquatum considerato consequenter ad voluntatem divinam se habere concedatur, illa antecedenter ad eandem sese habere fingitur, si homo inadaquate & pracisa existentia consideretur?* Verum non fingitur tantum moralitas se habere antecedenter ad divinam voluntatem, multo minus tùm & ideò eandem sic respicere dicitur, quando homo præcisa existentia consideratur; sed quia eandem per se antecedit, & in humana natura qua tali etiam, & in quantum ea quoque, ejusque veritas se antecedenter ad divinam voluntatem habet, non qua præcisè creatâ fundatur, hinc ad significandum hoc præscinditur quoque ab ejus existentia, quia ad naturam & veritatem moralitatis exprimendam ista non pertinet, neq; requiritur, cum si vel nullus unquam homo vixisset, tamen vera fuisset logicè hæc propositio: Homo debet colere Deum; continere manus à cæde, sicut nullo unquam dato triangulo verum est, quod tribus id constet angulis. Unde patet planè inconvenienter, & minimè ad rem, quæri à *Pufendorf. Quomodo diversus concipiendi modus tantam diversitatem circa influxum creatoris producere queat?* Diversus quippe concipiendi modus sequitur tantum diversam rei habitudinem, quam habet in ordine ad voluntatem divinam, qua illam jam antecedere, jam consequi dicitur. Minime

 verò

verò diversitatem aliquam circa influxum creatoris producit noster intellectus, sed prout rem invenit, ita eandem concipit. Supervacaneum etiam est quod sequitur: *Igitur abstrahamus quantum velimus, præscindamus, concipiamus, modo fixum id sedeat, uti omnes res creatæ à divina voluntate existentiam, ita & essentiam; uti materiam, ita & formam; uti quod sunt, ita & quod tales sunt habere.* Nam per hoc quando aliquid antecedenter ad divinam voluntatem se habere dicitur, non negatur habere se quoque ad eandem consequenter. Concedimus præterea, quod, *cum Deus sit bonitas infinita, non potuerit ab alia ratione boni impelli, ad optimum quodq; faciendum*: sed exinde non sequitur, naturas rerum, si immutabilem earum veritatem, certorum item requisitorum essentialium connexionem formalem, illorumque mutuam, & non quidem à se, attamen in se immutabilem congruentiam ad hujus præcisè animalis sc. rationalis, non cujuslibet alterius rei constitutionem itidem formalem, consideres, non tales esse antecedenter ad divinam voluntatem. Ita quando deniq; dicitur, *cum Deus sit ens infinitum, æternum, incomprehensibile, omnis boni autor, & à quo omnia dependentiā habent, in ejus conceptu errare, qui aliquid putant esse posse independenter ab ejus voluntate,* nobis non contradicitur, cum τὸ *antecedere* divinam voluntatem, rei ab eadem dependentiam non tollat. vid. *Orig. J. N.* p. 39. 309. Patebitque ex dicendis hoc ulterius. Perpetuum enim hoc ferè est, ut τὸ *unde* in genere efficientis confundatur cum τῷ *unde* formali.

§. 4. Distinguitur 2. inter *præcepta* legis naturalis, & inter rei præceptæ, sive præceptorum *veritatem*, hæcque antecedere divinam voluntatem, illa verò consequi eandem dicuntur. *Ferocula* hæc, uti alibi Dn. *Pufendorfio* dicitur, distinctio, *quod toto late campo volitet*, oculo minus æquo à viro doctissimo aspicitur; unde *inanis*, inquit p. 11. *est distinctio illa legis naturalis*, (non hæc mea verba sunt: sed nolo dici nodum in scirpo quærere.) *ut est præceptum, & ut est veritas, velut illo respectu ista abs voluntate divina dependeat, non autem hocce*? Sed qua ratione? *Veritas quippe est aliquid ordine posterius existentia*. Qui verò sic? cum & scientia, & consequenter veritas rei non existentis, imò ne extituræ dari queat. *Prius* enim inquit, *concipitur aliquid existere, aut posse existere: posterius veritas, quæ ex congruentia intellectus cum ipsa re, prout existit & revera se habet, resultat. Unde nulla planè re existente, nulla quoque circa res existit veritas; re intra potentiam hærente, veritas quoq; parem indolem gerit.* Sed confunditur veritas essentiæ, cum veritate existentiæ; hæc non datur re non existente, illa autem quo minus interim asseri queat, nil impedit. Nullo enim dato triangulo verum est, eritq; in hoc veritas ejus semper posita, quod ex tribus constet angulis: Et ad *veritatem essentiæ* corporis naturalis etiam nunquam futuri, imò nè futuribilis, requiritur materia & forma. Mathematicus demonstrat veritatem Ecclipseos etiam non existentis, etiam interveniente fine mundi non extituræ. Fingi etiam nullam unquam contigisse è nubibus corusca-

ruſcationem, verum tamen erit, fulgur eſſe meteorum ignitum. Ab æterno jam verum fuit ignem non eſſe aquam; nec eam eſſe poſſe; hominem non eſſe brutum: quiquid ſit de veritate cognitionis, *quæ eſt congruentia intellectus cum re*, quam etiam Dn. *Pufendorf.* cum veritate rei interna, quæ in eſſendo talis, quæque actum exiſtentiæ neque includit, neque excludit, confundit. Sufficit *Pufendorf.* concedente, quod *res poſſit*, h. e. non repugnet *exiſtere*, & ſic ab exiſtentia abſtrahat; non enim aliud & nos urgemus. Sicut verò infirma eſt modo allata ratio, qua noſtra gratis oppugnatur diſtinctio, ita nil concludit *Vir Nobiliſſimus*, quando ſic infert: *Præterea ſi à voluntate Dei provenit lex naturalis, ut eſt lex, ſeu præceptum, v. g. ſi ita exprimitur, adulterium eſt omittendum; etiam proveniet eadem à voluntate divina, ſi concipiatur ut veritas, v. g. adulterium eſt turpe, adulterium adverſatur naturæ hominis ſociali:* Nam res præcepta, concepta ut veritas præcisè, non debet dici lex naturalis; cum aliud ſit *legale*, quod non niſi conſequenter ad voluntatem legislatoris Dei ſe habet, aliud *morale*, quod ſi veritatem ipſius internam & formalem ſpectes, antecedenter ſimul eandem reſpicere à nobis aſſeritur; quicquid ſit de voluntate conſequenter approbante, ejusque productionem ſapienter decernente; quod in quæſtionem non cadit. Falſum deniq; eſt, quod addit: *Hæ quippe propoſitiones in effectu æquipollent; cum etiam poſterior, quæ affectionem aut effectum actionis vetitæ exprimit, præceptum ſimul inſinuet: & prior dum præcipit,*

præcepti

præcepti quoq; rationem complectatur. Aliud quippe est *decere*, aliud *obligari legaliter*; quæ sicut in effectu non æquipollent, cum hoc vim quandam coactivam una importet, cujus illud saltum fundamentum & causam dicit, sine actuali legali obligatione; ita duæ quoque illæ propositiones, quarum illa obligationem legalem, hæc verò decorum & obligabilitatem formaliter exprimit, in effectu quoque formali æquipollere dici nesciunt.

§. 5. Sudes denique Dn. *Pufendorf* est in oculis dist. 5. inter *morale & legale*, de qua cum aliud nil p. 12. dicat, quam *quod appareat inepte, & non nisi ad salvandam absurdam thesin illam fingi*, manifestum est non elidi, quod bono nititur fundamento. Quæ enim ratione formali differunt, merito ceu distincta apprehenduntur. Et miror, qui *Vir doctissimus* sui oblitus *inepte* (quo elogio ego non moveor, cum in Spec. Controv. p. 136. *Grotium* quoque eodem commendaverit) *discrimen inter morale & legale in honestate actionum fingi* contendat, cum *imputativitas*, in qua ille *formale actionis moralis consistere* fingit, in Elem. l. 1. 4. & de J. N. & G. 1. 5. 3. & *legalitas* omninò differant; & aliud ex ipsius *Pufendorfii* mente sit loqui de *formali actionis moralis*, aliud de *norma actionis moralis*, seu de lege. Quare cum in cassum nostras elidere distinctiones laboraverit, non ægrè feret Cl. *Pufendorfius*, ubi & in sequentibus illæ à nobis fuerint rursus usurpatæ.

§. 6. Posthæc invidiosè passim, satisque cavillatorie exagitat, quod Grotianæ, Scholasticæq; *hypotheseos* absurdæ, SI NON DATUR DEUS, ad hominem disputans fecerim mentionem; & post adducta Præ-

fationis

fationis meæ verba, quibus expreſsè proteſtatus ſum, quod & p. 336. ſq. Disquiſ. factum, me ad hominem diſputando ita loqui, *mirum*, inquit, *quis virum orthodoxum coëgerit laborare circa adſtruendam originem honeſti, à Dei voluntate non dependentis, ob impiam & abſurdam Scholaſticorum hypotheſin, ſi Deus non datur*. Quæritque: *An eo jam res redierit, ut cogamur ſtolide philoſophari, quia Sophiſtis illis ita placuit?* Sed fallitur, quando me ob Scholaſticorum hypotheſin coactum eſſe laborare circa adſtruendam originem honeſti, à Dei voluntate non dependentis, ſibi & aliis id perſuaſum Dn. *Pufendorfius*; mentemque meam pervertit, cum eandem ad hominem tantum uſurpare conſtituerim, ceu quam in Disquiſit. p. 336. expreſsè improbavi, partim quod ita ab aliis jam ante me ſtatus quæſtionis fuerit formatus, ad quorum mentem loqui ratio bonæ oppoſitionis cogebat; partim quod illi ipſi Scholaſtici, contra quos diſputare animus erat, illa uterentur. Nec ego illum, quod *ſtolidè philoſophetur*, jure accuſari putaverim, qui contra Scholaſticos diſputans, quod in hac de Origine J. N. quæſtione à me fieri poſſe & debere, nec ipſe Dn. *Pufendorf.* negatum iverit, Scholaſticorum aſſumit hypotheſes, abſurdas licet, admiſſas tamen ab illis, ad illos oppugnandos; vel quæſtionis ad mentem illorum illuſtrandæ ergo eas retinet. Quod verò una hoc facto doctrina Pufendorfiana, omnem rationem & veritatem moralitatis ad voluntatem Dei conſequenter ſe habere contendens, quæ & ipſa Scholaſtica eſt, oppugnetur, id mihi vitio verti non poteſt, vel lis hoc no-

mine

mine jure contra me institui. Pervelim autem à Viro Celeberrimo, quando contra me disputat, in nostra quæstione, in quantum dissensus aliquid inter nos intercedit, formanda omitti vocem *Dependentiæ*, cum ad existentiam ea pertineat, ejusque in causa efficiente rei explicanda fiat mentio; de qua non loquor, qui moralia naturalia saltem ratione veritatis suæ divinam voluntatem antecedere concipio. Cæterum ipsam quod attinet hypothesin: *Si non datur Deus.* orthodoxum eo modo quem explicavi illa posse uti, nemo, qui quid orthodoxum dici debeat non ignorat, negabit. Disputat, uti notum est, in lib. de J. B. ex eadem *Hugo Grotius*, sed ob eandem usurpatam à doctissimis operis hujus censoribus virum non legi notatum; ab eodem tantum non recte istam ad Jus Naturæ applicatam monent B. *Bæclerus* Com. Grot. p. 7. Dn. *Ziegler*. Not. in Grot. p. 7. Accuratus quoque pietatis & Theologiæ Grotianæ censor D. *Joh. Adam Osiander* in Grot. p. 59. non solum non improbat in *Hugone Grotio* hypothesin *Numinis non existentis* in orbe, sed ex eadem assumta, qualis sit boni & mali ratio ipse disputat. Ita *Clemens Alexandrinus* 4. Strom. f. 532. disputat ex hypothesi, *si quis à Deo acceperit potestatem faciendi ea quæ sunt prohibita, citra ullam pœnam*, & sic ex non data divina justitia vindicativa. Hos omnes, aliosque complures æque orthodoxia atque eruditione clarissimos viros *stolide philosophari* oporteret, si apud sapientes dictatoria *Pufendorfii* dica locum obtineret. Instat verò Vir Celeberrimus: *Quando præstiterat, istam hypothesin planè damnare & proscribere, ac improbam juxta & stolidam curiositatem ducere, anxie*

inqui-

inquirere de conditione creaturarum sublato creatore, de indole effectus sublata causa. Sed hoc est uti gladio Alexandri ad solvendum nodum. Judicent autem eruditi, annon facilius & felicius contra adversarium disputatio procedat, quando suis hypothesibus ad hominem retentis oppugnatur, quam si illis, falsis licet aut absurdis, rejectis novæ disputationi occasio præbetur. Quanquam verò absolutè disquirere velle de natura rerum, sub hypothesi *si non datur Deus*, nos minimè probemus, & de tali speculatione idem ferè dici queat, quod alicubi *Plinius* ait: *Mundi extera indagare, nec interest hominum, nec capit humana conjectura mentis*; quo minus tamen contra illos qui eadem utuntur ex ea *κατ' ἄνθρωπον*, & prout leges bonæ disputationis efflagitant, disputemus, nil videtur obstare. Fallitur quippe *Pufendorf.* cum ait, *inquiri de indole effectus sublata causa.* Ratio enim causæ efficientis & effectus, item dependentiæ, non ingreditur conceptum essentiæ rei in præcisione ista spectatæ, quæ ab illa abstrahit, uti jam in Disquis. p. 309. dictum, cum res à nobis ratione veritatis suæ, quæ in se fixum quid & immutabile est, cum non quidlibet quodlibet esse possit; atque, ut ita loqui liceat, ratione connectibitatis requisitorũ essentialium formalis, ex interna illorum congruentia ad hanc præcisè essentiam per se definita, exortæ, non verò ratione existentiæ, ad quam dependentia pertinet, in hac considerentur quæstione. Nec agitur de essentiis, ut habent effectus rationem, sed potius quomodo illæ se habent ratione veritatis suæ, qua ad certam & determinatam essentiam, hominis v. c. certa & determinata requisita essentialia sunt

necel-

necessaria, quorum naturalis mutuaque ad invicem habitudo, non quocunque modo, sed determinata quoque se habet ratione, ob illam ipsam quam habent indolem, naturam sc. talem, & modo datam rationem, quod sc. non ex quolibet fieri possit quodlibet. *Nec deformare licet conditionem humani generis sub illa hypothesi: Si non daur Deus*; cum veritas rei sit immutabilis, ita ut simpliciter implicet contradictionem, hominem aliud, quam rationale esse animal, & homo non rationalis sit non ens, fictum quid & falsum. Pergit autem ulterius: *Deniq; concursus ille principiorum, quæ* (secundum sc. meam mentem) *ex se dant esse morale, si Dei voluntate constitutus est, nostra* (Pufend. sc.) *propugnatur sententia; si aliunde ortus feratur, ostendatur ejus origo; si deniq; à se ipso citra concursum Dei aut alterius causæ extitisse statuatur, jam etiam si Diis placet credemus, hunc mundum ex concursu fortuito atomorum in tantam pulchritudinem surrexisse.* Sed salva res est, doctissime Pufendorfi. Non enim fortuitus fingitur conditionum, ex quibus unitis esse morale consurgit, concursus: Non etiam voluntate Dei constitutus idem negatur; congruentiam saltem istam illorum principiorum, quam veritas τῦ esse moralis exigit, & quod hoc ex illorũ unione formaliter consurgat, etiã ipsam Dei voluntatem antecedere contendimus. Hoc autem inde ortum est, unde ortum, quod triangulum tres requirat angulos, aut quod duo contradictoria nõ possint simul esse falsa. Addit p. 13. *Abstrahere equi-*

dem & præscindere in Philosophia licet, seu ex pluribus natura conjunctis unum considerare non consideratis reliquis; non tamen ut præciso antecedente, consequens ab hoc naturaliter dependens etiam citra idem subsistere fingas; seu ut negata causa effectum nihilominus sustinere velis. Atqui nec hoc facio: Nec de rei *subsistentia* quæstio est, cum præcisa dependentia naturali, præcisa etiam ratione effectus, saltem de re qualis sit ratione veritatis formalis seu essentialis, mihi sermo sit, quàm concipi non concepta dependentia, & præciso respectu ad causam efficientem, non repugnat. *Fraudis* denique à me, uti putat, commissæ opinio per vocabulum *libere*, ex mera proficiscitur suspicione, cum istam contra quam protestatur Dn. *Pufendorf.* sententiam, nisi ipse illam sibi tribuerit, à me illi imputari non meminerim.

§.7. Propius Idem §.6. accedit ad examinandum, seu potius improbandum, *an aliquid antecedenter ad divinam voluntatem; vel præcisa eadem in se bonum vel malum dici debeat?* Si verò qualia, quæ contra nos disputantur, sint intueamur, apparet secundum Character. *Theophrast.* p. m. 4. quando *Cavillatores cum facta, tum dicta aliorum in deterius fingere* scribit, virum celeberrimum non sine cavillis (quod pace tamen illius dixerim) rem gerere, qualis est quando ait: *Miram audaciam, Vasquio non assurgere, & constantiæ divinæ tam multum deferre! Nisi fortasse ideo non amplius desultoria quadam levi-*

tas

tas in Deo metuitur, quia jam magno cum supercilio definitum fuit quid Deum deceat: Non enim majus mihi supercilium, quod *de eo quod Deum decet*, aliquando disputavi, objici potest quam *Paulo*, qui Ebr. 2. 10. ita loquitur, cujus verba ista dissertatione, quæ perstringitur, explicatum ivi. ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα &c. inquit Apostolus. Item quando sic pergit p. 14. *Quare ergo hypothesin istam Zentgravius propugnat? Amore veri, & ut ostenderet, huic universo decus, generiq; hominum honestatem morum constare posse, si vel maximè Deus non detur. Hoc quippe est verum illud, cujus amor tantopere homines istos urit*: cavillatio manifesta est. Neq; enim mihi in mentẽ vel hoc, vel istam *hypothesin propugnare* venit, qui contra Scholasticos potissimũ, infruniti Indifferẽtismi autores, disputans, assumta ad hominem illorum hypothesi, discrimen naturale honestorum & turpium nõ consequenter tantũ ad divinam voluntatem se habere ostendere volui, non ignarus, non dato Deo, nihil in hoc universo quod à Deo depẽdet actu existere posse. Insignis autem Viri præcipitantia apparet, quando *oportet*, inquit, *horribilem belluam esse illum Indifferentismum, Asinii Tenebrionis* (de quo vid. *Pufend*. Specim. Contr. p. 145.) *fatum, quod is ex fundamento destrui nequit, ni supponatur, Deum non dari*. Quis hoc enim unquam dixit? cum ista hypothesi fuerim usus, ut ad Scholasticorum disputandi methodum me accommodans, illorum sententiam examinarem. *Ast*, inquit Dn. *Pufendorf. ego credi-*

deram, quo magis de voluntate Dei legem naturalem sancientis constiterit, eo majorem actionibus moralibus necessitatem adferri, eoq; magis indifferentiam tolli: Verum de necessitate consequentiæ, & indifferentia externa, uti hoc concedo, ita de necessitate consequentis, & indifferentia interna nego. Reliqua quibus contra Indifferentismum sibi imputatum protestatur, ad me non pertinent, quia istam controversiam meam non facio. Disputarim autem licet contra Indifferentismum, *Vasquii*, *Rhatorfortis*, *Szydlovii*, *Radæ*, *Caramuelis* impium delirium, nolim tamen Dn. *Pufendorf.* ceu in se dicta accipere, quæ contra illorum impietatem disputantur, & hoc nomine in me excandescere. Dictum præterea fuit à me in Proœm. per τὸ *antecedenter non fingi hoc nomine Ideas extra divinum intellectum existentes, quas leges naturales laturus Deus intueri debuit, cum quæ sit alicujus rei idea ex se sciat Numen eminentissimum & sapientissimum.* Reponit verò *Pufendorfius*: *Atqui cur istoc ex se scit Deus, nisi quia divina voluntas cuiq; rei suam indolem assignavit?* Sed audiat B. *Hulsemannum* Brev. c. 4. suppl. §. 10. *Deus quidem nihil cognoscit invitus; non rectè tamen dicitur à Calvinistis & Dominicanis: voluntatem Dei determinare scientiam ejus objective, id est intellectui proponere, ut hanc rem à se decretam incipiat cognoscere.* Non aliter B. D. *Dannhavverus* Hodom. Calv. tom. I. p. 768. *Post scientia voluntate divina posterior, prorsus est intolerabilis, atq; cerebrigena, adversa est sacris literis & sacræ rationi.* Cætera quæ habet usque ad §. 7. animum viri exulceratum, & ex mera suspicione planè iniqua præcipitem produnt, cum in alios dicta ad se pertinere putat, contra ea, quæ in Disquis. p. 308. 357. & alibi disputantur.

§. 8. Inde

§. 8. Inde transit ad quæstionem de *humanæ naturæ immutabilitate*, cujus in hac de origine moralitatis & J. N. usum in Disq. pag. 44. seq. ostendi; cumque meam de hac controversia mentem in Disquisitione p. 35. seqq. exhibitam, ceu *sapientiæ seraphicæ abyssum*, pro angelica sua humanitate exagitasset, p. 16. se *dudum asseruisse* ait, *Deum dum decrevit hominem creare, non potuisse non creare animal rationale. Addidisse rationem planissimam; quia alias sibi ipse contradixisset. Amphora cœpit institui, currente rota, cur urceus exit?* Bene hoc quidem; sed distincta non sunt confundenda, nec subordinata opponenda. Aliter quippe formatur quæstio, si dico: Deus constituit creare hominem, seu animal rationale: hic enim homo, ejusque natura se habent non nisi consequenter ad voluntatem Dei, creaturusque Deus hominem, necessario eum creat animal rationale, siquidem ipse sibi constare velit, cum hominem conditurus, non aliud, nec aliter, quam rationale animal condere constituerit. Alia autem est quæstio: An cum homo, ut verus homo audiat, sit animal rationale, aliã requisitorum essentialium combinationem & unionem velle Deus potuerit, ut inde prodiens æquè verus fuisset homo, atque is est, quem animal rationale condere constituit, id quod nos negamus. Nam ubi diversa essentialia, ibi diversa natura; ubi diversa natura, ibi diversa species: Impossibile autem est, & implicat contradictioné, diversas species esse unam eandemq; speciem v. c. hominis. Non enim ex quolibet fieri potest quodlibet, sed ut verum quid sit, & tale quale sua na-

 tura

tura esse debet, certa & determinata se habet ratione, etiam præciso ita determinante divinæ voluntatis actu: sicut triangulum omni voluntatis divinæ ita decernentis actu præciso, ex tribus constat formaliter angulis. Si itaque ante divinæ voluntatis ita determinantis actum homo recte definitur, quod sit animal rationale, uti *triangulum* v. c. *æquilaterum* dicitur *τὸ ἔχον τρεῖς ἴσας πλευρὰς*, *quod tria habet æqualia latera*, ut loquitur *Euclides* Elem. I. ad eandem antecedenter; ratio quoq; formalis hominis, ejusq; veritas, eodem se ad divinam voluntatem ordine habebit: Nam quæ ratio veritatis trianguli æquilateri, eadem etiam humanæ est naturæ. Sin auté non ita possit homo, quod sit animal rationale, definiri, nisi prius ita Deus determinaverit, atq; voluerit eum tale animal esse, ita ut causa hujus veritatis, homo est animal rationale, sit voluntas tantum: jure quæri potest, qualis sit ille divinæ voluntatis ita specificantis actus, an liber? an necessarius? ratione sc. talis determinationis atque specificationis. Necessarius dicet D. *Pufend.* quia *alias Deus sibi ipse contradixisset:* rectè quidem, uti Disquis. etiam p. 357. dicitur, sed non plene, quia hæc consequentiæ tantum est necessitas, quæ rei contingentiam in essendo, & modo essendi, de quo tantum loquimur, non tollit: qualem contingentiã & mutabilitatem nos omnino negamus, veritatemque rei ex se, non ideo præcise quia Deus ita vult, id exigere, ut tali tantum, & non alio modo se habere queat, sicut ex se trianguli æquilateri veritas id requirit, ut habeat tria latera æqualia. Et proinde cum hominem non esse animal rationale implicet contradictionem, sicut eandem involvit, triangulum æquilate-

rum

rum non habere latera æqualia, non tantum contra suum decretum, sed etiam contra rei veritatem, quæ ad ipsius decretum se antecedenter habet, ageret Deus, si aliud quam rationale animal hominem, qui æquè vere talis esse deberet, atque is est quem animal voluit esse rationale, vellet condere. *Decretum* itaque est ratio à priori productionis: *Veritas* autem ultima ratio à priori productionis talis, ratione sc. specificationis. Et divina illa designatio pertinet ad essentiam non præcise, sed ut est producenda; uti nec divinæ designationi effectivè dicuntur subjici, quæ contradictionem debent involvere, & quæ non debent. Aliter sentiendum, si loquimur de eo, quod Deus consequenter velit, designet atq; probet. Recte quoq; vir Doct. addit, *in confesso utrinq; esse, creationem hominis quoad exercitium actus à libera Dei voluntate provenisse*: Controversia enim est de specificatione hominis, & veritate hac, quod homo sit animal rationale, quam talem esse dicimus, non quia Deus ita vult, sed quia veri ratio, quod fict oopponitur, ita requirit, sicut veri trianguli ratio tresangulos, & linea longitudinem absque latitudine postulat, ita Deum sic velle recte dicimus, salva interim omni rerum dependentia. Ait quidem p. 17. *Ponamus & id tantisper, Deum dum hominē creat, contemplatum fuisse aliquam rationem exemplarē, aut ideam: sicut homines ad archetypum aliquem sua opera formare solent*: Sed hæc ratio exemplaris non est aliquid extra Deum; verum Deus suam omnipotentiam, omnisapientiam, divinamque etiam intellectionem, qua ex infinitudine perfectionis suæ res possibiles, quales esse debeant,

 ut

ut verum non fictum quid sint, cognoscit, comprehensive cognoscens, intuetur quoq; hoc ipso naturaliter rationes exemplares, uti cognoscit ea quæ implicant contradictionem, vel quod *punctum sit, οὗ μέρος οὐδὲν, cujus nulla datur pars*, ut *Euclides* definit. Quando verò *non*, inquit, *sequitur; Dei intellectus non dependet ab ejus voluntate, ergò ab exemplaribus rerum rationibus voluntas Dei excluditur, aut illæ plane absque eadem proveniunt*; non memini me hac loquendi formula: *Voluntas Dei à rebus excluditur*, uti, quam proin ad præcidendam cavillandi occasionem, in hac omitti disputatione par est. Quod enim à voluntate Dei præscindit, vel ad eandem antecedenter se in consequendi ratione habere dicitur, non propterea statim ita simpliciter dici debet illam excludere. Rem ipsam verò quod attinet, uti, quæ sequi negat, de exemplaribus, quatenus sunt divinæ mentis conceptus de rebus creandis concedo, ita quatenus sunt rerum præcise in se possibilium, & intelligibilium, nego. Addit quidem: *Nam ideæ istæ, rerum creandarum formas exprimentes, non utiq; velut ultro intellectui divino sese potuerunt offerre; non magis, quam aliqua res se ipsam creare potuit*. Bene. Nam ita statuere, vel quod Deo aliquid incidere possit, uti hominibus sæpe numero nil cogitantibus accidit, est vere delirare. Quod verò infert, *ideo istas ideas revera præsupponere decretum voluntatis divinæ, de talibus rebus libere creandis*, id sequi nego, cum naturaliter, & sic ante decretum voluntatis, quod

scientia

ſcientia *libera* demum ſequitur, ex intellectus ſui infinitudine, qua quid, & qua ratione aliquid fieri poſſit & debeat æque novit, atque ſuam eſſentiam cognoſcit, ſciat Deus quæ, & quales rerum naturæ eſſe debeant, ſapientia has ei naturaliter, non poſt voluntatis actum demum dictitante, uti ea etiam Deo quę contradictionem implicant, & quæ talia non ſunt dictitat, quæ proinde cum ſemper cognoſcantur, uti ſemper ſe Deus intuetur, *non velut ultro intellectui ſe divino offerre* jure dici poſſunt. Cumq; hic non loquamur de ſcientia Dei *libera*, ſed naturali, gratis dicitur, *præſupponi decretum voluntatis divinæ de talibus rebus libere creandis*, ceu quod de illa tantum affirmare licet. Pergit: *Equidem rerum jam exiſtentium ideæ intellectui creato ſeſe velut ultro inſinuant: Aſt unde prima omniũ rerum cauſa idea rei nondũ exiſtentis offerri queat, niſi præſuppoſita voluntate talem rem producendi, ſane intelligi nequit.* Sed nolo hic vocem *ultro* cavillari: Id dico, præter *liberam*, quam tantum Dn. *Pufendorf.* concedit, etiam dari ſcientiam Dei naturalem, qua objectum poſſibile ante omne voluntatis decretum liberum cognoſcit, quaque ſuam naturaliter intuens ſapientiam, in ea neceſſario videt omnium rerum nondum exiſtentium; ſed adhuc, imo tantum poſſibilium, ideas, ante omnem voluntatis actum. En Vir doctiſſime: Docet & demonſtrat *Archimedes* de Sphær, & Cylindr. f. m. 19. *ſi fuerint duo coni æquicrures, fueritq; alterius ſuperficies baſi alterius æqualis, fuerit item linea recta, quæ à centro dictæ baſis ducta ſit ad latus coni perpendiculariter æqualis altitudini alterius coni, illos conos*

 æquos

æquos esse necesse est: Putasne, antequam conus existeret, primæ rerum causæ ideam hujus veritatis non fuisse oblatam, nisi præsupposita voluntate talem rem producendi? Simile esto judicium de veritate rerum moralium, aliarumque. Relinquitur hinc verum esse *antecedens*, quod *falsum* in *Spicilegio* pronunciatur. Addit p. 18. *Præterquam quod sapientia Dei in ordine ad sua opera, seu quando aliquid sapienter à Deo factum dicitur, absq; voluntate intelligi nequit. Sapienter enim non agit, nisi qui voluntario agit.* Sed confundit actus Dei externos, qui liberi sunt, cum actib⁹ Dei internis essentialib⁹ & necessariis, qualis est intelligere, quod est actus Dei naturalis, velle illius antecedens. Unde *Scaligero* Exercit. 307. §. 3. p. m. 923. *Voluntas dicitur intellectus extensus ad habendum aut faciendum, quod cognoscit.* Nec quæritur, an ab esse *facto* voluntas Dei excludi debeat, quod nemo saniorum dixerit; de ordine actuum Dei internorum quæstio est, quem recta dictat ratio, nostrique probant Theologi, Patres etiam Ecclesiæ. *Insipida* quidem dicitur esse *explicatio illa, sapientissimè, id est essentiali, & per consequens immutabili rerum perfectioni convenienter.* Ratio: *Sapientia quippe divina ex præstantia operum abs se productorum æstimatur; non quod illa ad essentiales rerum perfectiones sese attemperet, quæ utiq; ab ista promanant*: Sed ex subordinatis facit opposita, cum ex posteriori prius sequatur. Omnino enim hoc sapientiæ divinæ conveniens creditur, quod triangulum

Deus

Deus producturus, non aliam figuram, quam quæ tribus constet angulis, produci posse judicat. Disquis. p. 338. Mox quærit: Unde illa immutabilis & æterna requisitorum essentialium connexio orta, *nisi à divina voluntate? nisi forte essentias illas à se ipsis ortas comminisci velim.* Remove actualem rei productionem, & salva res est. Inde enim illa connexio ad veritatem rei necessaria oritur, unde quod bis duo sint quatuor oritur, cujus veritatis Dei voluntatem causam esse antecedenter, nec ipse *Pufendorfius* dixerit. Reliqua verba: *Talis unaquaq; res est, qualem creator voluit, qui & assignatam semel rebus indolem constanter servat, quoad hanc rerum naturam non tollit: & quia non potest non intellectui divino repræsentari, quod à Deo decretum aut factum:* à nobis non negantur, cum subordinata non sint opposita; ut & quando p. 19. dicitur, quod *dependentia rerum, cum se non habeat per modum necessariæ emanationis, voluntatem divinam non posit non involvere.* Dependentia enim ista non pertinet ad formam rei præcise, ejusque veritatem, de qua jam loquimur, sed ad ordinem causæ efficientis, à quo voluntas Dei minime excludi debet, causa efficiens autem terminatur ad rei existentiam, à qua jam præscindimus. Pergit: *Nec vera esset hæc propositio, homo est animal rationale, si Deus nunquam hominē creare decrevisset.* Ego verò contradico, quod æquè vera futura fuisset hæc propositio, *homo est animal rationale*, si datum fingamus casum, atq; si *Oxygonion* esse

esse dicitur ab *Euclide*, *τὸ τρεῖς ὀξείας ἔχον γωνίας*, *quod tres angulos acutos habet*, si vel maximè nullum unquam in rerum natura Oxygonion fuisset, vel nunquam Oxygonion Deus producere decrevisset, non enim ex quolibet fieri potest quodlibet, ut idem revera sit: & quod non nisi recte fieri potest, non potest fieri quocunque modo, ut sæpius insinuatum. *Si circulo*, ait subtilissimus *Archimedes* l. 1. t. m. 3. *figurâ plurium angulorum circumscribatur, linea recta quæ ex omnibus figuræ circumscriptæ lateribus simul in directum conjunctu efficitur, ipsius circuli circumferentia longior esse probatur*: verum hoc foret de circulo & figura intelligibili, si vel maximè nullus unquam in rerum natura circulus fuisset; ita de homine ut est merum intelligibile quid, verum est quod sit animal rationale, si vel maxime nullus unquam in mundo homo fuisset: & angelus tum dicens: Homo est animal rationale, verum utique dixisset. Sin verò de existentia loquitur *Pufend.* thesi non contradicit. Quærit verò ulterius: *Num naturæ nondum conditæ, & antequam de iis producendis à Deo decerneretur, potuerint sibi ipsis jus aliquod & velut competentiam tribuere, ut tales utiq; abs Deo creandæ decernerentur*: Sed idem quæri potest de iis quæ implicant contradictionem, de triangulo &c. eademq; reddi responsio, cum veritatis humanę naturę par ratio sit: quæ autem contradictionem implicant, talia sunt antecedenter ad divinam voluntatem, citra ullam competentiam. Loqui verò de humanitate, & aliud quam rationale animal intelligere, contradictionem in se involvit. Sed Dn. *Pufendorf.* *numquid ergo*, inquit p. 20.

illa

illæ res divino intellectui ultro se objiciunt, sicut rerum natura jam condita sensibus humanis se sistit. Molestum est eandem rem toties repetere. Dixi enim jam supra, esse rerum, de quibus hic loquimur, à nobis tantum spectari, ut est quid cognoscibile; proinde non necesse est, ut *ipsæ res ultro se objiciant intellectui*, cum Deus comprehensive suam sapientiam & potentiam cognoscens, cognoscat quomodo aliquid fieri debeat & possit, etiam nondum existens, etiam nunquam exstiturum: Cumq; hæc cognitio non libera in Deo, sed naturalis & essentialis sit, non consequenter ad ipsius voluntatem, sed antecedenter se habet. Bene *Thomas* 1. q. 14. art. 5. *Sophista* licet *Pufendorf.* dicatur: *Alia à se videt Deus, non in ipsis, sed in se ipso, in quantum essentia sua continet similitudinem aliorum ab ipso.* Id autem lubens concedo, quod *essentiæ rerum absq; voluntate Dei non proveniant*, aliud enim est loqui de essentiarum veritate, & formis rerum, aliud de earum origine, prout causam efficientem hæc notat, ad. *Disq.* p. 338. seq. Concedo etiam *quod Deus non possit non opera sua cognoscere, seu producta jam, seu producenda, & quod hinc circa essentias cognoscendas aberrare non possit*, cum scientia Dei *libera*, non tollat scientiam Dei *naturalem*.

§. 9. Nec quando ita disputo, pruritui obtempero ingenii, qui à me longissime abest, sed sanæ rationi: Video etiam B. *Augustinum*, & præstantissimos quosque Theologos nostratium sic disputare, quos majoris facio, quam ut cum Dn. *Pufendorf.* B. *Augustino* Splendidas

das Platonicorum nugas objicere sustineam: Minus potius, cum summum hunc virum ita tractet, moveor, quod *frivola* ipsi videantur, quæ vel à me, vel ab aliis contra ipsius sententiam disputantur. *Suo quippe quisq; studio maximè ducitur*, uti loquitur *Cicero* 5. de Finibus.

§. 10. Rectè proin *rejicitur* denuo *sententia Pufen.* recteque *ex eo, quod Deus hominem liberrime condidit, sequi* negatur, *in beneplacito Dei* veritaté rei sc. antecedente *fuisse, qualem homini velit naturam assignare, ita ut hanc, qua jam gaudet, naturæ conditionem Creator homini liberè attribuerit*, distinguatur modo inter libertatem exercitii, quod quin voluntati divinæ subjici debeat, dubium non est, & objecti specificationem, ut est v. c. productio hominis, plantæ, circuli, &c. Hujus ratio à dictaminibus divinæ sapientiæ, quatenus voluntatis decreto sunt anteriora, provenit, consequente & approbante divina voluntate, cujus decreta specificantia à dictaminibus divinæ sapientiæ absoluta non sunt, nec illis priora. Principium enim agendi modum indicans & dirigens, ordine se prius habet principio imperante & exequente, qua tali. Reperi quoque hoc loco debet, quod non de scientia Dei libera, sed naturali rursus loquamur. Bene quidem p. 21. *sane cum Deus*, inquit, *quem nulla utiq; necessitas ad creandum hominem cogebat, constituisset nobilius brutis animal condere, non potuit quidem non istud fini, quem circa id sibi proposuerat, conforme creare; quia alias*

sibi

sibi ipse repugnasset. *Neq; ulla tamen hic apparet necessitas, quæ non à divinæ voluntatis suppositione proveniat, aut quæ eandem excludat:* Sed nos jam non loquimur de divino instituto nobilius brutis animal creandi, quod divinam voluntatē nullo modo excludere posse & ipse contendo; non etiā de eo quæritur, ad quod Deus tenebatur ex necessitate & ratione finis, quem sibi proposuerat, quod itidem voluntatis est; nec denique de nobiliori brutis animali, quocunque modo, & confuse spectato quæstio est. Conceditur enim & hoc, cum perfectionis & nobilitatis varii dentur gradus, divinę voluntatis esse determinare, quali perfectionis gradu aliquid velit condere. Quod verò hoc nobilitatis essentialis punctum hæc sibi definite & distincte deposcat natura v. c. humana, atque talem præcise requisitorum essentialium, animalitatis nimirum & rationalitatis combinationem requirat, id sic se antecedenter ad divinam voluntatem habere dicimus; hoc est, non quia Deus vult, sed quia ita naturæ humanæ veritas se habet, Deus ita vult, rectissime omnia volens. Sin autem ideo tantum homo foret animal rationale, quia Deus ita voluit, & *propositio hæc: Homo est animal rationale, non vera esset, si Deus nunquam hominē creare decrevisset,* uti p. 19. loquitur Dn. *Pufendorf.* quæso, annon inde sequitur vel hoc: Posse Deum absolutè velle hominem, hoc est animal rationale creare, quod tamen aliud quam rationale animal sit; vel hoc: Posse eundem velle, ut homo sit verus quidem homo, aliud tamen, quam rationale esse obtineat; nam necessitas quam contra objicit *Pufendorf.*

est

tantum *consequentiæ*, ex positione liberæ Dei voluntatis, quoad talis speciei designationem, & talium essentialium attributorum connexionem, quę rei mutabilitatē non tollit. Sed illud implicat contradictionē; hoc repugnat rei veritati, notatq; hominem fictum, non verum. Si neutrum Deus velle posse dicitur, relinquitur hominem non ideo ratione veritatis suæ, uti ficto opponitur homini, esse animal rationale, quia Deus antecedenter ita voluit; nec hanc propositionem: ***Homo est animal rationale***, ideo esse à priori veram, quia eidem ita placuit; sed quod hominem, qui verum quid est ante productionis decretum, producere volens non aliud quam tale animal esse velle possit, cum rationalitas & animalitas sint combinabiles formaliter, & debeant combinari ad veritatem animalis rationalis, ante actualem divinæ voluntatis designationem. Idem licet de veritate virtutum moralium, Temperantiæ, Justitiæ, Pietatis &c. dicere, quæ cum à Deo mutari ex summa perfectione non possint, antecedenter ad ejus voluntatem dicuntur esse id quod sunt, uti *παντὸς τριγώνου, αἱ δύο πλευραὶ τῆς λοιπῆς μείζονές εἰσι, πάντη μεταλαμβανόμεναι*, *omnis trianguli quævis duo latera, sunt majora reliquo*, uti loquitur *Eucl. d.* El. I. prop. 20. non ideo præcise & à priori, quia Deus ita voluit, sed antecedenter ad divinam voluntatem. Quare cum insuper necessitatem consequentis hac in re urgeamus, quæ de ***necessitate*** consequentiæ ***ex divinæ voluntatis suppositione*** vir habet doctissimus, ceu quæ à nobis conceditur, nobis non adversantur. Ridiculum autem est, ***planè absurdum*** Eidem ***videri***, quod de in-

dividuo

dividuo aliquo hoc concedam, *Deum, uti libere illud hominem condidit, ita si voluisset, brutum condere potuisse.* Nonne enim gratias agis Deo, quod sis animal rationale, tam eximiis donis ornatum, non v. brutum? Ego sane puer didici ex Catechis. min. explicat. Art. I. Symb. Apostol. *Deum mihi rationem dedisse ex mera sua paterna ac divina bonitate & misericordia* &c. Minimè verò sequitur, quando sic infertur: *Atqui cum & Adamus fuerit individuum, & quicquid hominum usquam extitit, aut extiturū est, individua sint, sane si Deus omnia illa individua bruta condere potuit, etiam hominem brutum condere potuit. Et quod in omnia individua cadit, quo jure speciei idem denegabitur?* Non enim loquor de individuo qua ad certam speciem jam est determinatum, sed qua adhuc est determinandum: Ibi quod in omnia individua, ut rationem specificam implicant, cadit, jure speciei non denegabitur: hic vero, cum ad certam speciem idem nondum est determinatum, consequentia fallit. Quæ de suppositione *decreti divini, utiq; voluntarii* dein habet, supra jam sunt discussa: Quemadmodum jam & supra responsum est ad quæstionem, quando p. 22. quærit: Unde sint istæ naturæ, (quæ sc. dicuntur immutabiles) *aut unde immutabilitatem habeant?* nimirum non à se, sed inde unde trianguli veritas immutabiliter requirit tres angulos, hoc est *ex se*, sicut ea quæ implicant contradictionem ex se talia esse dicuntur. Unde relinquitur bene resonare quæ *sine mente sonum dare* sibi *Pufendorf.* videtur audire; & uti ex dictis ve-

 rum

tum relinquitur *antecedens*, quod ille ibidem *falsum* esse fingit, ita & *consequens*.

§. 11. Pergit inde vir Clariss. §. 10. sententiamque meam de *origine moralitatis*, quodque doceo, non quia Deus voluit v. c. prohibere idololatriam, malam hanc, sed quia odio digna est per se talem, prohibitamque esse; & quod discrimen honestorum & turpium à divina justitia & sanctitate potius, ceu prima ratione & fundamento, & sic antecedenter ad divinam voluntatem, peti debere censeo, non uno nomine exagitat, cũ tamẽ ipse Deus veritates morales in sua sanctitate fundatum eat, *ut simus sancti, sicut ipse sanctus est*, Lev. 19. 23. in misericordia, *ut simus misericordes, sicut ipse misericors est*, Luc. 6. 36. Negatque hæc consequi: *Sapientia, sanctitas, & justitia Dei, juxta quas creaturarum motus diriguntur, non se habent consequenter ad voluntatem Dei; ergo nec moralitas actionum humanarum*. Id quod sic probat: *Etsi enim sapientia & justitia Dei non sint ab ejus voluntate: ut tamen existerent creaturæ, quarum motus ad sapientiam & justitiam Dei exigi possent, voluntatis divinæ actus utiq; præsupponitur*. Quasi vero infinitæ sapientiæ & scientiæ Numen non posset scire, qui rerum in se possibilium motus ad sapientiam & justitiam ipsius exigi debeant, nisi prius illas creare secum constitueret. Taceo consequentiam hanc: Creaturæ & illarum motus non existunt absque actu divinæ voluntatis: Ergo moralitas quoque istorum motuum non est ratione veritatis suæ concipienda ante divinæ voluntatis definitionem; petere principium. Illud

verò

verò lubens concedo, *quando ſane*, inquit, *erat Deus juſtus, ſanctus, ſapiens, etiam antequam nullæ creaturæ exiſterent, quæ ad earum perfectionum dictamen motus ſuos dirigere poſſent; eoq; ut iſtæ perfectiones divinæ actu regulæ agendorum eſſent, neceſſarium non erat, niſi poſita voluntate producendi creaturas mentis capaces. Adeoq; ut ſapientia & juſtitia Dei innoteſcat, actuq; ſe exſerat, & ut extent, qui eandem imitari queant, id utiq; à voluntate Dei eſt*; cum mea ſententia de veritatibus moralibus antecedenter ad divinam voluntatem talibus, quas archetypum ſuum in dictis perfectionibus Eminentiſſimi Numinis habere contendo, per iſta diſputata non tollatur. Itaq; nec ab actuali *deſignatione humanæ naturæ voluntatem divinam excludi* poſſe dicitur, cum veritas ſaltem rei à voluntate Dei actu deſignandæ, ad illam ſe antecedenter habere affirmetur; uti ſæpe diximus, ab actuali trianguli, quod tribus conſtet angulis, deſignatione voluntatem Dei neſcire equidem excludi, habere ſe tamen hanc veritatem antecedenter ad eandem. Sed ex his aliiſque objectionibus, patet verum eſſe illud *Saxonis Gram.* Hiſt. l. 2. *ſegniter deſerere animum, quicquid ſolido amore fuerit complexus.* Præterea quando in Diſquiſ. p. 100. diſtinxi *inter dictamina divinæ rationis Practica, quid Deum ex ratione bonitatis, ſanctitatis & ſapientiæ velle deceat*, (extat vox hæc Ebr. 2.) *dictantia, & divinæ voluntatis ſecundum hæc dictamina decretum; per hanc diſtinctionem voluntatem Dei à prima*

origine legis naturalis, etiam ut est veritas, ne quidquam excludi ait p. 24. Verum præscindi ab illa rectius, quam eandem *excludi*, sæpius jam diximus. Nec *proterve nimis Deus ad humanæ rationis modulum exigitur* ab eo, qui separata omni imperfectione secundum analogiam spiritus de Deo judicat. Vide quæ eximie huc pertinentia docentur à *Damasceno* de Orth. Fid. l. 1. c. 13. ubi inter alia ita loquitur: *Scire nos decet,* ὡς ἀνθρώπους ὄντας ἡμᾶς, *& crasso carnis indumento circumdatos,* τὰς θείας καὶ ὑψηλὰς, καὶ ἀΰλους τῆς θεότητος ἐνεργείας νοεῖν, ἢ λέγειν ἀδύνατον, εἰ μὴ εἰκόσι καὶ τύποις, καὶ συμβόλοις τοῖς καθ' ἡμᾶς χρησαίμεθα, *minime posse divinas & subtiles & immateriales Dei operationes aut intelligere, aut eloqui, nisi imaginibus & formis, & significativis nostro more utamur signis.* Addit quidem: *Iam supra ostensum, nil interesse, utrum ea dictamina concipiantur per modum præcepti, fac: an ut congruentiam actionis cum subjecto exprimant: hoc hominis naturæ competit;* sed & nos ostendimus, omnino aliquid interesse. Quod verò ista *dictamina intelligi non posse* contendat, *nisi præsupposito subjecto creato aut increato, cui actus convenire aut non convenire dicatur, abs quo utiq; voluntas Dei excludi nequeat*: id gratis dicitur, cum aliquid ad designandum quid ei conveniat, & non conveniat, non repugnet concipi ut possibile tantum, & ne futuribile quidem. Et quod concipitur tanquam objectum scientiæ Dei naturalis, non simul necessario tanquam objectum divinæ voluntatis una concipi debet.

§. 12.

§. 12. Continuatur hæc controversia à viro Celeberrimo §. 11. etsi non feliciter. Specimen edit, quando *antecedenter ad ipsum Deum, divinamq. essentiam in ordine causalitatis ratione existendi* aliquid *concipi posse*, inde vult inferre, *cum ex mente mea non nefas sit assumere hypothesin, si Deus non detur*. Sed cur hanc Scholasticorum, & à meipso non magni æstimatam hypothesin contra Scholasticos, quique illos sequuntur, aut cum illis loquuntur, adhibuerim, supra explicavi. Interim *Pufendorfiana* consequentia nulla est; cum p. 234. *Disquis.* instituta disputatio sit κατ' ἀλήθειαν; cum altera ex falsa illa Scholasticorum hypothesi: *Si Deus non datur*. ad hominem tantum qui sc. illa utitur, proficiscatur. Taceo falsum esse, quod si vel maxime Deum nô dari fingamus, propterea in ordine causalitatis aliquid ad Deum antecedenter concipere liceat. Nam non data causa prima rei existentis, non nisi contradictorie finguntur causæ secundæ. Cæterum citra causam Doctiss. Viro *magnum adhuc* p. 25. *est dubium, num quæ nos concipere possumus, cum divinam essentiam ad nostrum modulum animæ metimur, revera ita se habeant*: βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, uti *Paulus* 1. Cor. 13. 12. loquitur, vera tamen βλέπομεν. Spiritus enim est Deus, & nostra anima etiam spiritus est, unde, licet ille infinitus, hæc autem finita sit, omnino aliqua dabitur analogia, modo hanc, si ad Deum fit applicatio, ab omni separes imperfectione perfectissimo & summo Numine indigna. Dubitat idem, *num fas sit, intellectum divinum priusquam vo-*

luntatem concipere saltem hactenus, ut illa prioritas effectum aliquem in ordine ad res obtineat; verũ de effectu formali externo uti nego & ipse, cum à tali voluntas Dei nunquã excludi debeat, ita de interiore exhinc ex sapientiæ divinæ dictamine, ante divinæ voluntatis actum, in divino intellectu naturaliter ob infinitudinem illius, qua omnia possibilia nunquã etiam futura intuetur, exoriente rei, ratione veritatis illius, & quoad illa quæ ad ejus constitutionem bene & convenienter conjungi debent, cognitione, dubium mihi nullum est. Denique *negat aliquid esse posse objectum divini intellectus ante divinam voluntatem, si sermo sit, uti nobis est de Ideis rerum, quæ aliquando actu à Creatore condendæ fuerant*; verum de rerum ideis, non quidem quæ sunt rerum creandarum, sed quæ sunt possibilium, & objectum scientiæ Dei naturalis, contrarium supra evicimus. Quod verò *non obscure contradictionem implicare* Dn. *Pufendorfius* credit, *alicujus rei ideam, quæ revera à Deo condita est, intellectui divino velut obversantem concipere, nisi decretum (qui voluntatis actus est) de eodem condendo supponatur*; vanum est. Non enim ut sæpius dixi, loquimur de ideis rerum conditarum, & prout objiciuntur *scientiæ* Dei *liberæ*, quæ utique sine divina voluntate concipi non possunt; sed idea de qua jam quæstio est, abstrahit à rei productione, estque rei ut est possibilis, concernitque ejus veritatẽ, & internam requisitorum essentialium, eamque definitam ad talem

lem præcise quidditatem convenientiam, quā immutabilem in se esse oportet, ni summam introducere velis confusionē, cum non ex quolibet fieri possit quodlibet ut idem revera sit & maneat. Hanc ex infinitudine sapientiæ suæ, omnem possibilem requisitorum essentialiū combinationem naturaliter cognoscentis, sapientissimum Numen ante omne de re condenda decretum cognoscere nemo negat, nisi qui mensuram sapientiæ & scientiæ divinæ ejusdem voluntatem facere ordine cognoscendi recto inverso, sustinet. Recte *Hesiodus* Oper. & di. πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας. Nec ei qui ita disputat, hominemque liberrime nec coacte, immutabiliter tamen, Deum velle animal rationale creare, quia ita ejus naturæ veritas exigit, affirmat, *post copiosam hellebori potionem non superfunctoria opus erit castigatione, ut importune divinæ naturæ adyta rimari metuat*, nam ea quæ per lumen naturæ cognosci possunt explicare, non est importune divinæ naturæ adyta rimari. Alias non nescio, quod, uti *Theophylact.* Com. in 1. Cor. 13. 12. f. 277. loquitur ἀμυδρά τις ἡμῖν ἐστιν ἄρτι ἡ γνῶσις, *obscura quadam nobis nunc fit cognitio.* Cæterùm satis provide Dn. *Pufendorf.* rem suam gerit, *si quis*, inquiens, *tamen his non acquiescens contendere velit, saltem ideas rerum possibilium, quæ nunquam futuræ sunt, tale decretum voluntatis divinæ nō præsupponere, aut circa ideas rerum creandarum ab ejusmodi decreto præscindendum esse; ei post copiosam hellebori potionem non superfunctoria opus erit castigatione*; probe enim videt, quod cum de Ideis rerum possibilium,

quæ nunquāfuturæ sunt, vel quas ut nunquā futuras concipimus, negari non possit, quod antecedenter ad divinam voluntatem, ceu objecta scientiæ naturalis, se habeant, id se quoque negare non posse de ideis rerum aliquando creandarum, si qua possibiles, & ratione suæ veritatis, (quo sensu nos quæstionis statum semper formavimus) non qua creandæ spectantur: Nam si qua creandæ spectentur res, ipse dico ne à voluntatis quidem decreto exclusive posse abstrahi. Patet autem ita tandem disputationem totam à Dn. *Pufendorfio* sarcasmo finiti.

§. 13. Pergit verò ulterius: *Velim* quoque *expendi subtilitatem istorum verborum: Quod est objectum intellectus divini, ante divinam voluntatem potest esse id, quod est.* Nimirùm τὸ *esse* non non notat existere; sed esse rei in se spectatum, ut est veritas aliqua, & objectum scientiæ Dei naturalis; nec loquimur de esse rerum actuali, sed intelligibili. *Inania* autem videri Eidem, imo *esse, quæ sequuntur,* concedo, quandoquidem cum suis pugnat figmentis, qualia sunt: *Essentia quæ seipsam à seipsa divino intellectui sistit independenter à voluntate divina*: Item *agens morale, etiam quando nondum de norma actionum fuit cogitatum.* Nam quod prius attinet, cum divino intellectui talem essentiam exhibeāt divina potentia & sapientia naturaliter, rectè quidem antecedenter ad divinam voluntatem, non vero *independenter* ab eadem se habere dicitur. vid. *Disquis.* p. 39. 309. Nec concipi debet essentia ante divinæ voluntatis decernentis & definientis actum

intellectui

intellectui aliter se sistere, quam se sistit hæc veritas, quod duo contradictoria non possint simul esse vera; aut quod, uti *Archimedes* de Conoid. & Sphæroid. f.75. loquitur, *si aliquam sphæroidem figuram duo plana inter se æque distantia contingant, si plana fuerint super axem erecta, linea recta quæ per contactum puncta conjunget, per centrum sphæroidis permeet :* Si vel maxime nullam unquam sphæroidem figuram in orbe fuisse fingas. Posterius verò quod concernit, confunditur *norma* actionum legalis, seu ipsa lex, cum *norma*, hoc est ratione & fundamento moralitatis, quod est ipsa natura humana qua rationalis & socialis, quam ratione suæ veritatis ante divinæ voluntátis ita decernentis actum concipimus; illam, legem sc. consequenter divinam voluntatem respicere semper dixi; cum verò non ex qualibet & quocunque modo se habente partium conjunctione fieri possit verus homo, sed suas sibi necessario & immutabiliter debitas partes hic requirat, sicut triangulum tres sibi deposcit angulos, seu Deus ita decernere, seu non decernere concipiatur; pari ratione agens intellectuale quoque antecedenter ád divinam voluntatem, moraliter, sed non legaliter agere posse recte concluditur. Negat idem ulterius p.26. *cum citra divinæ voluntatis operationem ne idea quidem hominis intelligi queat, hanc propositionem,* homo est animal rationale, *esse veram citra divinæ voluntatis operationem.* Sed falsa est ista ratio. Quis enim negaverit complurium possibilium dari conceptus, & consequenter veras propositiones, quæ tamen divina voluntas, neque voluit, neque unquam volet? Manifestum proin est, *Pufendorf.* con-

 fundere

fundere ideam rei possibilis, cum idea rei producendæ: Hæc citra divinam voluntatem concipi non potest, illa potest. Naturaliter enim Deus seipsum comprehensive, ut loquuntur, cognoscens, suam potentiam, quid sc. facere possit, & sapientiam, qua ratione quoque possibilia bene fieri debeant, cognoscit. *Satis* etiam *pro imperio* affirmari ait, *blasphemiam, adulterium turpia esse, præcisa voluntate divina, imo præciso divino judicio, etiam quando nondum Deus cogitasse intelligitur de condenda creatura, in quam tales actus cadere possent.* Verum enimverò non plus imperii in eminentissimum & supremum Numen hæc sibi arrogat loquendi ratio, quam quando dicitur præcisa divina voluntate, præciso item divino judicio, triangulum verum tribus constare angulis; hoc enim verum est, antequam Deus de condendo triangulo cógitasse concipitur. Ita quando ait: *Ut patet jam etiam intellectu divino præciso natura hominis, quamvis nondum de ea creanda à Deo decretum præsupponitur, Deo necessitatem adferre potuit certos actus lege sanciendi*; quæ à me *Vasquio*, & Scholasticis opposita sunt, *qui Dei sponte mutare sententiam, & sub iisdem circumstantiis* de moralibus aliter judicare posse & potuisse contendunt, male sine causa excipit, cum ista necessitas de qua loquimur non sit exercitii, sed immutabilis in Deo, ob attributorum illius elegantissimam harmoniam, rectitudinis, quæ nullam in Numine eminentissimo infert imperfectionem. Unde nullum est periculum de *ratione mun-*

dum

dum absq; Deo condendi. Et ut affectu, quo controversiam exorsus est, claudat, addit: *Absurdius adhuc est, quod sequitur: Semper nulla etiam lege prohibente malum est, Deum conviciis proscindere, si vel maxime fingas, ne Deum quidem dari. Ante hac credideram, non entis nullas esse affectiones.* Idem vero & ego adhuc credo. Interim in dictis nō major, hoc est nulla est absurditas, quam si dico: Regem interficere malum est, *Ethice* nimirum, si vel maxime nullum regem dari fingas; vel Ebrietas est vitium, si vel maxime nullus unquam ebrius in orbe fuisset. Ista vero Philosophorum regula non recte adducta, quomodo intelligi debeat, Tuus Te B. *Stahlius* in Reg. Phil. P. I. pag. 18. seq. docet.

§ 14. Inde interjecta p. 27. disputatione de *Ratione formali actionis moralis* proxime discutienda, p. 28. controversiā de *origine moralitatis* ulterius prosequitur, contendens, quod *ista congruentia aut disconguentia velut naturalis, quæ in multarum actionū objectis ad agentē comparatis, relucet, haut quidquam voluntatem creatoris excludat:* verum missa ἀκυρολογία τῦ *excludat* supra notata, de voluntate Dei consequente & approbante concedo, ita tamen ut ejus actus istam congruentiam antecedere una affirmen, sicut eosdem antecedit, quod *linea recta* sit, ἥτις ἐξ ἴσου τοῖς ἐφ' ἑαυτοῖς σημείοις κεῖται, *quæ ex æquo posita est inter sua puncta*, uti loquitur *Euclides* Def. Elem. I. Insidiosè dicitur, *creatorem cum animal legibus obnoxium formare constituisset, ita naturam hominis temperavisse, ut actus certi eidem congruerent, aut*

non

non congruerent, prout illos præcipere aut vetare constituerat: Concedimus enim & hoc; sed addimus tamen, ne aliter quidem naturam hominis à Creatore sapientissimo æque atq; liberrimo, & omnipotentissimo, potuisse temperari, ob veritatis sc. necessitatem, quæ actus voluntatis antecedit, quam ut rationales actus ei forent congrui; uti quando Deus vult triangulum facere, ita licet libere, necessario tamen necessitate sc. immutabilitatis, lineas temperat, ut hæc præcisè, & non alia inde proveniat figura. Quæ de *discrimine legum naturalium & positivarum* Doctissimus *Pufendorfius* subjicit, bene se habent, modo nobis discrimen inter *morale* & *legale* concedat. *Ad illud porro ratiocinium jam in superioribus responsum esse ait: quia sanctitas & justitia in Deo sunt perfectiones essentiales, ex perfectissima essentia, non ex libera voluntate resultantes; igitur & moralitas in actionibus humanis antecedit divinam voluntatem. Id enim consequi negat, cum non ex absoluta aliqua necessitate, sed ex voluntate divina sit, quod creaturæ dentur, quæ imaginem quandam sanctitatis & justitiæ divinæ referre possent.* Sed & nos supra jam excepimus, confundi moralitatem ejusque fundamentum & veritatem cum actuali applicatione ad certum subjectum; illa habent divina attributa, quæ voluntatem Dei etiam antecedunt, pro causa exemplari, hæc divinam agnoscit ante se voluntatem. Quod vero *ita confidenter pronunciat, v. g. sanctitatem, bonitatem,*

justitiam

injustitiam Dei, quo minus perfectiones morales adpellentur nihil obstare, id sibi nondum à me *persuaderi,* me non movet, cum non repugnet, *ab hoc termino istas imperfectiones abstrahi, quas ex primæva significatione & communi usu eidem adhærere* contendit, *qua morales perfectiones illis, quæ natura aut per essentiam insunt, opponi dicuntur.* Nolo vero an hæc ita se habeant disquirere; sint ita: Detur ratio, cur ista imperfectio ab hoc termino non possit separari? Attributi sane vox primo dicitur de creaturis, & ex prima impositione notat aliquid, quod est essentiæ superveniens, ab eadem realiter distinctum: Aliam significationem habet *Becman.* Orig. Ling. Latin. p. 1099. & tamen nil impedit, quo minus vox hæc transferatur ad significandas Dei perfectiones essentiales. *Cyrillus* etiam l.11. Thes. *Accidentis* vocabulum Deo tribuit, uti notum. Unde valde infirmos esse oportet, qui quando *iste sic legitur terminus, scandalum* inde accipiunt; nec videndum quis loquatur, sed quid dicatur. *Tandem* pergit, *& nihili est ratiocinium hocce: Deus ex natura sua perfectione est amabilis & adorabilis, non ex voluntatis suæ arbitrio: Ergo actus hi: Deum amare, colere, morales sunt antecedenter ad voluntatem divinam;* exinde, quod *actus illi utique non possint intelligi, nisi positis creaturis rationalibus. Et posito actu agens quoque necessario ponendum sit; hoc autem ut esset, à voluntate divina sit:* Sed non necesse est, ut istæ

creaturæ,

creatura, (rectius res) actu ponantur, aut concipiantur tanquam producendæ; sufficit si spectentur ratione veritatis præcise, & ut sunt quid possibile & mere adhuc intelligibile: Nec opus est, ut agens spectetur qua existens, & sic in ordine ad causam efficientem, cum humana natura non qua existens, sed qua rationalis & socialis, qualis est antecedenter ad divinam voluntatem, sit fundamentum & ratio actuum moralium. Quando verò ait, se *effectum*, valorem sc. qui esse morale constituit, *haud quidquam legi simpliciter tribuisse, sed voluntati divinæ, naturam rerum & hominum ita formanti, ut huic certi actus utiq; congruerent, & non congruerent. Quæ voluntas Dei legem simul naturalem includit. Cum quia legibus obnoxium animal creare Deus constituerat, ideo naturam huic fini accommodatam finxerit. Et eo ipso, dum certa ratione naturam hominis temperat, ad convenientes isti leges hominē adstrinxerit*: hanc voluntatem dicimus se consequenter habere, ita ut hominem formaturus verum Deus, non aliud quam rationale animal formare velle; & ejus naturam bene temperaturus, non aliter quam sic, ut animal inde rationale prodiret, temperare potuerit. Deinde non sequitur: Deus animal legibus obnoxium creare constituit, Ergo ejus veritas, & rerum inter se connexio se non habet antecedenter ad divinam voluntatem; uti non est consequentia: Deus figuram triangularem facere constituit: Ergo ejus veritas, quod sc. tribus

tribus constet angulis, non antecedit divinum decretum. Sed ex illis quæ hactenus discussa sunt hæc satis patent; ut & quid habendum sit, quando & *principia ex quorum concursu τὸ esse morale consurgit; & ut concursus eorundem in actionibus humanis certam habitudinem produceret, id per voluntatem creatoris provenisse* contendit: Scilicet si de probante & consequente voluntate quæritur, ista non negari; sin verò de antecedente sermo est, non magis id verum esse, ac quando dicitur per voluntatem conditoris tanquam ultimam rationem à priori provenire, quod triangulum tribus constet angulis, cum in veritate, quatenus puris figmentis, naturali item, & in se necessario rerum ordine, quatenus confusioni opponitur, id fundetur. Quæ denique occasione *vocabuli libere* carpit, cum ei non à me tribuantur, frustra à Dn. *Pufendorfio* contra me taxantur.

CONTROVERSIA III.

Quæ sit

Ratio formalis actionis moralis.

§.I. CONtroversia hæc non tanti quidem momenti est, ut dissidentes atroci inimicitia se invicem prosequi debeant; cum tamen sano *Ciceronis* 1. Off. judicio, *homini propria sit veri inquisitio & investigatio*, dicere omnino nobis licebit, quid hic sentiamus. Ventilavimus equidem, ceu infra patebit, huc pertinentia jam, defendimusque alibi nostram sententiam contra

Dn. *Stri-*

Dn. *Strimesium*, qui in suis *Originibus moralibus* illam impugnatum ivit: Dn. *Pufend.* autem, quæ contra illius *Imputativitatem* à me in Disquis. disputantur, ita it p. 27. remotum ? *Displicet* (mihi nimirum in mea Disquis. p. 242.) *quod Pufendorf. formalem rationem actionis moralis consistere dixerit in imputativitate (ad quod vocabulum non citra veniæ præfationem à sepositum, nescit quare frontem contrahant homines, qui totam ætatem ad aures usq; lacunis Barbarorum Sophistarum rostrum immerserunt) cum ea potius τὸ morale consequi ceu affectio videatur, quam id ceu formale constituere.* Quasi verò illis, qui totam ætatem ad aures usque lacunis barbarorum Sophistarum rostrum immerserunt, illorum barbaries æque non displicere queat, atque *Pufendorfio*. Interim vehementer fallitur Vir Doctissimus, si *totam ætatem me scholasticorum lacunas* imbibisse credit; aliter, quod *Pufendorfium* non latet, ut supra notavi, Argentorati bonas tractamus literas: Unum faciendum nimirum, & alterum non omittendum. Cæterum judicium ejus de hac controversia, factaque à me contradictione, hoc est: *Atqui apparet*, imputandi *vocabulum à Zentgravio in diverso sensu, quam à me accipi. Mihi autem per hanc dictionem, actio huic imputatur, nil aliud notatur, quam hunc autorem ejus actionis haberi, aut eandem ad hunc pertinere, ut super ista ratio ab eo exigi, & qui inde proveniunt effectus in eundem*

eundem devolvi queant. Cujus actionis dein, prout ad normam refertur, affectiones sunt bonitas & malitia moralis, justitia & injustitia. Verum nisi actio talem, qualem nos asserimus valorem habeat, non ***potest*** *super ista ratio talis moralis exigi ab agente,* sicut à bruto, quod ejus actus eodem caret, illa non exigitur: Non etiam quando eodem destituitur, poterit dici actio bona vel mala. Deinde quando Dn. *Pufendorf.* loquitur de actione, ut est formaliter *imputativa*, & dein *prout ad normam refertur;* asserit à nobis supra defensam distinctionem inter *morale* & *legale*. Putat equidem, *valorem illum, quem velut formalem rationem moralis actionis me substituere ait, ad quantitatē actionum designandam pertinere.* Verum quicquid sit de ista quantitate, (nolo enim nova movere dubia) cum valor qui datur in omni actione morali, sit causa æstimabilitatis illius, & modi æstimativi, quo illa quanta dicitur, nondum apparet, qui ad quantitatem actionum moralium formaliter pertinere dici debeat, cujus causa potius dici amat.

CONTROVERSIA IV.

De Indifferentismo Actionum Moralium.

§.I. DE *actu secundum esse Physicum*, & de *motu physico in actu morali*, an sit *indifferens*? disquiritur. Affirmant

E

firmant non solùm Moralistæ & Scholastici nonnulli; nec improbant qui hos sequuntur, *Tvvis. Rhatorfort, Szydlovius*; sed & illis qui contra Indifferentismum disputant, *Voëtio* v. c. subscribere placet. Ego distinxi in Disquis. p. 278. inter *motum*, ut notat *materiale remotum* actionis moralis, utque est præcisè ab homine usurpabilis, v. c. coire: & ut est *materiale proximum*, vel motus determinatus hic, v. c. coitus cum bestia: vel commixtio cum fœmina cui una miscetur & alter. Hos actus æque ad honestatem & turpitudinem, seu bonum & malum morale esse indifferentes, atque prior ille motus, quem materiale remotum actionis moralis esse dixi, ego dicere non ausim. Materia prima indifferens est ad omnes recipiendas formas, ast ista indifferentia periit, ubi ad certam formam recipiendam est disposita & determinata, etsi illam actu nondum in se receperit: Ita commixtio ut talis, est indifferens ad recipiendum honestatem & turpitudinem; at quando ad certam moralitatem recipiendam illa est physice determinata, commixtio v. c. cum bruto, cum fœmina, cui una & alter miscetur, certum est, etiam qua mere physice hi actus spectantur, priorem desiisse indifferentiam. Quanquam enim id quod in bestialitate, vel adulterio est pure physicum, qua tale moraliter malum non sit, id quod tamen est pure physicum, est determinatum tantum ad malum, & proinde accurate loquendo non amplius indifferens. Excipit contra Dn. *Pufendorfius* p. 30. §. 13. *Atqui omnes fatentur, in quavis actione humana intervenire motum physicum. Fatentur quoq; Deum tanquam primum motorem ad quemvis*

motum

motum physicum concurrere, qui tamen ad malum ut tale non concurrit. Et hoc recte. Idem enim & ego fateor, salva mea disputatione contra indifferentiam ad bonum malum & motus Physici, ut notat hic materiale proximum. Nolo dein cavillari, quod *in quavis* humana actione intervenire motum physicum docet, cum & omissiones, uti pro actionibus moralibus, ita quoque pro humanis haberi soleant. Cætera concedo. Nec verò sequitur, *tolli à me motorem, relinqui motum*; cum per hoc, quando motum ad bonum & malum indifferentem esse nego, non eundem actu moraliter malum esse ponam. *Valde autem me errare* ipse vehementer sibi persuadet, *quod putem*, quæso ubi? *merum motum physicum hac dictione exprimi; motus lingua contra Deum.* *Nam in vocabulo* contra Deum *Jam ait latere moralitatem, ac contra Deum loqui, & blasphemare synonyma fere esse. Igitur motum physicum in blasphemia laxioribus verbis esse exprimendum.* Quasi verò moraliter tantum, non etiam physice contra Deum se lingua movere posset: præscinde valorem, quem hoc factum infert, & legalitatem, num id quod physice adhuc superest, quatenus ad hanc inordinationem est individuatum, huicque moralitati proxime subest, adhuc est indifferens ad bonum & malum? Quæ verò de *motu physico laxioribus verbis exprimendo* idem monet, ad materiale remotum hujus actus pertinent. Nam *verba blasphema qua testis earecitat, & actuarius sine*

 peccato

peccato, non sunt materiale proximum blasphemiæ, de quo nobis unice est quæstio.

§. 2. Sicut verò hæc sinistre videtur Dn. *Pufendorfius* cepisse, ita suspicionibus penitus abreptus, *me consumta repente modestia, eandem cum illis tibiam inflare, qui jure optimo maximo calumniatores audierunt*, vehementer contendit. Subridenti verò ob hunc calorem, incidit illud *Platonis* in Theætet. f. m. 115. οἱ ὀξεῖς, καὶ ἀγχίνοι καὶ μνήμονες, ὡς τὰ πολλὰ καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύῤῥοποί εἰσι, καὶ ἄττοντες φέρονται, ὥσπερ τὰ ἀνερμάτιστα πλοῖα, καὶ μανικώτεροι ἢ ἀνδρειότεροι φύονται. *acuti, sagacesq;, & memoriosi & dociles, ut plurimum in iracundiam impetumq; præcipites sunt, proruunt enim atq; rapiantur, quemadmodum sine retinaculis naves, & furiosi potius, quam fortes existunt.* Nec simpliciter verum est, *toto cœlo à commentis Vasquii, Retorfortis & Hobbii distare sententiam ejus, qui asserit, moralitatem se non habere antecedenter ad divinam voluntatem, quippe per quam sunt creaturæ moralitatis capaces*, cum & *Vasquius, Rhatorfortis, Tvvissus, Rada, Caramuel*, moralitatem se ad divinam voluntatem consequenter habere contendant; etsi lubens concedam, quod *Pufendorfius, moralitatem se non habere antecedenter ad voluntatem divinam* itidem affirmans, non propterea idem cum *Vasquio*, vel *Rhatorforte* sentire dici debeat, cum eundem potius recte contra hos Imposteros disputare ostenderim in *Disquis.* p. 308. & *Vasquianum Indifferentismum* recte impugnare dixerim. Et nihilo secius quod ita pronunciarim: *Hunc indifferen-*

differentismum moralem Vasq. sc. (de quo quæstionem esse contextus docet,) *alunt, fovent, pingunt, & comunt omnes illi, qui moralitatem, omnem bonitatem & malitiam in hoc ordine talem, à NUDA impositione provenire affirmant, etsi se id agere contraria factis suis protestatione negant*: Usque adeò ægrè hæc verba Noster tulit, ut plane exacerbatus ita scripserit: *Sane ego non usq; adeo eruditum seculum spiritu calumniæ obsessum confido, ut de mea sententia non mihi potius, quam tibi sit crediturum. Præsertim cum hic absTe non minus infamium artium adhiberi deprehendam, quam quas in cæteris calumniatoribus, jam acriter, non tamen supra meritum, castigavi.* Rectè profectò B. *Salvianus* 3. de Gubern. Dei, *prima semper*, inquit, *irarum tela maledicta sunt*; idque suo hocce satis comprobat Dn. *Pufendorfius* exemplo. Sed confido *Eruditum seculum*, ad cujus judicium provoco, miraturum esse virulentam Viri vehementiam, qua ob imputatum sibi Vasquian. & Rhætorfortianum Indifferentismum, tam atrocibus adversum me furit conviciis, cum tamen à *Vasquio* eundem dissentire, rectè etiam eum istius infrunitum Indifferentismum oppugnare expresse scripserim; & de mea sententia mihi potius quam Tibi crediturum esse. Ostende quæso paginam, lineam ac apicem, ubi à me hoc unquam Tibi imputatum fuerit, Te bonitatem ac moralem malitiam omnem à *nuda impositione* provenire scripsisse, vid. p. 308. 356. seq. Queritur, *Fraudulenter infarctum esse vocabulum Nuda*: Egone vero à *Pufendorf.* hoc factum dixi? Num fraudulenter à me vox hæc infarcta dici debet? quando *Vasquius, quis vetat,*

 inquit,

inquit, *quin poßit sponte Dei mutare sententiam quoad mutuas neces inter se perpetrandas, existimareq; id liberum fasq; esse foreq; semper*: Vel cum *Rhatorfort* is ait, *aliquid dici justum & bonum antecedenter ad Dei decretum, poßibiliter sc. ut poßit fieri bonum & justum, siquidem Deus velit*: Aut si *Rada* satis infrunite, *Deum per suam omnipotentem voluntatem præcepta tabulæ secundæ dispensare posse* affirmat, *ita ut efficiat, quod is qui prius erat obligatus, per naturæ legem ad aliquid faciendum, vel vitandum, iis aut illis conditionibus stantibus, non sit ad id obligatus, poßitq; actum exercere licite, variata N B. sola circumstantia prohibiti, & non prohibiti.* Nec tam liberales sunt hi Sophistæ, ut concedant, se aliquid docere quod peccet, pestilensque sit in Philosophia & Theologia Morali, vel quod abominabilem quendam *indifferentismum moralem alant, aut foveant*, qui omnes propiis sanctisque conscientiæ, morum, justitiæque Doctoribus haberi malunt. Addit, *sat clare à se ostensum esse, longe aliter se habere impositionem circa res, quæ lege naturali, & circa res quæ positiva lege sancita sunt; cum Deus legem naturalem homini daturus, ejusq; actionibus moralitatem impositurus, naturam hominis simul certo modo formarit, id quod circa leges positivas secus se habet.* Atqui non ipse solum ita docui in Disquisit. Art. 7. verum etiam eadem de sententia *Pufendorfii* pag. 356. seq. tradidi, quanquam *insufficienter ista dici* addiderim. Ita sine ratione p. 31. offenditur vocabulo *tantum*, cum sat clare jam pateat, illa verba in eos tantum dici, qui *Vasquiana, Szydloviana* deliria sua faciunt. Quando verò *addendum esse* ait, *istam præcisionem*, qua quale aliquid sit in ordine ad τὸ morale præcisa divina impositio-

positione consideratur, *ita fieri debere, ut simul & lex, & quæ pari passu cum lege ambulat, formamatio naturæ humanæ ad eum finem peculiari à brutis modo facta abstrahatur, utq; adeo nihil remaneat, nisi quod mere sit physicum*; suam equidem explicat mentem, sed *Indifferentistas* dictos, contra quos disputo, id non juvat, qui *sub iisdem circumstantiis* per naturæ legem aliquid prohiberi & præcipi posse, *sola prohibiti & non prohibiti circumstantia* variante, impudenter asserunt, & ad istum respectum ad humanam naturam, ad quam respici debere cum Dn. *Pufendorfio* contendo, non attendunt. Asserere tamen non dubito, ex mea hypothesi, qua humanam naturam, & moralium veritatem antecedenter ad divinam voluntatem se habere affirmo, fortius contra *Vasquium*, *Rhætorfortem*, *Radam*, &c. disputari, quam ex *Pufendorfiana*; quod *consequentiæ* tantum Necessitatem inferat, cum mea & consequentis necessitatem, quæ omnem contingentiam & mutabilitatem rei, sc. ratione veritatis suæ, penitus tollit, propugnet, quod uti notum, illa qua talis non facit. Deniq; id quod est in actu hominis *mere physicum*, potest spectari ut tale, etsi ab isto peculiaris humanæ naturæ formatio non abstrahatur, cum & pure humanum detur quod sit mere physicum.

§. 3. De Moralitate *adulterii antecedenter ad omnem legem & divinam impositionem* se habente, secundum Indifferentistarum dictorum hypothesin, & ad mentem *Vasquii*, *Radæ*, *Twissi*, &c. aliaque etiam occasione disputata, *miri stuporis*, callide immutato controversiæ statu arguit *Pufendorfius*; aliis diversum sentientibus objecta ceu sibi opposita suggillans. De *concubitu*

 ita

itaque *cum alterius uxore*, suam mentem p. 35. explicans, pronunciat, quod *non sit actus physicus indifferens, sed moralitatem & legem quam maxime involvens, cum concubitus cum fæmina sit actus physicus; sed cum uxore alterius moralis & lege vetitus, qui uno vocabulo adulterium vocatur*: quod *uxor notet fæminam, quæ uni soli legitime data fide corpus suum addixit*, Contra vero ego dico, quod talis concubitus, lege licet recte prohibitus, moralitatem involvat etiam antecedenter ad legis prohibitionem, hominisque naturæ rationali & sociali plane per se inconveniens sit; & quod τὸ *legem involvere*, vel *lege esse vetitum*, se consequenter ad actus hujus esse morale habeat. Et si per τὸ *legitime* Dn. *Pufendorfius* intelligit τὸ *secundum leges*, istam dico definitionem uxoris esse excogitatam ad salvandam quam propugnat thesin, non sine petitione principii: Ast si τὸ *legitime* notat, quod decenter fit, secundum indolem negotii, concedo equidem istam definitionem, sed nego ex legum definitione antecedente moralitatem adulterii originaliter & primo provenire: fidem quippe sanctissime datam perfide fallere, quod fit in adulterio, ante omnem legem malum est. *Vnde* fallitur Vir celeberrimus, quando *contradictoria & nugatoria ei videtur quæstio: An concubitus cum alterius uxore sit malus antecedenter ad omnem legem & voluntatem Dei.* Non enim major contradictio est, quam si quæro, an punctum mathematicum nullas habeat partes, antecedenter ad voluntatem Dei. Nego quippe morali-

lita-

litatem, ratione veritatis suæ sc. à lege & voluntate Dei antecedente primo provenire, cujus decretum & definitionem potius illa antecedere dici debet; ad quam etiam ipsa ratio & veritas humanæ naturæ se antecedenter à nobis habere creditur. Illud autem plane incongrue dicitur: *Quid autem pronunciandum sit, posita insana illa hypothesi; Si Deus non datur; tunc demum patebit, quando Zenigravius ad hanc quæstionem liquido responderit: Num posita hypothesi, si Deus non datur, aliquis è Suecia cum infamia fuerit relegandus?* Sic enim malo potiùs loqui, cum mea non intersit, quid in incluto Sueciæ Regno geratur. Incongrue, inquam, ista dicuntur & objiciuntur. Nam *relegatio* ista pertinet ad rem existentem, de qua, & cujus accidentibus existentiam præsupponentibus, jam non est quæstio. Ita debuisses quærere: *Num posita insana illa hypothesi* (sit enim & talis per me) vera sit hæc propositio & definitio Euclidea ex l. 3. Elem. ἴσοι κύκλοι εἰσὶν, ὧν αἱ διάμετροι ἴσαι, *circuli æquales sunt, quorum diametri erunt æquales*. Quod enim respondendum censes de hac quæstione, id cense quoque respondendum esse de adulterii, quod saltem sic concipimus, non vero dari dicimus, moralitate, ejusque veritate.

§. 4. Inde ventilatur, quid in hac controv. efficiat illa distinctio, *inter vocabula quæ merum motum physicum significant, & quæ notant actum physicum cum moralitate conjunctum*; quam cur *Pufendorfius suam* vocet, vehementer miror, cum in vulgus nota, & in hac, aliisque quæstionibus sæpius à pluribus

usurpari soleat. Negat autem *recte quæri, qualis sit iste actus*, cohabitare alterius uxori, *præcisa impositione superiori consideratus, an mere physicus, an quid moralitatis in se contineat? Eodem enim jure* (quod in facto tantum fundatur) *quæri posse, num ego sim animal rationale?* Ideo nimirum, *quia si velim principium moralitatis, totamq; adeo moralitatem hic præscindere, & nihil præter merum actum physicum retinere, amovenda quoque sit*, notio uxoris alienæ, *quæ citra moralitatem intelligi nequeat*; remittitque ad suum *Specimen controversiarum* c. 5. §. 20. Sed quæ ibi se contra me per occupationem disputasse credit, per dicta jam discussa sunt. Pag. 160. ibid. *alienam uxorem* vocat *eam, in quam per leges soli marito jus, ut cum eâ misceretur, erat quæsitum.* Nego vero ego per leges solum habere maritum potestatem in corpus suæ uxoris, sed ex objectiva ratione, ante leges uxor talem notat fœminam per fidem sanctissime datam uni viro propriam. Confirmat superveniens saltem lex, probatque ea & præcipit, quæ in se honesta & bona sunt. Dein si vel maxime amovero notionem *uxoris alienæ*, non tamen notionem *mulieris alienæ* amovere licebit; hanc enim fœminam non esse illam, etiam physice verum est; sed ponenda erit mulier cui simul plures miscentur: Sic enim actus mere physicus in adulterio melius forte explicabitur, quam si cum Dn. *Pufendorfio* ex Specim. p. 160. dicimus, quod *actus mere physicus in adulterio sit misceri eidem cui miscetur & alter, cui*

tamen

tamen nullum in eam peculiare jus competit, cum ob juris mentionem, Virum Doctiſſimum nondum ab omni moralitate plene abſtrahere pateat. Remoto autem omni reſpectu ad legem, ſeparata quoque omni ἀνομίᾳ ex aberratione à lege reſultante, remota denique etiam ***notione uxoris alienæ***, ſic ut id quod ita iſto actu mere eſt phyſicum ſolum retineamus, mulierem ſc. quæ pluribus viris ſimul corporis ſui poteſtatem facere conſuevit, uti brutorum fœmellæ plures admittunt mares, (de actu prout mere phyſice ſe habet loquor, ne quis cavilletur,) vel ut *Puſendorf.* loquitur: *Miſceri eidem, cui miſcetur & alter, cui tamen nullum in eam peculiare jus eſt*; num illud phyſicum, ſeu actus talis mere ſe habens phyſice, etſi indifferens ſit ad ſcortationem & adulterium, quin & ad conjugium; qua tamen individuatur ad materiale proximum adulterii, quod qua tale etiam phyſicum quid eſt, & ad actum phyſice conſideratum pertinet, eandem indifferentiam ad bonum & malum retineat, ego dicere, ſuperſtitio licet à me ſit aliena, non auſim. Cætera quæ p. 34. ***inepte*** & ***ſtolide*** pro ſua ſapientia inferri putat, ignorans quid carpat, ſatis apte & recte concludunt, ſi ſtatus controverſiæ recte fuerit obſervatus, contra eos quibus opponuntur, occaſione quæſtionis potiſſimum *alas* agitatæ. ***Geſenianam*** litem ego meam non facio, tantum abeſt, ut conſequentias ***Beckmannianas*** invita veritate defenſum ſim ſuſcepturus. ***Artificium*** denique iſtud ***obſcænum***, in quod ibidem invehitur, à me alienum eſſe, ipſe *Puſendorfius* cum ex *Diſquiſition.* mea, tum ex his

Vindiciis

Vindiciis satis cognoscere potest; modo ipse tam alienus foret à suspicionibus injustis, quarum exitus tandem ejusmodi disceptandi genus esse solet, quo qui vincit pejor & infelicior ipso victo habetur. Et omninò benè fecisset Vir Doctissimus, si & *Artic. X.* attentius consideraslet, vidisset enim soli exposita, quæ in prioribus *opaca nube* tecta perperam credidit. *Abstractiones* denique *& præcisiones, modosq́; concipiendi* varios, quos nuci videtur facere, uti alibi, ita in nostris quoque controversiis accuratum Philosophandi genus desiderat.

CONTROVERSIA V.

De SOCIALITATE, *an* *Sit Juris Natur. Fundamentum.*

§.I. DE *Socialitate* quæritur, an *sit idoneum fundamentum*, seu *propositio fundamentalis* inde strui queat, *ex qua leges Naturales facili Consequentia deduci*, & *in illam reduci rursus possint?* Decisio hujus quæstionis magna ex parte inde pendet, an J. N. disciplina æque officia hominis erga Deum & seipsum explicet, atque hominum inter se officia tradit, & quid juris inter homines mutuo exerceri debeat docet; unde cum nos id affirmemus, negante *Pufendorfio* religionem naturalem nativam velut sedem in disciplina J. N. sortiri,

tiri, mirum non est, hic aliquid dissensus inter nos, circa designandam universi J. N. propositionem fundamentalem, intercedere. Alias in *Disquis.* mea p. 168. expresse scripsi, *quandoque sint J. N. officia erga alios in vita sociali quaeritur, ea quae vitam socialem per se tollere, & fini societatum naturalium per se adversari recte ratiocinando percipiuntur, lege naturali esse probibita, dubium non esse*; qui etiam pag. seq. *non negavi in thesi, secundum socialitatem*, recte sc. intellectam, *posse à nobis dijudicari, quid sit J. N.* Addo nunc, (en quam liberalis sim,) *Clementis Alexandrini*, *Augustini*, *Ambrosii*, *Lactantii*, suo loco, Deo annuente adducendorum, eandem esse Philosophiam. Caeterum cum inadaequata sit J. N. latitudini, malui pro socialitate substituer CHARITATEM, seu si aliis hoc esse nimis videtur Theologicum fundamentum, AMOREM, qui directe officia hominis erga Deum, seipsum & proximum seu socium, sub se continet. Quo nomine praeter Gentiles etiam nostros, *Augustinum*, aliosque habeo mecum sentientes.

§. 2. *Socialitas*, uti etiam Dn. *Pufendorf.* de J. N. & G. p. 183. innuere videtur, in hoc consistit, ut appetant inter se conjungi, & conjuncti in coetu sui similiam vivere velint homines, & quo sic vivere possint, sic adversus se invicem se gerant, ne quid comittant, quo perturbetur, & tandem tollatur, vel minus tranquilla inter mortales societas esse queat. Hujus culturam, sc. uti rursus *Pufendorf.* Elem. l. 2. p. m. 308. loquitur, *ut ita quisq; se conservare studeat, ne societas inter homines turbetur*, negavi recte in fundamentalis propositionis locum assumi, quae sc. fundamenti loco substernatur Universo Juri naturali, cum ex *eadem officia*

erga

erga Deum, & nos ipsos, qua tales sc. deduci non possint aut debeant, quia quomodo homines inter se vivere deceat, & quæ mutua illorum sint officia, tantum dicit. Respondetur autem *huic objectioni satisfactum jam in* Specim. Contro. c. V. §. 25. Docetur verò ibi, *Religionem naturalem nativam velut sedem in disciplina J. N. non sortiri*, sed ex Theologia Naturali, vel prima Philosophia in ea mutuo peti. Ego verò contra dico, religionem naturalem, ut habet rationem præcepti, omnino ad doctrinam J. N. perse pertinere, licet quis sit verus de Deo sensus alibi explicetur. De officiis etiam cultus Deo debiti, prout ea ratio, imperfecte licet, cognoscit, & pietate, aliisq; primæ Tabulæ Decalogi quo J.N. continetur præceptis, suo jure agit Philosophus Practicus. Vid. Dn. *Joh. Schilterus* Philos. Juris. c. 2. §. 4. seqq. Non enim Jus naturę secunda tantum Decalogi tabula absolvitur, cujus prima quoq; tabula pars essentialis est. Taceo *Paulum* Rom. I. 19. 21. II. 15. Act. 17. 27. Religionem naturalem ad Jus naturæ referre. Nec nego male eam à nonnullis explicari, uti infelix hujus rei, ut de *Theologia Hobbiana* taceam, edidit Specimen *Herbert. de Cherbury*, castigatus licet hoc nomine à *Musæis*, *Franckio*, *Kortholto* Theologis Jenensi & & Kiloniensibus. *Tantum id heic observo*, addit, *ea verba quæ ex præfatione libelli mei de officio hominis & civis carpuntur, religionem naturalem ex socialitate indirecte derivari, insidiose interpolari, additis de suo verbis, ceu ex fundamento: quæ in loco, quem iste respicit, non extant.* Ego verò hic observo, & cordato lectori dijudicandum relinquo, annon Dn. *Pufendorf.* nunc immutato quæstionis statu, *pressius* de

Jure

Jure naturæ, quam olim, philoſophetur, ad ſemel inconvenienter poſita ſalvanda. Dixerat in Præf. operi majori de J. N. G. præmiſſa, *ſe fundamentum* UNIVERSI *juris naturalis poſuiſſe ſocialitatem hominis*; & in libr. de Offic. p. 36. *diviſionem officiorum quæ* IN LEGE NATURALI *homini incumbunt*, COMMODISSIME *videri inſtitui* SECUNDUM OBJECTA, *erga quæ iſta ſunt exercenda*, addiderat; *ita ut hoc intuitu in tres principales partes diſpeſcatur, quarum* PRIMA *tradit, quomodo ex ſolo rectæ rationis dictamine quis ſeſe gerere debeat* ADVERSUS DEUM. Annon hic dicitur, officia hominis erga Deum, ſeu religionem naturalem; (*ἰσοδυναμοῦντα* enim hæc Dn. *Pufendorfio* eſſe cap. 4. de Offic. oſtendit,) eſſe partem principalem Juris illius naturalis, cujus alibi fundamentum eſſe Socialitatem ſcripſerat? qui ergo me *inſidioſe ſua verba interpolare* ſcribit? Conſiderentur præterea & hæc verba: *Quanquam autem primario & directe ea præcepta legis naturalis, quæ ad alios homines ſpectant*, *ex* SOCIALITATE, QUAM FUNDAMENTI LOCO SUBSTRAVIMUS, uti univerſi J. N. ex Præf. Opp. J. N. & G. ita & omnium partium ejuſdem principalium, quarum numero etiam Religio naturalis continetur, *deriventur, tamen etiam indirecte officia hominis* ERGA DEUM, *tanquam Creatorem* INDE, ſc. ex ſocialitate, quam fundamenti loco univerſo J. N. ſubſtratum ivit, *deduci poſſunt*. Invito tamen, præprimis cum in *Specim. Controv.* aliter jam ſentiat, certe aliter loquatur, nil obtrudo. Adde quod iſta verba mea quæ *Pufendorf.* carpit, non tam antitheſin, quam meam theſin exprimant, ut proinde iſta improbare ceu non læſus non debuerit.

§. 3. De

§. 3. De *Amore sui nondum probatum esse* ait, *illum in se, & si homo non consideretur ut servus Dei, & societatis humanæ membrum, esse in obligatione.* Verum qualis sit *obligatio hominis* naturalis erga seipsum, *si non consideretur ut servus Dei,* (nolo ob absurdam & impossibilem hanc hypothesin cavillari, sicut supra Dn. *Pufendorf.* me ad hominem ex impossibili hypothesi logice disputantem tractavit) frustra quæritur, cum lex naturalis obliget ex divino in hominem imperio, quo non dato, non dabitur legalis obligati o, de qua unice quæstio est. Potest itaq; erga seipsum homo obligari propter Deum, etsi non consideretur tanquam societatis humanæ membrum. Adde quod iste amor sui sit in se perfectio, cum in ipsum Deum cadat &, proinde, ordinate modo se habeat, naturæ rationali quam maxime conveniens; ad quem extra vitæ socialis statum, omnia animalia instinctum habere naturalem, Gentiles, *Cicero*, aliique observarunt. Ex nostris *Augustin.* l. 1. de Doctr. Christ. c. 25. *quantumlibet homo excidat à veritate, manet illa dilectio sui, & dilectio corporis sui.* *Non falsa solum, sed & Reipublicæ perniciosa* ei dicitur *sententia; neminem teneri alterum magis diligere quam seipsum;* Bene, si ita crude & nude accipitur. *Nam dantur casus non infrequentes, ut vitæ & fortuna nostra à nobis pro aliis impendi debeant;* & qui hoc negligunt facere, magis seipsos diligunt, quam alios, quod & ipsum ordinatæ adversatur philautiæ. *Falsum* quoque addit *esse, quod quæ homo sibi ipse debet, regula*

sint

sint officiorum, quæ alteri, qui cum vivimus, exhibere decet; atqui diliges socium *sicut* te. Quomodo? explicavit *Justinus Martyr* in Dial. cum *Tryph.* f. m. 251. in *Disquisit.* p. 171. adductus; cui jam addo commentarium ligatum *Gregor. Nazianzeni*:

Τοιοῦτος ἴσθι τοῖς φίλοις, καὶ τοῖς πέλας
Οἵους σεαυτῷ, τοὺς δὲ τυγχάνειν θέλεις,
Οἷα πρὸς ἄλλους μὴ παθεῖν ὅλως θέλεις.
Τοιαῦτα καὶ σὺ μηδὲ δρᾷν ἄλλῳ θέλε.

Nec aliter Gentiles, vid. *Aristot.* 7. Eudem c. 6. *Cicero* in Lælio & alibi, qui satis clare ostendunt, sibi non de Amore *concupiscentiæ*, sed *amicitiæ* esse sermonem. Nec obstat, *quod amor ille noster, ne in devia abeat, neve societatem humanam perturbet, per officia erga alios homines temperandus sit*; hoc enim quando negligitur desinit esse amor rectus, degenerans in perversum. Quibus observatis concidunt ea quoque, quæ infr. p. 42. seq. de hac quæstione contra me disputantur.

§. 4. Post hæc disquiritur: *Unde cognoscatur, socialem vitam pro Imperio mortalibus à Numine esse injunctam?* thesin ipsam enim nunquam negavi. *Pufendorfius* repetita paucis sua sententia, *quæ in contrarium* à me *afferuntur* in Disquis. p. 123. seqq. *vix aliud arguere* ait pag. 36. *quam inane studium, aliorum labores maligno dente arrodendi.* Verum quam longè absim à Cynica malignitate, vindiciæ hæ meæ ostendunt, quando male licet sæpius habitus, ab omni acerbitate abstinuerim. Non de rationibus Tuis, Doctissime *Pufendorfi*, judicium tale tuli, quale nuper de illis ju-

 dicavit

dicavit *Nicetas Spilius* in Ep. Cur. p. 92. seq. sed ut in libera Philosophorum civitate decet, rationes tuas ex Tuis principiis alicui *Carneadi* aut *Aristippo*, contra quod genus hominum, quo hodie non caremus, hanc inprimis esse muniendam Philosophiam, Tu nec ipse iveris inficias, cum illis etiam eandē velis oppositam, non omne de fundamento moralitatis naturalis in socialitate fundatæ, dubium eximere ostensurus, (etsi causam illorum minime agam) quid secundum illorum principia excipi queat, sine maligno exposui affectu. Ait *ex tali persuasione, quod Deus velit, jubeat, ut homo sit sociabilis, quod non temere in genus humanum invaserit, sed ex ipsa consideratione humanæ naturæ promanaverit, recte ad investigandam legem naturalem adscendi.* Quid verò tum? Nam nihil aliud hinc evincitur, quam quod occasione vitæ socialis, demum quæri possit, an & quali lege illa sit præcepta? unde ut certo constet, illam pro imperio lege naturali injungi, firmiori opus est indicio. Non enim apodictica est hæc propositio: *Cum Deus naturam hominis ita formarit, ut necessarium ei sit per legem vitam socialem imperari, Deum utiq; ejusmodi legem tulisse.* Nam, ubi datur talis? statim excipient, qui legem naturalem dari negant. Imo connexionem Tuæ propositionis expresse negabunt; cum & per homines ejusmodi sociales leges ferri queant, postquam necessitas illarum cognita; & vitæ socialis ratio instituenda ex ratione istius necessitatis insinuata fuerit, uti fit in legibus etiam mere positivis. Quando verò p. 37. dicit, *posse aliquam utilitatem*

su-

sic esse comparatam, ut etiam necessitatem arguat; præsertim cum eidem argumento alia quoq; conjungantur; Nec quia Apostolus pietatem ad omnia utilem pronunciat, ideo eandem in præcepto non esse: Manifestum est à particulari discursum formatum esse. Deinde utilitas non statim infert necessitatem honestatis internæ, uti notum; multo minus ut à Deo statim expressa lege aliquid præcipiatur, cum in vita sociali multa sint necessaria & utilia, positiva tantum lege præcepta. *Frivolum* Idem credit, quod *circa argumentum à religione & metu Numinis petitum* à me *movetur*; cum *omnes qui aliquam religionem & metum numinis agnoscunt, hanc quoq; religionis partem fatentur, ut homo adversus hominem socialitatis leges servet.* Atqui gentes quæ olim latrocinia inter licita habebant, socialitati utique inimica, *metum numinis* agnoverunt. Ferocissimus sane mortalium Attila, æque superstitiosus legitur fuisse. Ut taceam de gentibus, apud quas stupra, adulteria, furta, homicidia impune comittebantur, utique superstitiosis, vid. ex nostris *Euseb.* Præp. Evang. l. 3. & alibi. *Dapperi* quoque Africa & America. Ex Gentilibus *Sextus Empiricus* Pyrrh. Hypotyp. l. 3. c. 24. f. 528. Taceo Gentilem religionem cum insigni superstitione conjunctam, sic esse comparatam, ut per se foveat scelera vitæ sociali inimica, ceu ab *Arnobio, Augustino*, aliisque contra Gentes disputantibus eximie ostenditur. *Ratiocinium Pufendorfianum* à *conscientiæ morsibus* ita formatum:

Si conscientiæ morsus consequuntur facta vitam socialem perturbantia, igitur vita socialis homini pro imperio à Deo est injuncta; an omnibus qui cum *Carneade*, contra quem hoc nomine etiam *Grotius* disputavit, vel *Sexto Empirico*, vel hodierno etiam Empectæ & Libertino, jus naturæ iverint negatum, sit satisfacturum, vehementer dubito, cum *morsus conscientiæ* etiam à delictis contra legem positivam commissis provenire non repugnet. Quæ verò in *sequentibus* Ei *inania* videntur, mihi dicuntur adhuc solida, & hactenus discussa satis ostendunt, me non cum *propria umbra luctari*, sed cum illis, quæ justo liberalius à Dn. *Pufendorf.* disputata sunt.

§. 5. De *sufficientia socialitatis* quæ *disputantur, illis facile me supersedere potuisse* putat, p. 38. *si scopus ipsius scripti, & quæ in Specim. controvers.* c. 5. §. 25. *monuerat, observata* fuissent; sed qualia illa sint, jam ex parte supra vidimus, & scopus ejus ibid. explicatus, non exhaurit J. N. latitudinem debitam, quam nos spectamus. Cumque hac occasione de homine violentas sibi manus inferente disputatio orta sit, αὐτοχειρίαν se *illicitam probasse Pufendorfius* ait, *quia homo à Deo in hujus mundi statione locatus est, & quia adeo servus Dei, & membrum societatis humanæ est*, qua ratione etiam *Epictetum & Platonicos* usos fuisse constat. Vult autem ut *probem, ullam homini ad se conservandum obligationem esse, si idem nec Dei servus, nec societatis humanæ mem-*

brum

brum foret: Verum illud nunquam in me probandum suscepi, lege naturali hominem obligari ad conservandum se, si non foret Dei servus: Implicat enim hoc. Obligari autem eundem ad idem faciendum, etsi nec societatis humanæ membrum sit, inde constat, quod hoc dato, non desinat esse Dei servus, cui obligatur ad hoc erga se officium præstandum. Imo eodem dato, *inerit eidem amor sui, & conservandi se, permanendiq; voluntas, atq; aspernatio dissolutionis*, ut cum *Seneca* Epist. 82. loquar. Cætera quæ à se *nuspiam asserta* contendit, eidem etiam à me nunquam sunt imputata. Illud verò non omni carebit *supercilio*, si quis jus naturæ exclusa prima, secunda tantum tabula Decalogi, quæ *hominum inter se officia complectitur*, continere ausus fuerit; si de jure naturali proprie velit loqui. *Injuste à me arrodi* ait, *quod dixerit: religionem quatenus ad disciplinam I. N. pertinet, intra spharam hujus vita terminari; quo nomine etiam ad socialitatem referri queat, quatenus socialitatis humana efficax vinculum prabet.* Verum religionem vinculum vitæ socialis esse, & ad socialitatem hac referri posse ratione, nunquam negavi; officia ejus exinde deduci posse non concessi, cum cultus divini ratio secundum ipsam Dei naturam, non vitam hominum socialem institui debeat. Ne dicam hunc finem religionis, etiam quatenus jure naturali illa præcipitur, esse imperfectum, cum per se Deus coli velit etiam ex J. N. præcepto. Recte quidem dicitur, *de religione, quatenus ad salutem animarum post hanc vitam facit, agere, ad disciplinam*

I. N. non pertinere; ſed *religionem naturalem*, ut complectitur officia Deo debita, *peculiari velle aſſignare diſciplina*, idem eſt ac officia primæ Tab. Decalogi peculiari Theologiæ morali velle tribuere. Unde quando ulterius addit p. 39. *Cum autem ei qui ſocietatis humanæ indolem, vincula, legesq; unice ſibi exponenda ſumſit, non poſſit divini Numinis conſideratio plane ſequeſtrari: quippe cum ab eo legum ſocialium origo & firmitas promanet, non alio quam hoc reſpectu religio in hac diſciplina conſiderari poteſt, quam quatenus ea ſocietatibus humanis firmiſſimum coagulum præbet, niſi diverſas plane diſciplinas turpi errore miſcere velimus*; ulterius dico, eum qui ſocietatis humanæ leges & officia unice ſibi exponenda ſumit, minime Univerſum J. N. tractare; deinde ex ſubordinatis facere oppoſita, quaſi unum eſſet faciendum, alterum omittendum; denique multiplicare ſine neceſſitate diſciplinas, & fingere confuſionem, ubi confuſionis non datur periculum. Relinque Metaphyſico, vel Theologi naturali ſuam Pneumatologiam; retine Tibi cultum Dei, ejusque officia explicanda, nec miſcebis diſciplinas, uti ambæ Tabulæ Decalogi, unam conſtituunt Theologiam Moralem ſine confuſione. Proceſſu verò tali, quo *calumnia*, *Geſeniana C. & cantilena, inanis ſolicitudo & febricitantium ſomnia objiciuntur*, minime opus fuiſſet contra me, ſi ab initio Dn. *Puſendorfius* quæſtionem diſtinctius, aut preſſius, uti jam, tractaſſet. *Deum enim ſtatorem*

torem & autorem vitæ legisq; socialis esse, nec citra hanc persuasionem civilem societatem firmo stare talo posse, rectissime dicitur à Viro Doctissimo. Negamus etiam *perinde esse, ac si dicat, religionem etiam salvificam pro ratione status esse formandam; aut ficta religione simplici plebeculæ esse illudendum.* Verum olim non erat sic; uti clare supra p. 78. & seq. ostendi. Certum etiam est Gentiles credidisse olim, Romanos sc. & Græcos, πολυθεότητα socialiorem esse Numinis unitate. Nec statim *calumniæ* jure *convincitur*, qui quid logice sequatur, ostendit: Nunquam autem Dn. *Pufendorfium* ista quæ p. 129. seq. disputantur in vita sociali introducta velle dixi: quæ etiam maxima ex parte quæstionis illustrandæ gratia adducta sunt.

§. 6. Cum vero pro *socialitate* ego *substituerim Charitatem*, antequam hoc carpere incipiat, taxat, quod socialitatem esse J. N. normam dixerim, cum sit *fundamentum, & eo quidem etiam sensu, quo dilectio fundamentum legis*, quæ est lex naturalis repetita, Decalogi sc. *dici potest*. Annon vero lex norma dici potest? quid ni ergo socialitas, quam pro imperio à Numine mortalibus, & sic legaliter, hoc est, normaliter injunctam *Pufend.* contendit, norma dici poterit? Ex subordinatis non sunt facienda opposita. Ait equidem, *charitatem pro fundamento legis naturalis ex Christiana disciplina à me substitui*, consentiente nec refragante coetu Gentilium, *nec se*

 sane

ſane repugnante, cum iſta ſocialitati amice conſpiret: Sed latior eſt Charitas, quæ æqualiter utramque tabulam Decalogi, & ſic univerſum J.N. complectitur, cum ſocialitas Pufendorfiana ad ſecundam Tab. referri debeat. Ait meum inſtitutum & fundamentum magis *Theologiam moralem ſapere*: Fingamus ita eſſe, quid verò tum? Chriſtianam enim non mere Gentilem, ad Gentilium tamen captũ accom̃odatam, amo tradere Philoſophiam. *Vſum autem fori humani ob oculos habenti, ſocialitatem magis videri congruam.* Ita vero nec mihi, nec aliis videtur, cum & in *foro* ad Charitatem Chriſtianam vel maxime reſpicere debeamus, cui nihil quod adverſatur ſociale dici poteſt: facilius etiam ſocialitatis blanda & amabilis imago à falſa ſocialitate induitur, quam ut ſub charitatis Chriſtianæ larva decipi queamus. Addo tamen, quod, ſi *ſocialitas* tam late pateret, & univerſi J.N. officia tam apte contineret, atque *Charitas*, ubi conſenſus eſt in re, non difficulter quoad vocem inter nos futura eſſet concordia. Addit: *Et ex uſu fori humani certa tantũ ſunt officia, quæ ex charitate proprie provenire dicuntur. Vnde qui v.g. æs alienum exſolvit, & alia ex obligatione perfecta præſtat, non ex charitate agere dicitur.* Verum cum hæc ſententia Moraliſtarum & Scholaſticorum, qui tamen non ſine Sophiſtarum Elogio apud *Pufendorf.* celebrantur, charitatis & Juris regulas diſtinguentium opinionem, à Dn. *Zieglero* & *Oſiandro* in *Grot.* ſufficienter caſtigatam recoquat, ulterius nil addo.

§. 7. Cæ-

§. 7. Cæterum non sine acri vehementia rursus Pufendor. *quam maxime*, inquit, *cavendum ab illa fallacia, per quam* Zentgravius, *aliiq; viam sibi ad calumniam struunt, dum socialitatem humani generis confundunt cum peculiaribus inter homines societatibus, & quæ ad illam necessario faciunt cum his, quæ ad singularem harum felicitatem referuntur.* Sed vana est, si applicetur, hoc loco hæc distinctio. Cum quicquid necessario ad finem & conservationem singularum humani generis societatem facit revera sociale sit, & negari nequeat ad humani generis societatem necessario etiam facere, quicquid ad vitam socialem in certa societate colendam & conservandam necessario pertinet; certe quod mediate & κατ' ἄλλο ad finem & conservationem vitæ socialis facit, æque vere id præstat, atque id facit, quod idem agit immediate: Nec apparet, qui id sociale vere dici queat, quod singularum societatum affligit felicitatem, quod societates particulares tollendo, ipsam universi generis humani socialitatem & consociationé affligere aptum est, imo affligit. Audiamus vero usum hujus distinctionis: *Quo observato* inquit p. 41 *haudquidquam sub censum legis naturalis venient etiam ea, quæ in se indifferentia sunt, utut societatum humanarum perticularium utilitatem promoveant.* Atqui dum hæc ita promovent utilitatem societatum particularium, hoc ipso sunt socialia, facientia ad finem & conservationem vitæ socialis: Et si necessaria sunt ad singularum societatum utilita-

tem, necessario quoque faciunt, mediate licet, quod ad rem parum facit, ad finem & conservationem vitæ socialis, & sunt consequenter J. N. secundum conclusionem *Pufendorf.* paulo ante factam. Imo quicquid J. N. præcipitur, ceu pertinens ad utilitatem humanæ societatis particularis, seu majoris seu minoris, hoc ipso quoqe desinit esse indifferens respectu socialitatis universi humani generis: Non enim integrum sanum est corpus, cujus unicum male afflictum est membrum; & morbus hominis etiam vocatur, quanquam unum tantum ejus membrum male habeat.

§. 8. Hoc impetu abreptus invehitur in celeberr. nostrum Theologum Dn. D. *Balthasarem Bebelium*, cujus verba ex Dissert. *de Principiis Officii Christiani naturali & revelato* p. 139. in Disquis. p. 172. à nobis adducta, & ad discursum de *socialitate*, si quocunque modo sc. & illimitate ea intelligatur, accommodata sunt. *Pufendorfius* hoc quæstionis statu neglecto, quasi omnia in eum præcise directa, & socialitati cum rationalitati conjunctæ opposita forent; quæ tamen contra illos dicta sunt, quos ut *Gram ond.* Histor. Gall. l. 5. loquitur, *à contemptu religionis dixere Politicos*, quibus ut alibi idem scriptor loquitur, *plerumq; Deus & religio pro nihilo sunt*; me verba Viri celeberrimi adferendo, *adducere* ait *scrupulos Viris cordatis indignos, ac prope aniles*; cujus etiam discursum *ratiocinium* appellare non erubescit, *quod muliercula forsan & olitores cum plausu excipient.* Sunt verò Dn. D. *Bebelii* verba hæc: *Fassi sumus antea, utilitatem veram promovere, id esse J. N. & Gentium, sed negavimus, naturam ubivis dictare, quid utile sit revera & constanter*: facile enim etiam in rebus externis cespitat. Vid. *Grot.* J. B. 2. 23. 1. *Utile putet* *tibi-*

religionem veram fovere, quamdiu Respublica in tranquillo statu est, sin autem eà propterea turbetur, vel in periculum adducatur, quod jactura religionis hactenus recepta averti possit, annon cogitur sua sc. naturæ lege veram religionem abjicere, ut resp. servetur. Hoc est illud ***mulierculæ ratiocinium***? Enimvero in Historiarum monumentis eruditorum ego neminem sic putaverim facile hospitem, quin sciat non semel hoc contigisse, id quod ad institutum Dn. D. *Bebelii* satis est. Excipit verò *Pufendorf. primo socialitatem generis humani cum utilitate unius autem alterius oppidi vel provinciæ male confundi. Socialitatem enim istam nunquam postulaturam, ut vera religione ob quemcunq; respectum abjecta falsa suscipiatur.* Verum jam ostendimus, distinctionem hanc, alias satis bonam, nec à nobis ignoratam, ad præsentem controversiam gratis adhiberi. Uti enim generis humani socialitas nullo in casu falsam suscipi postulat religionem, ita nec utilitas gentis vel provinciæ, cum nihil sit utile, ni simul sit honestum, uti eximie *Plato* & *Cicero* docuerunt. Nec apparet qui non ad socialitatem generis humani facere dici debeat, quod à Gente & oppido, clades, & sic à genere humano, hodie in cœtus & civitates diviso, sanguinis profusionem avertit. Et quis negaverit Gentiles Imperatores in Christianos sæviendo, omnino in socialitatem humani generis peccasse, licet in unum tantum hominum genus rabiem crudelitatis effunderent. Ita Muhammedis lex de persequendis à sacris ipsius dissentientibus, etsi quietem gentium duntaxat certarum tollat, non tamen puto aliquid obstare, quo minus in societatem generis huma-

humani impingere recte dicatur. Cætera quæ sequuntur, supra jam sunt à nobis discussa. Reliqua Dn. D. *Bebelii* verba non responsione, sed conviciis excipit p. 42. sine causa; in quibus inter alia *vocabulum Reipublicæ* taxat, *quod omitti debuisse* contendit. Miror vero qui sic arguat, cum & ipse officia *Civis secundum legem Naturalem* explicatum alibi iverit. Quasi vero in *Republica* nulla foret socialitas, vel socialitatis leges in civitate non observandæ forent.

§. 9. Postquam itaque Amicum veterem, qui ne ad *Pufendorfium* respicere, vel verbo Eundem lædere in animo habuerat, ita tractasset, se mihi rursus objiciens reprehendit, quod de *socialitate*, quo illa non abuti liceret, limitate, quatenus sc. *cum rationalitate conjuncta est*, verba fecerim, id *ineptum* esse contendens, *quasi sibi de socialitate formicarum & sturnorum, non de socialitate animalium rationalium actum foret*. Atqui hoc ego non dixi, sed doctrinæ ergo, ne qualiscunque socialitas, & quocunque se inter homines habens modo, perverse intelligatur, quo rite explicetur, limitate de illa recte sermonem esse, & *rationalitatem* ei adjungi affirmo: ut ostendatur, non qualemcunque hic socialitatem intelligi, sed rectam, bene compositam, & naturæ humanæ convenientem, sicut etiam de socialitate *Grotium, Bœclerum, Rachelium, Uffelmannum* locutos esse constat. Quæ denique de *amore sui Pufendorf.* subjicit, discussa jam sunt per ea quæ supra de hac quæstione diximus; quæ docent, nostram sententiam cum vitiosa *Hobbii* Philautia nihil habere commercii.

CON-

CONTROVERSIA VI.

De Conformatione creaturæ rationalis cum Deo.

§.I. SEntentiam noſtram de hac, ſecundum Diſciplinam Chriſtianorum ad captum Gentilium expoſuimus in Diſquiſ. art. 9. Hanc vero ut carperet Dn. *Pufendorf.* illam *pro ſocialitate obtrudi à me* ait, cum tamen *huic ſcopo parum ſit accommoda.* Verum à me non plus dicitur, quam quod homines ad aſſimilationem cum Deo teneantur, tanquam ad finem ſuum lege naturali præceptum. Diſquiſ. l. c. §. 12. 15. ſeqq. Notiorem autem quoad nos in hac Philoſophia eſſe illam *Charitate*, quam pro fundamento ſubſtituo J. N. nunquam dixi. *Finis* nimirum *internus* eſt J. N. aſſimilatio hominis cum Deo; *externus* felix & tranquilla humani generis conſociatio, ſub divino per homines imperio. Obtinetur hic per triplicis generis actiones ex *Charitate* (ſi quis *amorem*, vel *amicitiam*, vel *Cumberlandi Benevolentiam* velit ſubſtituere, per nos licebit) potius, quam *ſocialitate*, quæ ceu ſtrictior, ab illa ceu latiore continetur, profectas; *pietatem* ſc. ſeu cultum divinum; *rationalem ſui amorem*; & *mutua* hominum *officia*. Qua vero ratione ad Aſſimilationem dictam hæc reduci, & ex iſta etiam deduci queant, oſtendimus, paucioribus licet, p. 328. Putat equidem, *non ſtatim ad captum eſſe omnium hominum, quod aliqui Platonici aut Stoici per ſolitam ſibi*

ſibi grandiloquentiam jactant; verum quicquid eſt ad captum gentilium, æque eſt ad captum omniū hominum, atque ſocialitas; accipiatur id eo modo ſenſu quo à Gentilibus docetur: Nam nec illi aliam quam generalem aliquam aſſimilationem intellexerunt. Unde non negamus quidem, *ſanctitatem, miſericordiam & beneficentiam diverſa ratione in Deum, atq; in homines cadere*, vid. Diſquiſ. art. 9. §. 2. 17. 20. Et τὸ *ſicut*, non notat æqualitatem in quantitate, gradu & ordine, ſed potius qualitatem in veritate: hoc tamen exinde ſequi non concedimus, *magnam partem officiorum inde liquido* non ſic *poſſe deduci*, ut à poſteriori divina attributa practica, quatenus ad imitandum nobis propoſita ſunt, illa à nobis poſtulare, non poſſit doceri. Certe ſi probavero aliquem facto aliquo comiſſo, id quod inhumanum eſt egiſſe, recte dicere queo, eum non eſſe miſericordem & beneficum, qualem eum ad imitandū propoſita divina attributa eſſe jubent; uti de facto, quo læditur injuſte proximus, recte pronuncio illud contrariari ſocialitati, id quod ad probandam & urgendam conformationem creaturæ rationalis cum Deo, qualem Philoſophia ad captum Gentilium tradit, ſatis eſt. Cæterum bene fecit Dn. *Pufendorfius*, quod *noluerit hoc cavillari* Sanctitas Dei eſt ἀρχέτυπον mali: Feciſſet enim quod virum eruditione, ingenio & fama inclytum minime decuiſſet. Non enim lego me ſcripſiſſe: *Divinæ rectitudinis ſanctitas eſt boni & mali* ἀρχέτυπον; cum ſic mea in *Proœmio* habeant verba: Ἀρχέτυπον autem *boni & ut* Plato *loquitur*, *pulchri, ut eſt divinæ ſanctitatis rectitudo* &c. Quan-

&c. Quanquam si vel maxime ita verba posita forent, non deesset commoda explicatio ad eludendum cavillum. Instat p. 44. Atqui *ut liquido discerni queat, quæ attributa divina ab homine utcunq; exprimi possint & debeant, quæ non possint, ad nostra demum principia erit recurrendum.* Rectius id vero à Philosopho adhuc ad universi humani generis captum ex scriptura sacra tradi potest; plenius etiam ex *Charitate* quam ex *socialitate.* Imo Gentilium Philosophis, etiam Sinensium *Confutio* se magis probaverit hypothesis de Conformatione & assimilatione cum Deo, quam Socialitas. Quæ vero de *multitudine hypothesium*, & *tricis* subjicit, neminem qui tricas non amat movent; quæ autem de *liquida ac distincta cognitione* objicit, partim jam discussa sunt, partim ad quæstionis statum non pertinent, uti sub initium hujus Controv. observavi. Doctissime etiam Dn. D. *Alberti* discussit hactenus, quæ de *Imagine Dei sensu biblico & Ecclesiastico accepta* quærit *Pufendorf.* Cum enim serio rem illum non agere appareat, serio ut nos respondeamus, & actum à viro celeberrimo denuo agamus, opus non est. Tandem perstringit Dn. *Pufendorfius*, quod nuper *Specimen J. N. secundum disciplinam Platonicam* ediderim. *Et ne*, inquiens, *tricandi materia desit, jam etiam si Diis placet, jus naturale adornandum ad disciplinam Platonicam, & circa ejus dicta accommodanda ac detorquenda labor est sumendus: velut parum sit scholas per tot secula explicandis Aristotelis textibus incassum insudasse.*

ſudaſſe. Equidem maxima fuit ingenii vis Platoni, fuit & Ariſtoteli; ſed ut diſciplinæ abs nativa ſua habitudine ad ipſorum tradita utiq; detorqueantur, id neceſſum non eſt. Verum Diſciplina J. N. non detorquetur ad placita horum Philoſophorum, ſed oſtenditur ſaltem, qua ratione, quibusque argumentis hi Philoſophi quæſtiones juris naturalis explicatum iverint, retentis illis quæ ſunt probanda, rejectis verò iſtis quæ cenſura notari merentur. Ut enim in verba magiſtri hic juremus, ſicut inepte olim Scholæ fecerunt, minime eſt neceſſe. Scio tamen alibi eruditos de hoc inſtituto mitius judicaſſe, quam Dn. *Puſendorf.* tulit judicium.

CONTROVERSIA VII.

Quomodo J. Naturæ; & an in Infantibus detur.

§.I. D*Iſplicere mihi* ait §. 19. *quod propoſitiones actuales & diſtinctas circa agenda & fugienda in animis infantum deprehendi neget;* addit tamen, me *ipſum diſerte eas ſtatuere non audere.* Sed non ita ſum moroſus, ut quod ipſe non audeo affirmare, id in aliis eruditis, qui idem non faciunt, mihi diſpliceat. Rem ipſam vero quod attinet, ſatis expreſſum in Diſq. puto ad eandem ſignificandam, *quod per ambages à me dici* ait. Quid ſibi autem videatur, ita docet: *Dico; uti infantes quidem rationem*

tionem habent, actu exserendam, ubi ætas accesserit, nec ideo tamen per infantilem ætatem actualia & distincta observantur ratiocinia: ita inest utiq; animis infantum facultas intelligendi legem naturalem, quando usus rationis sese exeruerit; ut tamen ante usum rationis actuales & distincta propositiones non adsint. Ast ego contradico, non tantum intelligendi facultatẽ, sed etiam ante usum rationis dari aliquas κοινὰς ἐννοίας innatas, discrimen honestorum & turpium insinuantes, intellectui passivo à nativitate statim congenitas, eo sc. sensu quo imago Dei olim concreata fuit, & innata posteris fuisset, ni lapsu hac felicitate homo excidisset; sive quis has species intelligibiles practicas connatas *propositiones distinctas & actuales* vocare velit, sive non velit, per me licet, modo res ipsa non negetur. Quando verò p. 46. ex Rom. 2. 15. *consequi duntaxat negat, actuales & distinctas propositiones de legibus naturalibus infantum animis inhærere*, eo sc. sensu, quem jam explicavi, ei ulterius nil addenti oppono meum ajo, confirmatum §.19.& seq. Art. V. Equidem, *nõ opus esse* ait, *ut mecum litiget, cũ nescire videar, quale genus actionis scriptio proprie dicta notet.* Sed videtur ipse potius veram scriptionem cum certo modo scribendi confudisse, & hoc negato, illam una ivisse negatum. Pergit: *Dictum Luc.* II.12. *eo tantum fine à se adductum fuisse, ut ostenderet, æquipollere phrases illas, recondere aliquid in corde suo,*

 & in-

& inscribere cordi: Sed non repugnat id quod est in corde reconditum, esse quoque per naturam insitum; connotatque τὸ *inscribere* una certum recondendi modum; per species sc. in corde expressas. Instat ulterius: *Ex eo porro, quod vis & obligatio conscientiæ non sit ab adsuetudine, sed à Deo, nimis liberaliter infertur: animis infantum actuales, & distinctas propositiones circa agenda & fugienda adesse.* Verum missa de *propositionibus distinctis* exagitatione, cum de speciebus impressis annatis loquor, nisi rationes addantur à Viro Doctissimo, meum nego tantum valet, quantum ipsius ajo, & contra; potius liberaliter dico ita inferri: *Quando dicitur, legem naturæ intellectui hominis quid esse superadditum, observandum est, legem primo & proprie in legislatore esse, cujus notitia dein subdito imprimitur. Eoq; & lex naturalis, non est pars hominis, aut facultas aliqua congenita*: Quasi vero aliquid esse in mente Dei, & homini inditum per naturam, forent incompossibilia; quanquam non meminerim, me legem naturalem vel *partem*, vel *facultatem, hominis* alicubi appellasse. Illa vero plane insufficiens est explicatio, *quando, ut eadem lex à Deo insita homini dici queat, sufficere* ait, *naturam hominis à Creatore ita formatam & dispositam, ut notitia ejus legis, utiq; animo hominis sese insinuet quamprimum rationis usus sese exerit*. Nam hoc modo potentialiter insita tantum, hoc est, revera non insita, sed

potius

potius suo tempore inferenda dici debet; imo acquisita potius, quam insita, sicut & scientiæ aliæ, Mathematicæ v. c. acquiruntur. Sed videtur *Pufendorf.* confundere ipsa principia, cum principiorum usu & promptitudine in judicando secundum illa, hæc usum rationis & crebrum exercitium sequitur. Adde, quod id quod nondum existit, secundum Dn. *Pufendorf.* nec verum quid, & proin uti nec lex, ita consequenter etiam nec lex naturalis dici debeat. Plane verò inconvenienter addit: ***Sicut v.g. non necessum est, ut organis sensuum species visibiles actu ab ipsa natura inhæreant, sed sufficit illa per naturā sic esse disposita, ut ubi ab istis feriantur, statim eadem comprehendere & dijudicare queant. Sic & mens hominis à Deo formata est, ut statim atq; super actionibus suis se poßit reflectere, de eorum rectitudine & pravitate, & num sibi conveniant, an minus, judicare queat.*** Num enim species visibiles dicuntur insitæ, sicut lex naturalis à Deo insita homini dicitur, & à D. *Pufendorf.* ita dici conceditur? Num leges naturæ dicuntur naturales tantum eo sensu, quo species visibiles naturales sunt Organis ad apprehendendum & dijudicandum? Illud verò me parum movet, quando p. 47. ait, ***ea vis mentis humanæ lumen, an semen, radius an scintilla vocetur, sua nihil interesse, cum nihil horum actuales & distinctas propositiones notet.*** Nam nec mea aliquid interest, qui de appellatione digladiari nolo; quanquam facile appareat, quo sensu & cur *luminis*, *seminis* & *radii* vocibus

usus fuerim: modo rem ipsam obtineam, sc. internum aliquid habituale, hoc est species intelligibiles practicas, impressas menti & connatas. Mirum vero est, quando *scire vult, quibus popularibus verbis meum hoc habituale explicaturus sim*; annon enim de dormiente quoque dicere solemus, quod multa sciat, (Dieser Mann der hie schläfft weiß sehr viel) sc. habitualiter, & actu primo. Unde non *sunt sine mente sonus*, quæ p. 251. Disquis. de notitia nat. quam, habent infantes, dixi; potius pro imperio satis *quæso* inquit, *amove ista verba insignificantia, & si quid dicere velis, dic, infantum animis inesse actuales & distinctas propositiones; & simul eas nobis ostende*. Sufficit enim me probasse, leges naturales primas esse actu per naturam insitas: Defini tamen Tu prius distinctas illas propositiones, quæ sunt actu expressæ in viro aliquo docto, easque ostende, ut scire possimus, quid adhuc sciat, & quid oblivioni tradiderit.

CONTROVERSIA VIII.

An

Jus naturæ dirigat etiam actus interiores.

§.I. QUæ de hac controversia *restant, exigui sunt momenti*, cum cætera satis à Dn. D. *Albert.* solide

lide sint discussa. Putat Dn. *Pufendorf.* ni *Theologiam Moralem cum I. N. confundere velimus*, dici debere *I N. scita ad usum duntaxat fori humani adaptanda* esse, *jusq; naturæ dicto modo tractatum* maximam partem *circa formandas hominis actiones exteriores versari.* Sed non in Theologiam moralem falcem immittimus, quando interiorem actuum honestatem urgemus, quā Gentiles etiam præceperunt; nec eo quo debet J. N. tractatur modo, si maximam partem circa formandas actiones exteriores illud versari dicitur. Honestatem enim & justitiam internam respicit jus hoc, etiam quatenus inter Gentes, cunctosque homines intercedit, vinculumque humani generis commune est; quæ primario in motu interiori datur, ex quo exteriores promanant. Unde cum actiones interiores latius, certeæque late pateant, pluresque etiam sint quam exteriores, rectius maximam partem circa formandas actiones interiores versari affirmatur. Huic Juris naturalis indoli quoque tractatio respondere, non verò repugnare debet. Nec dicendum est Jus naturæ in vita hominum sociali, non alium habere usum, vel ad usum fori non aliter debere adaptari, quam habent leges mere civiles, aut prout hæ adaptari solent in vita exteriore. Dicit, *quod in foro humano & diversas inter gentes maximam partem super actionibus exterioribus disceptetur, impudens fore negare*, p. 48. Bene: Sed & actus interni, quatenus in externos influunt, inter gentes bene vel male audire solent. Quod verò *cogitationis pœnam in foro humano nemo luat,*

non fit, quasi in Jus Nat. commissum actione interiori in foro humano non esset vere peccatum, vel sceleris cogitationem, etiam quæ plane recondita manet, non improbarent Populi, ceu moraliter malam: Constat enim malam mentem sæpius accusatam. Sincera fides datur, sincera pax juratur, id quod mente fit; sed quia *natura humana non congruum est, ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines nascatur*, vid. *Grot.* J.B. II. 20. 18. *Si à fratribus nostris aliquis lapsorum fefellerit, ut pacem subdole petat, impendentis prælii tempore communicationem non præliaturus accipiat, seipsum fallit, qui aliud corde occultat, & aliud voce denunciat. Nos in quantum nobis & videre & judicare conceditur, faciem singulorum videmus, cor scrutari & mentem perspicere non possumus*, gloriosus Martyr *Cyprianus* ait. Annuunt Gentiles. Falsum autem est, *impuritatem cordis & actionum considerare ad Theologiam spectare*, si exclusive loquatur *Pufendorf.* contradicunt enim eidem morum Doctores inter Gentiles: *Senecæ*, *Aristotelis*, *Plutarchi*, *Platonis*, loca in Disquis. p. 53. seq. adducta sunt. De Stoicis vid. *A. Gell.* Noct. Attic. l. 19. c. 1. Et egregiam haberemus Philosophiam moralem, etiam prout Theol. Morali contradistinguitur, ejusque usus in foro se exerit, si non æque interiores atque exteriores motus, ratione sibi convenienti, ex lumine sc. naturali, non revelato, dirigeret, atque interiorem quoque æque harmoniam præciperet. Instat: *Est & illa sequela oppido quam crassa: Disciplina I. N. ad forum humanum adaptata maximam partem circa exteriores hominis actiones versatur; igitur impune licet in mente atrocia quæq; moliri scelera.* Qui verò sic? *Nam nos*

utiq;

utiq; passim discrimen divini & humani fori insinuamus. Sit ita: Nec liceat per forum divinum; licebit tamen id, nec erit prohibitum per jus naturæ, quatenus hoc ex Tua mente ad forum adaptatur humanum. Taceo leges naturales, etiam prout ad forum humanum imperfecte adaptantur, ad forum internum conscientiæ, utique divinum, respicere, ut proin distinctio objecta quoad hanc quæstionem inanis sit. Curiosius verò paulo agit Dn. *Pufendorf.* quando *Objectionem* allatam, cui opposuerim scire avet; omnibus opponitur, qui J. N. quod est effectus divini in homines Imperii, interiores actus formare negant. Nec licet homini ad forum suum jus hoc adaptando, separare quæ Deus conjunxit; manet enim sic adaptatum adhuc divinum jûs. *Nescio etiam* ait, *quam accurate dicatur, actiones exteriores signa esse:* Ast si sermo externus est signum interioris, quidni exterior actio signum interioris dici poterit.

§. 2. Controversiam de *Decalogo*, quod velit *Theologis relinquere*, bene fit, cum *nesciat, an sint probaturi, obligationem Gentilium ad legem moralem & naturalem à promulgatione decalogi in monte Sinai facta* etiam *derivari*; quomodo enim contra Scholasticos hoc nostrates doceant, discere poterit ex Dn. D. *Calovii* Bibl. Illustr. Tom. I. f. 396. Dn. *Osiandr.* Theol. Moral. p. 321.

§. 3. Bene quoque se res habet, si mecum consentit, quoad ea, *quæ super pudore à me traduntur.*

§. 4. Tandem concludit *nesciens, quid* mihi *in*

mentem venerit, quod dum ipse negatū eam, legem naturæ esse ipsam vim animæ nostræ intellectivam & facultatem judicatricem, verba ipsius p. 179. velut istam sententiam propugnantia adduxerim, cum d. l. utiq; primorum & verorum principiorum, seu axiomatum à se expresse mentio fiat, quæ sane à vi animæ differunt. Sed non adducuntur verba Pufendorfiana; ceu allegatam sententiam propugnantia: sed de obligatione dictaminum, quæ ratiocinando intellectus colligit, disquirebatur, cum *Pufendorfiana* allegatio fieret.

APPENDIX

Contra

CL. DN. SAM. STRIMESIUM,
Prof. P. Francof. Viadrin.

Exhibens

COROLLARIUM
APOLOGETICUM,

Stricturis ejusdem oppositum, & contra
Illius recens editum

COROLLARIUM
ANTAPOLOGETICUM
vindicatum.

§. I. Cum *Vir Clariss.* Dn. *Samuel Strimesius*, *Prof. Francofurt. Viadr. Origines Morales* cum animo suo edere constituisset, placuit quoq; eidem, meam de *Ratione Formali Moralitatis*, quam in *valore* positum judico, sententiam in Disquisit. de Origine Jur. Natur. p. 242. exhibitam perstringere: cujus stricturis sequens objicere *Corollarium Apologeticum* tunc operæ pretium duxi.

COROLLARIUM APOLOGETICUM.

QUæritur in quo consistat *Ratio Formalis* τȣ̃ esse *Moralis*? Cum Moralium doctores dissentiant, visum nobis fuit in *Disquis. de Orig. I. N. art.* 8. §. 13. eandem ponere in *valore*, quo tantum ponderis & momenti, id quod morale dicitur, habet, ut non sit inane quid & plane nihil, sed tantum valeat, ut verum ponat effectum, in quo idem deprehendas pondus. Displicet hoc *hoc viro Clariss. Samueli Strimesio, Profess. Electorali Francofurtano*, qui in celeberrimi *Pufendorfii* gratiam, quem tamen ex instituto confutare cum animo suo constituerat, meam hanc sententiam, quam eandem quoad rem cum opinione *Bonaventuræ Baronis* esse credit

credit, ita nuper in *Origin. Moral.* p.136. perstrinxit: *Idem*, inquit, *omnino*, quod sc. Bonaventura Baro in imputabilitate, quo minus sit ratio formalis Moralitatis, desideravit, *Pufendorfio, Imputabilitatem nobiscum defendenti, novissime oppositum reperio à Viro Clarissimo Ioh. Ioach. Zentgravio, Professore Argentoratensi, qui ut cum canonibus quoq; Logicis in gratiam rediret, neq; conceptus imputabilitate prior, (quo moralitatis formale complecti annititur) in modo peccaret, duos conceptus moralitatem dividentes, Bonitatem nempe & malitiam, ad unum Valorem revocat, quem rationem proximam auguratur, cur actus aliquis moralis, id est, vel bonus audiat, vel malus censeatur.* Atqui (1). Quæritur, quænam sit *ratio formalis τῦ esse moralis præcise & generice* spectati, & prout á *moralitate* tam *subjectiva*, sive agentis, quam *objectiva* abstrahit, non vero determinate, in quo consistat moralitas *subjectiva*, sive agentis moralis: ita vero disputat l. c. Clariss. *Strimes.* (2) *Baro* rationem à priori *imputativitatis* dicit esse *Bonitatem* & *Malitiam*, quod ego nego, ceu qui distinguo inter *imputativitatem præcise itemq; absolute*, & *determinate*, sive cum *modo*, prout sc. est ad laudem vel ad vituperium, spectatam: Illius ratio est à priori *valor* ille de quo loquimur; hujus *bonitas* & *malitia*.

litia. Fallitur autem *Vir Clarissimus*, quando existimat, me *duos conceptus moralitatem dividentes, bonitatem nempè & malitiam ad unum valorem revocasse*, cum nō duas has τȣ *esse moralis* differentias dividentes NB. uno nomine expressum iverim, sed conceptum genericum & rationem moralitatis ut sic spectatæ ab ejus speciebus, quæ sunt bonitas & malitia, abstraxerim, sicut ab homine & bruto communis animalitatis ratio solet abstrahi; ceu ex compluribus locis dicti Art. 8. patet. Non ergo *idem omnino* celebertimo opposui *Pufendorfio*, quod *Scoti* interpres contra ejus disputat sententiam. Viderit itaq; *Strimes* quomodo neglectis legibus bonæ oppositionis *cùm canonibus logicis in gratiam redire* velit. Instat equidem distinguendo p. 138. inter moralitatem *subjectivam & objectivam*, hanc contendens *valorem*, de quo quæritur, definire, non illam. *Regero*, inquit, *VALOREM dicere quidam moralitatem, sed non eam, à qua agens moralis denominatur, id est quæ agentem præmio & pœna dignum efficit; sed eam potissimum quæ rei seu objecto inest, idem innuente ipso Zentgravio*. Verum non ego hoc (1) dico, quod valor, prout à bonitate & malitia ceu speciebus inferioribus abstrahit, *agentem personam præmio & pœna dignam efficiat*, cum hoc

sit

sit effectus bonitatis & malitiæ, à quibus speciebus moralitatis differt, sicut animal ab homine & bruto. Unde distinguendum inter *imputabile*, ut sic, & imputabile ad laudem vel vituperium, illud consequitur τὸ esse morale ut sic, ejusque causa est *valor*; hujus verò ratio est bonum & malum morale: quæ *Strimesius* confundit. Deinde (2) etiam confunditur *morale absolute* spectatum, cujus rationem formalem investigatum ivimus, cum *morali modificato*, quatenus sc. se habet vel ex parte agentis, vel ex parte objecti, hoc modo de Moralitate loquitur Clariss. *Strimesius*. Sive vero hoc, sive illo modo affectum spectetur morale, in utroque reperitur ille valor, qui moralitatem constituit, sed non in utroque eadem hujus valoris datur caussa. vid. disquis. de Orig. art. 8. §. 26. & §. 37. Excipit, valorem, quem agenti inesse dixi, & inesse etiam, non improbante Dn. Censore, ostendi, *gradus quidem moralitatis*, de *qua hoc loco solliciti sumus, vel augere vel minuere, ipsum tamen formale moralitatis non exprimere*. Atqui (1) calor est forma calidi, hunc tamen intensum sc. vel remissum, gradus calidi augere, vel minuere, non est absurdum. Dein (2) nego, ipsum *valorem* per se augere, vel minuere gradus moralitatis, cum sit ipsa moralitas formaliter,

ter,

ter, quam auget vel minuit, quicquid eſt cauſa majoris vel minoris valoris. Quando vero *valorem moralitatem illam, à qua agens moralis denominatur, dicere* Idem negat, *cum actio in ſe & bona poſſit eſſe, & mala, indeq; dicto modo valida, propter quam tamen agens nec præmium, nec pœnam meretur, e.g. actio tam bona quam mala, cujus ignorantia, eaq; minus culpabilis cauſſa exiſtit;* non (1) noſtram ferit, ſed Baronis ſententiam, cui moralitas eſt *Bonitas aut malitia*, vid. *Bonav. Bar.* Curſ. Philoſ. Tom. III. fol. 182. Cum enim valorem ego non habeam pro nomine communi, quo duo hi conceptus contrahentes, Bonum ſc. & malum, exprimuntur, ſed pro conceptu univerſaliori & generico, ab omni moralitate, etiam ſubjectiva, abſtracto, hæc verba mihi opponi non poſſe manifeſtum eſt. Dico tamen (2), quod ſi actio ab agente per ignorantiam, quæ non eſt culpabilis, profecta fuerit, illa formaliter moralis non ſit, quicquid ſit de moralitate objectiva, quæ ſicut reſpicit rationem agentis practicam, vid. diſquiſit. p. 259. ita actus ab objecto moralitatem non accipit, niſi ab agente rationali & libero, ſciente item, profectus fuerit, vid. l. c. p. 270. Et quod (3) tale agens ex ignorantia minus culpabili, ob defectum hujus requiſiti, dum actus ejus non imperatur

non sit, quasi in Jus Nat. commissum actione interiori in foro humano non esset vere peccatum, vel sceleris cogitationem, etiam quæ plane recondita manet, non improbarent Populi, ceu moraliter malam: Constat enim malam mentem sæpius accusatam. Sincera fides datur, sincera pax juratur, id quod mente fit; sed quia *natura humana non congruum est, ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines nascatur*, vid. *Grot.* J. B. I I. 20. 18. *Si à fratribus nostris aliquis lapsorum fefellerit, ut pacem subdole petat, impendentis prælii tempore communicationem non præliaturus accipiat, seipsum fallit, qui aliud corde occultat, & aliud voce denunciat. Nos in quantum nobis & videre & judicare conceditur, faciem singulorum videmus, cor scrutari & mentem perspicere non possumus*, gloriosus Martyr *Cyprianus* ait. Annuunt Gentiles. Falsum autem est, *impuritatem cordis & actionum considerare ad Theologiam spectare*, si exclusive loquatur *Pufendorf.* contradicunt enim eidem morum Doctores inter Gentiles: *Senecæ*, *Aristotelis*, *Plutarchi*, *Platonis*, loca in Disquis. p. 53. seq. adducta sunt. De Stoicis vid. *A. Gell.* Noct. Attic. l. 19. c. 1. Et egregiam haberemus Philosophiam moralem, etiam prout Theol. Morali contradistinguitur, ejusque usus in foro se exerit, si non æque interiores atque exteriores motus, ratione sibi convenienti, ex lumine sc. naturali, non revelato, dirigeret, atque interiorem quoque æque harmoniam præciperet. Instat: *Est & illa sequela oppido quam crassa: Disciplina I. N. ad forum humanum adaptata maximam partem circa exteriores hominis actiones versatur; igitur impune licet in mente atrocia quæq; moliri scelera.* Qui verò sic? *Nam nos*

utiq;

utiq; passim discrimen divini & humani fori insinuamus. Sit ita: Nec liceat per forum divinum; licebit tamen id, nec erit prohibitum per jus naturæ, quatenus hoc ex Tua mente ad forum adaptatur humanum. Taceo leges naturales, etiam prout ad forum humanum imperfecte adaptantur, ad forum internum conscientiæ, utique divinum, respicere, ut proin distinctio objecta quoad hanc quæstionem inanis sit. Curiosius verò paulo agit Dn. *Pufendorf.* quando *Objectionem* allatam, cui opposuerim scire avet; omnibus opponitur, qui J. N. quod est effectus divini in homines Imperii, interiores actus formare negant. Nec licet homini ad forum suum jus hoc adaptando, separare quæ Deus conjunxit; manet enim sic adaptatum adhuc divinum jus. *Nescio etiam* ait, *quam accurate dicatur, actiones exteriores signa esse:* Ast si sermo externus est signum interioris, quidni exterior actio signum interioris dici poterit.

§. 2. Controversiam de *Decalogo*, quod velit *Theologis relinquere*, bene fit, cum *nesciat*, *an sine probaturi, obligationem Gentilium ad legem moralem & naturalem à promulgatione decalogi in monte Sinai facta* etiam *derivari*; quomodo enim contra Scholasticos hoc nostrates doceant, discere poterit ex Dn. D. *Calovii* Bibl. Illustr. Tom. 1. f. 396. Dn. *Osiandr.* Theol. Moral. p. 321.

§. 3. Bene quoque se res habet, si mecum consentit, quoad ea, *quæ super pudore à me traduntur.*

§. 4. Tandem concludit *nesciens*, *quid* mihi *in*

mentem venerit, quod dum ipse negatū eam, legem naturæ esse ipsam vim animæ nostræ intellectivam & facultatem judicatricem, verba ipsius p. 179. velut istam sententiam propugnantia adduxerim, cum d. l. utiq; primorum & verorum principiorum, seu axiomatum à se expresse mentio fiat, quæ sane à vi animæ differunt. Sed non adducuntur verba Pufendorfiana; ceu allegatam sententiam propugnantia: sed de obligatione dictaminum, quæ ratiocinando intellectus colligit, disquirebatur, cum *Pufendorfiana* allegatio fieret.

APPENDIX

Contra

CL. DN. SAM. STRIMESIVM,
Prof. P. Francof. Viadrin.

Exhibens

COROLLARIUM
APOLOGETICUM,

Stricturis ejusdem oppositum, & contra
Illius recens editum

COROLLARIUM
ANTAPOLOGETICUM
vindicatum.

§.I. CUm *Vir Clariss. Dn. Samuel Strimesius*, *Prof. Francofurt. Viadr.* *Origines Morales* cum animo suo ederee constituisset, placuit quoq; eidem, meam de *Ratione Formali Moralitatis*, quam in *valore* positum judico, sententiam in Disquisit. de Origine Jur. Natur. p.242. exhibitam perstringere: cujus stricturis sequens objicere *Corollarium Apologeticum* tunc operæ pretium duxi.

COROLLARIUM APOLOGETICUM.

QUæritur in quo consistat *Ratio Formalis τȣ͂* esse *Moralis*? Cum Moralium doctores dissentiant, visum nobis fuit in *Disquis. de Orig. I. N. art.* 8. §. 13. eandem ponere in *valore*, quo tantum ponderis & momenti, id quod morale dicitur, habet, ut non sit inane quid & plane nihil, sed tantum valeat, ut verum ponat effectum, in quo idem deprehendas pondus. Displicet hoc *hoc viro Clariss. Samueli Strimesio, Profess. Electorali Francofurtano*, qui in celeberrimi *Pufendorfii* gratiam, quem tamen ex instituto confutare cum animo suo constituerat, meam hanc sententiam, quam eandem quoad rem cum opinione *Bonaventuræ Baronis* esse credit

credit, ita nuper in *Origin. Moral.* p. 136. perstrinxit: *Idem*, inquit, *omnino*, quod sc. Bonaventura Baro in imputabilitate, quo minus sit ratio formalis Moralitatis, desideravit, *Pufendorfio, Imputabilitatem nobiscum defendenti, novissime oppositum reperio à Viro Clarissimo Ioh. Ioach. Zentgravio, Professore Argentoratensi, qui ut cum canonibus quoq; Logicis in gratiam rediret, neq; conceptus imputabilitate prior, (quo moralitatis formale complecti annititur) in modo peccaret, duos conceptus moralitatem dividentes, Bonitatem nempe & malitiam, ad unum Valorem revocat, quem rationem proximam auguratur, cur actus aliquis moralis, id est, vel bonus audiat, vel malus censeatur.* Atqui (1). Quæritur, quænam sit *ratio formalis τῦ esse moralis præcise & generice* spectati, & prout á *moralitate* tam *subjectiva*, sive agentis, quam *objectiva* abstrahit, non vero determinate, in quo consistat moralitas *subjectiva*, sive agentis moralis: ita vero disputat l. c. Clariss. *Strimes.* (2) *Baro* rationem à priori *imputativitatis* dicit esse *Bonitatem* & *Malitiam*, quod ego nego, ceu qui distinguo inter *imputativitatem præcise itemq; absolute*, & *determinate*, sive cum *modo*, prout sc. est ad laudem vel ad vituperium, spectatam: Illius ratio est à priori *valor* ille de quo loquimur; hujus *bonitas* & *malitia*.

litia. Fallitur autem *Vir Clarissimus*, quando existimat, me *duos conceptus moralitatem dividentes, bonitatem nempe & malitiam ad unum valorem revocasse*, cum nō duas has τȣ̃ *esse moralis* differentias dividentes NB. uno nomine expressum iverim, sed conceptum genericum & rationem moralitatis ut sic spectatæ ab ejus speciebus, quæ sunt bonitas & malitia, abstraxerim, sicut ab homine & bruto communis animalitatis ratio solet abstrahi; ceu ex compluribus locis dicti Art. 8. patet. Non ergo *idem omnino* celeberrimo opposui *Pufendorfio*, quod *Scoti* interpres contra ejus disputat sententiam. Viderit itaq; *Strimes.* quomodo neglectis legibus bonæ oppositionis *cum canonibus logicis in gratiam redire* velit. Instat equidem distinguendo p. 138. inter moralitatem *subjectivam & objectivam*, hanc contendens *valorem*, de quo quæritur, definire, non illam. *Regero*, inquit, *VALOREM dicere quidam moralitatem, sed non eam, à qua agens moralis denominatur, id est quæ agentem præmio & pœna dignum efficit; sed eam potissimum quæ rei seu objecto inest, idem innuente ipso Zentgravio.* Verum non ego hoc (1) dico, quod valor, prout à bonitate & malitia ceu speciebus inferioribus abstrahit, *agentem personam præmio & pœna dignam efficiat*, cum hoc

sit

sit effectus bonitatis & malitiæ, à quibus speciebus moralitatis differt, sicut animal ab homine & bruto. Unde distinguendum inter *imputabile*, ut sic, & imputabile ad laudem vel vituperium, illud consequitur τὸ esse morale ut sic, ejusque causa est *valor*; hujus verò ratio est bonum & malum morale: quæ *Strimesius* confundit. Deinde (2) etiam confunditur *morale absolute* spectatum, cujus rationem formalem investigatum ivimus, cum *morali modificato*, quatenus sc. se habet vel ex parte agentis, vel ex parte objecti, hoc modo de Moralitate loquitur Clariss. *Strimesius*. Sive vero hoc, sive illo modo affectum spectetur morale, in utroque reperitur ille valor, qui moralitatem constituit, sed non in utroque eadem hujus valoris datur caussa. vid. disquis. de Orig. art. 8. §. 26. & §. 37. Excipit, valorem, quem agenti inesse dixi, & inesse etiam, non improbante Dn. Censore, ostendi, *gradus quidem moralitatis, de qua hoc loco solliciti sumus, vel augere vel minuere, ipsum tamen formale moralitatis non exprimere.* Atqui (1) calor est forma calidi, hunc tamen intensum sc. vel remissum, gradus calidi augere, vel minuere, non est absurdum. Dein (2) nego, ipsum *valorem* per se augere, vel minuere gradus moralitatis, cum sit ipsa moralitas formaliter,

ter, quam auget vel minuit, quicquid eſt cauſa majoris vel minoris valoris. Quando vero *valorem moralitatem illam, à qua agens moralis denominatur, dicere* Idem negat, *cum actio in ſe & bona poſſit eſſe, & mala, indeq; dicto modo valida, propter quam tamen agens nec præmium, nec pœnam meretur, e.g. actio tam bona quam mala, cujus ignorantia, eaq; minus culpabilis cauſſa exiſtit;* non (1) noſtram ferit, ſed Baronis ſententiam, cui moralitas eſt *Bonitas aut malitia*, vid. *Bonav. Bar.* Curſ. Philoſ. Tom. III. fol. 182. Cum enim valorem ego non habeam pro nomine communi, quo duo hi conceptus contrahentes, Bonum ſc. & malum, exprimuntur, ſed pro conceptu univerſaliori & generico, ab omni moralitate, etiam ſubjectiva, abſtracto, hæc verba mihi opponi non poſſe manifeſtum eſt. Dico tamen (2), quod ſi actio ab agente per ignorantiam, quæ non eſt culpabilis, profecta fuerit, illa formaliter moralis non ſit, quicquid ſit de moralitate objectiva, quæ ſicut reſpicit rationem agentis practicam, vid. diſquiſit. p. 259. ita actus ab objecto moralitatem non accipit, niſi ab agente rationali & libero, ſciente item, profectus fuerit, vid. l. c. p. 270. Et quod (3) tale agens ex ignorantia minus culpabili, ob defectum hujus requiſiti, dum actus ejus non imperatur

tatur à voluntate, quæ consequi debet deliberationem rationis, uti non potest agens morale dici: ita (4) hoc nomine etiam tali agenti non inest ille *valor*, de quo loquimur. Pone aut (5) scientiam, & quod tale agens agat ex prævia & deliberata ratione, statim in agente & in actione ejus deprehendes hunc valorem, & tale pondus, ut possit imputari ad aliquid, & quidem speciatim ad laudem, si principia quæ valorem determinant convenienti ratione in actu concurrant; vel ad vituperium, ubi ista incongrua & inconvenienti ratione fuerint unita. vid. Disquis. de Orig. I. N. p. 185. seqq. ut proin (6) etiam agens sicut bene & male, ita etiam *cum valore* egisse dici possit. Imo (7) tolle ab agente, & ejus actione, valorem, non erit ejus actio imputativa; pone autem eundem, statim erit imputabilis. Fundamentum autem hujus valoris sive moralitatis, prout sc. se tenet ex parte agentis, est *Ratio proæretica*, ex qua proxime *valorem*, non Imputabilitatem, provenire existimo. Alia mitto.

:)o(:

Verum

§. 2. Verum enimvero Colophonem jam addideram vindiciis AntiPufendorfianis, cum Amicus exhiberet *Corollarium Antapologeticum* à *Doctissimo Strimesio Corollario* huic *Apologetico oppositum*, quod, ut bona fide rem à me geri pateat, benivolo Lectori exhibendum duxi.

COROLLARIUM ANTAPOLOGETICUM.

ANno abhinc elapso in *Orig. Moralib. Differt. IV.* quæsitum à me fuit, quænam Ratio Formalis Moralitatis, cumprimis Subjectivæ, haberi debeat, id est ejus, quæ Subjectum seu Agens Morale denominat. Ubi lustratis Scholasticorum sententiis eorum mihi arrisit opinio, qui dictam Moralitatem per Imputabilitatem interpretantur, à proæresi proximè provenientem. Cùm verò huic tum Veterum quorundam, tum *Celeberr. Pufendorfii* sententiæ maximè à *Bonaventura Barone* opponi adverterem: dari conceptum Imputabilitate priorem, quod ipsum à Viro *Clar. Dn. Ioh. Ioach. Zentgravio Phil. Pract. Prof. Argentoratensi*, hisce repetitum legebam: *Nobis Imputabilitas* Tò *Moralepotiùs consequi, ceu Adfectio, quàm illud ceu Formale constituere videtur. De Orig. Iur. Natur. p.* 242. Operæ pretium duxi, Telum prævisum elidere; & quid præterea de Conceptibus Mo-

ralitatis, à memoratis Autoribus adinventis, & Imputativitatis loco ſuggeſtis, cenſeri debeat, verbo aperire.

Ceterum idem de utriusque Conceptu Judicium ferendum erat, nempe nec Bonitatem & Malitiam *Baronis*, nec Valorem Dn. ***Zentgravii*** Moralitatis Subjectivæ Formale, de quo agebatur, attingere, ſed ad Moralitatem Objectivam potius pertinere. Nonſuſtinuit judicium hoc prædictus *Profeſſor Argentoratenſis*, verùm eidem *Corollario Apologeticò ad Diſp. I. Diſquiſ.* ***de Orig.*** *Iur. Gent.* ita occurrendum putavit: ***Atqui***, inquit, (1.) *quæritur, quanam ſit ratio* ***Formalis*** $\tau\tilde{\upsilon}$ *Eſſe Moralis, præcisè & genericè ſpectati,* ***& prout*** *de Moralitate tam Subjectiva ſive agentis,* ***quàm*** *Objectiva abſtrahit, non verò determinate,* ***in quo*** *conſiſtat Moralitas Subjectiva ſive Agentis Moralis: Ita vero diſputat Clariſſ. Strimeſius.* (2.) ***Baro*** *Rationem à priori Imputativitatis dicit* ***eſſe Bonitatem*** *& Malitiam, quod ego nego, ceu* ***qui diſtinguo*** *inter Imputativitatem præcisè itemq; abſolutè, & determinatè, ſive cum modo, prout ſcilicet eſt vel ad Laudem, vel ad Vituperium, ſpectatam: Illius Ratio eſt Valor ille, de quo loquimur;* ***hujus*** *Bonitas & Malitia.* Atqui inquam ego, ad (1.) quæritur (*a*) de iſtius Moralitatis Formali, de cujus Formali *Celeb. Pufendorfius* cum Autoribus

penè

penè omnibus quærit, hic verò quærit de Moralitatis Formali, *à quo agens Moralitatis Denominationem participat, de Iur. Nat. & Gent. L. I. C. 5. §. 3. p. 61.* Quodsi autem *Clar. Dn. Zentgravius* de alio Moralitatis Formali sollicitus est, qui *Pufendorfii* Imputativitatem ceu spurium Formale semotum it? *(b)* quæritur de Moralitate à Moralistis recepta & possibili; sed Moralitas à Subjectiva & Objectiva, ceu Genus, abstracta, cum inaudita est, tum planè impossibilis, Moralitatibus, à quibus Abstractio intenditur, prorsus Heterogeneis, uni eidemque Generi Proximo haut subjicibilibus, indeque non per Synonymicum conceptum, sed solum Æquivocum abstrahibilibus. 2. *Zentgravio* cum *Barone* arctiorem consensum intercedere ostendit, quàm vel ego suspicatus fueram, vel *Dn. Zentgravius* admittere gestit. Enimverò, Moralitatis, præcisè acceptæ, Rationem à Priori *Clariss. Vir* Valorem constituit; cum modo autem Habitudinis ad Laudem & Vituperium, Bonitatem & Malitiam. Hoc verò pacto cum *Barone* nolens volens tantum non per omnia conspirat, qui itidem de quadam tantum Moralitate, per Modum Laudis & Vituperii modificata, agit, non vero de Moralitate, à Subjectiva & Objectiva abstracta, *Baroni* prorsus incognita.

Pergit *Vir. Clariss.* & me falli auguratur, *quando existimo, eum duos Conceptus, Moralitatem dividentes, Bonitatem nempe & Malitiam ad unum Valorem revocasse, cum non duas has τῦ Esse Moralis differentias dividentes* NB. *uno nomine expressum iverit, sed Conceptum Genericum ab ejus speciebus abstraxerit, sicut ab Homine & Bruto communis Animalitatis Ratio solet abstrahi.* Quasi verò, qui dicit, *Dn. Zentgravium* duos Conceptus ad unum revocasse, neget, ad Genericum revocasse, & dicat tantum NB. uno nomine eos expressum ivisse. Ceterum (quod tamen pace *Viri Optimi* dixero) fallitur potius ipse, cum existimat, non idem oppositum esse à se *Puffendorfio*, quod à *Barone* sententiæ eidem oppositum invenit: Nam Bonitas & Malitia dicuntur *Baroni* Imputabilitate priores, idem contendit *Zentgrav.* his verbis: *Nisi Actus, vel Objecto ejus Valor quidam insit* (sic Bonitatem & Malitiam ad Valorem revocans) *qui æstimari queat, vel ad Laudem, vel ad Vituperium, Imputativitas non habebit locum, cum nihil sit, quod imputari queat.* Itaque Valor juxta *Zentgravium* Ratio à Priore cur Actio imputetur, sicut *Baroni* Bonitas & Malitia, ad Valorem à *Dno. Zentgravio* revocatæ. Usque adeo, ut Canones Logici nulli reliqui sint, *cum quibus, neglectis bonæ Oppositionis legi-*

Legibus, in Gratiam redire vel velim, vel velle possim; ostensu vero facillimum sit (dummodo hujusmodi aculeis pungere, vel mihi, vel ipsi volupe esset) quocum Dn. *Zentgravius* quam maxime redire in Gratiam necesse habeat, nempe secum ipso, qui à se revera adsertum, rursus tamen negat, Canonis omnium primi parum memor: Impossibile est, idem simul esse, & non esse.

Ad Rem potius ipsam cum *Viro Doctissimo* revertor. Admiseram in meo de ejus sententia Judicio, Valorem ab ipso propinatum propugnatumque, dicere quidem Moralitatem, interim non eam, à qua agens denominatur Moralis, id est præmio & pœna dignus, sed potius eam, quæ Rei seu Objecto inest, idque juxta propriam ejus Confessionem in *Disquis. de Orig. Iur. Nat. Art.* 8. *§.* 9. *p. m.* 238. *collat. cum §.* 14. 16. *& seq.* Hisce regerit sequentia: *Verùm* inquit, *non ego hoc dico, quod Valor, prout à Bonitate & Malitia ceu speciebus inferioribus abstrahit, agentem Personam præmio & pœna dignam efficiat, cum hic sit effectus Bonitatis & Malitiæ, à quibus speciebus Moralitatis ipsa Moralitas differt, sicut Animal ab Homine & Bruto. Resp.* (a) Neque ego *Clariss. Viro* assertionem istam tribuo, sed hanc solummodo, quam allegata ejus verba di-

 serte

ſerte loquuntur, *Valorem, qui eſſe Morale conſtituit, antecedenter ad actum Intellectus rei ineſſe.* (b) Niſi Valor Agentem re quapiam dignum efficit, tum ne quidem abſtractus eſt à Bonitate & Malitia, à quibus tamen abſtractus perhibetur. Bonitas dignum laude & præmio; Malitia dignum Vituperio & Pœna efficit Agentem, quæ dignitas, (ſeu Valor) per bonitatem ad Laudem, per Malitiam ad Vituperium contrahitur. Quemadmodum Animal infert ſenſitivum, & ad Rationalitatem, contractum, conſtituit Hominem, ad Irrationalitatem vero, conſtituit Brutum. Unde diſtinguendum quidem inter Imputabile ut ſic, & Imputabile ad Laudem vel Vituperium; (quæ etiam nemo diſtincte concipiens à me unquã confuſa adverterit) ſed hoc pacto nondum probatum eſt, Valorem, vel Formalem Rationem Moralitatis Subjectivæ, vel abſtractum Genus à Moralitate tam Subjectiva quàm Objectiva (abſtractum commune que Genus Proximum reſpuentibus) abſolvere. Diſtinguendum item, uti Autor 2. urget, *inter Morale in Genere, & Malitia modificatum*, Modis puta Contractivis, Bonitate & Malitia, quorum duorum confuſionem à me factam Dn. *Antagoniſta* pariter nunquam, niſi certè admodum confuſe, monſtraverit; Aſt interim

terim non sic evictum, Valorem Moralitati, tam Subjectivæ, quàm Objectivæ, per Modum Generis inesse.

Excipit: me ipsum admisisse, Valorem non Objectivæ tantum, sed & Subjectivæ Moralitati inesse, utpote *in quaposteriori Gradus augeat minuatve. Resp.* (a) Admisi inesse, sed non per Modum Generis respectu utriusque nec per Modum Formalis Rationis, respectu prioris; sed per Modum ejus, quod Gradus auget, vel minuit. Unde miratio subit animum, quorsum spectent *Clar. Zentgrav.* Responsiones, indirecta altera: *Calor est Forma Calidi, hunc tamen intensum scil. vel remissum Gradus calidi augere, vel minuere, non est absurdum*; Altera directa: *Nego ipsum Valorem augere vel minuere Gradus Moralitatis, cum sit ipsa Moralitas Formaliter.* Enimvero prior Responsio tum demum Rem attigisset, si ipsi unquam à me concessum esset, Valorem Formam Moralitatis absolvere, uti Calorem Calidi Formam appellamus. Quanquam præterea Tautologicæ prorsusque Identicæ enascantur Propositiones: Calidum intensum auget Gradus Caloris, & Calidum Remissum Gradus minuit. Posterior verò præterquam quod itidem à janua Exceptionis meæ aberrat, etiam (a) cum falso Ratiocinio conflictatur,

quasi Res ipsa Formaliter non possit insimul Gradus augere, vel minuere, cum primis si Ethica sit, & ex Gradibus tota constet. Certè Qualitas admittit magis & minus, ut maneat Qualitas Formaliter. (b) Propria Dn. *Zentgravii* vineta cædit: Quodsi enim Valor per se intensus, vel remissus, nequidem auget vel minuit Gradus Moralitatis, quomodo per se ipsam Moralitatem, ex Gradibus constantem, Formaliter & totam constituet? Valorem autem intensum & Remissum Gradus Moralitatis augere, vel minuere, non magis absurdum, quam Calorem intensum & remissum Gradus Calidi augere vel minuere. Tandem ipsam Rei arcem invadere pertendit *Clar. Apologista*, Rationem, qua Valorem Moralitatis Subjectivæ Formale haut esse edocueram, septuplici Responsione elisurus. Dixeram nempe, Actionem quandam dari in se vel Bonam, vel Malam, indeque certo Modo validam, quæ tamen Agentem neutiquam Moralem denominet, qualis est Actio, cujus Ignorantia minus culpabilis causa existit. Regerit ille 1. Rationem nostram non suam, „sed solius *Bonaventuræ* sententiam ferire 2. A„ctionem, per Ignorantiam minus culpabilem „patratam, Formaliter non esse Moralem. Pro„inde 3. nec Agenti suo Moralis appellationem

„tri-

„tribuere. Quod hoc ipſo 4. Valor ei haut „inſit. E contrario vero 5. poſita ſcientia & „deliberatione in Agente, Actioni Valorem, „immo & 6. Agenti Denominationem ejus, qui „cum Valore egit, conciliari. Uſque adeo ut „7. ſublato Valore ab Agente & ejus Actione, „tollatur illico ab iisdem Imputativitas, vice ve- „ro verſa, poſito Valore, eadem ponatur. Ex „his denique omnibus confici innuit: Funda- „mentum Valoris ſive Moralitatis Subjectivæ „eſſe Proæreſin, ex qua proxime Valorem, non vero Imputabilitatem venire exiſtimandum ve- niat. Sed vero, ut ſicco pede tranſeam, nu- merum Reſponſionum præter omnem Neceſ- ſitatem multiplicari, quarum pondus hiſce tri- bus continetur. (a) Rationem à me contra Va- lorem (quominus is Moralitatis Subjectivæ Formale exiſtat) allatam, Autori Valoris non adverſari; Præprimis cum (b) Actio, per Igno- rantiam minus culpabilem admiſſa, Moralis haut evadat, nec Denominationem Moralitatis cuiquam conferat. Contra vero (c) Valor ipſius Imputativitatis Fundamentum ſit adæquatum, quo ſtante conſiſtat immobilis, labante corrue- re neceſſe habeat; *Reſp.* inſuper ad I. Rationem noſtram Valoris Autorem eo ipſo ferire, quia *Bonaventuram* ferit: Etenim ſi Ratio noſtra

(Zentgravio Judice) *Bonaventuram* propterea impugnat, quod is Moralitatem in Bonitate & Malitia collocat, utique & Autorem Valoris, qui Valorem pro Conceptu Generico omnis omnino Moralitatis, per consequens Bonitatis & Malitiæ habet. Qui oppugnat Partem in *Barone*, ille oppugnat Totum in *Zentgravio*, respectu illius Partis. Nec est, cur iterato ingeminet, se Valorem non pro *Communi Nomine, quo duo hi Conceptus Contrahentes Bonum scil. & Malum exprimuntur; sed pro Conceptu Universaliori & Generico, ab omni Moralitate etiam Subjectiva, abstracto habere:* Nam nec istius unquam à me postulatus est; nec Nomen Commune, quo duo Conceptus Contrahentes exprimuntur, à Conceptu Universali ita dissidet, ut cum eo conciliari non possit. Quin potius Nomen commune respectu duorum Conceptuum Contrahentium, colligitur esse eorum Conceptus Universalis & Superior; Nec denique Ratio nostra minus ferit Autorem si Valorem pro Universali Conceptu habeat, quàm si eundem Commune Nomen duorum Conceptuum Contrahentium velit esse. *Resp.* ad II. denegare Moralitatem Actioni, per Ignorantiam minus culpabilem peractæ, repugnat Hypothesi nobis communi de Objectiva & Subjectiva

Mora-

Moralitate, inter se distinctis. Perspicuum præterea est, 1. Boni & Mali Naturam non ab Hominis Scientia Ignorantiave, sed plerumque à Dei Natura & Voluntate arcessendam. *Vid. Orig. nostr. Mor. Diss.* 1. *&* 2. 2. Dari Ignorantiam non Facti tantum, sed & Juris, non uno modo ut invincibilem, ita minus culpabilem. *Vid. Blasium à Concept. Philosoph. Mor. Diss.7. Quæst.7.§.1. Coll. cum Disp. 9. Metaph. Quæst.2.§.1.* Atque hæc ipsa Hypothesis necessario quoque evincit, tum subeuntem hujusmodi Actionem ex Agentium Moralium Numero non omnino deturbandum esse; Tum Actionem talem Valore omni haud quaquam destitui. Quanquam adhuc magis eadem evincantur per hypothesin Dno. *Zentgravio* peculiarem, qua Valor omni Moralitati communis statuitur, ut ita III. & IV. Responsum in auras abeant. V. VI. & VII. revera non feriunt sententiam meam, qui utraque manu largior (a) scienter & deliberate Agenti Valorem competere. (b) ab hoc eundem cum Valore egisse dici posse. (c) Valorem cum Imputabilitate retrocurrere & æquè latè extendi. Concessis accedit prior Conclusionis Dni. *Zentgravii* pars, Moralitatis fundamentum Rationem Proæreticam constituens; id quod *Differt. mea IV.* ab ipso notata, à §.10. *ad fin. usq.* prolixius perse-

perfecutus fum; Pars autem Conclufionis posterior, non Imputabilitatem, fed Valorem proximè ex Progreffi provenire edifferens, Petitionem Principii ufque incurrit, dum folidè probetur atque ftabilitaur. Tantum.

§. 3. Ad rem itaque fe denuo contra me gerendam accingens Dominus *Strimefius*, cum repetiiffet, *nec bonitatem & malitiam Baronis*, nec meum *Valorem*, *moralitatis fubjectivæ* uti putat *forformale*, de quo à me quæri denuo contendit, *attingere, fed ad moralitatem objectivam potius pertinere*; ad ea quæ in fuperiori corollario fententiæ meę cum illuftrandæ, tum vindicandæ gratia dicta funt, mox ita excipit: *Atqui inquam ego, ad* (1) *quæritur* (a) *de iftius moralitatis formali, de cujus formali Celeb. Pufendorf. cum Autoribus pene omnibus quærit, hic vero quærit de moralitatis Formali, à quo agens moralitatis denominationem participat*, de Jure Nat. & Gent. l.1.c.5.§.3. p.61. *Quod fi autem de alio Moralitatis Formali follicitus fim*, quærit, *qui Pufend. Imputabilitatem, ceu fpurium formale femotum eam?* Sed difputaturus contra me, *Clarifs. Strimefi*, (α) ex mea *difquifitione* potius, quam ex *Pufendorfio*, vel aliis, ftatum controverfiæ formare debuiffes, & potiffimum meum potius refpicere inftitutum, quo thefin ponendi mihi libera relinquitur facultas, quam id quod ex occafione factum eft: Ita enim bonæ oppofitionis leges jubent. In *Difquif. de Orig. J.N.* vero *Art.* 8. §. 7.

8. §. 7. hæc extant: *Difficilius dictu videtur, in quonam* formale *ejus quod* morale *dicitur consistat.* In §. sequenti 8. ita legitur: *Qui ita definituri formale τῦ esse moralis* &c. sic §. 10. agitur de *morali* in ea latitudine, ut *τῷ physico* contradistinguatur. §.. 13. dicitur: *Nobis itaq; videtur τὸ* ***morale*** *secundum suum esse formale* in DEBITA LATITUDINE *consistere* in VALORE. Quanta vero hæc latitudo sit §. seq. 14. ita traditur: *Respicit hic valor, non tantum prout est in actu, sed prout etiam se tenet ex parte objecti,* &c. Hæc verba satis ostendunt, quod statum formando non disputaverim hoc præcise & determinate, in quo *formale moralitatis subjectiva* qua talis consistat, sed latius quæstionem extenderim, secutus *Vasquezium* t. I. in Thom. Disp. 95. c. 10. n. 46. f. 650. *Philip. à Trinit.* in I. 2. Thom. t. 2. Disp. 18. Dub. 1. Conclus. & alios, qui itidem in tanta latitudine de moralitatis formali, quod tam in objectivam quam subjectivam moralitatem illis cadere dicitur, disquirunt. Nec id (β) juvat Dn. *Strimesii* causam, quod Dn. *Pufendorfii Imputabilitatem semotum eam*; una quippe fidelia duos sæpenumero dealbari parietes non repugnat. Accedit quod, uti alias etiam fieri amat, in quo *esse morale* consistat formaliter inquirens, hac occasione aliorum etiam sententias, pressius licet philosophentur, adductas examinare visum fuerit; ex quo non recte intuleris, nec primariam laxius fuisse positam à me quæstionem. Instat equidem: *Quæritur de moralitate à Moralistis recepta & possibili: sed moralitas à subjectiva & objectiva, ceu genus abstracta, cum inaudita est, tum plane impossibilis, Moralitatibus,* *à quibus*

à quibus abstractio intenditur, prorsus heterogeneus, uni eidemq; generi proximo haut subjicibilibus, indeq; non per synonymicum conceptum, sed solum æquivocum abstrahibilibus. Verum jam ostendi Moralium Doctores Scholasticos eandem mecum Philosophari Philosophiam; quanquam si vel maxime moralitas in ista latitudine, quæ inter nos in disceptationem cadit, illos fugeret, vel apud eos non recepta foret, id à me parum curaretur, cui magis amica & curæ veritas esset. Qui vero conceptus moralitatis non tam late patere queat, ut *præscindat* ab omni moralitate modificata, qualis est subjective & objective talis; & tanquam *genus abstrahat* à speciebus inferioribus, quæ sunt bonitas & malitia, nondum perspicere possum: A *moralitate autem subjectiva & objectiva Moralitatem ceu genus abstrahere*, uti Dn. *Strimes.* meam pervertit sententiam, nunquam dixi. Communius enim & generalius, quod à contractiori & modificato præscindit, hoc ipso & qua tale nondum abstrahit ceu genus à speciebus. Non etiam magis *heterogeneæ* sunt determinatæ & modificatæ hæ moralitates, *objectiva* scil. & *subjectiva*, respectu moralitatis absolute & universaliter spectatæ, atque substantia & accidens naturam habent heterogeneam respectu Entis: vel modi adessentiæ ad ipsum esse alicubi. Cumque moralitates hæ, *subjectiva* & *objectiva* sc. vere, non *æquivoce*, tales sint, pervelim omnino scire, qui non ab illis conceptus *communis Synonymicus* abstrahi queat, à quo vicissim & illæ abstrahantur, sicut superius & communius ab inferioribus & contractioribus,

tibus, viciſſimque inferiora & contractiora ab illo præſcindunt.

§. 3. Ad 2. excipit, quod mihi *cum Barone arctiorem conſenſum intercedere oſtendat, quam vel ipſe ſuſpicatus fuerat, vel ego admittere geſtio. Cum enim moralitatis præciſe acceptæ rationem à priori Valorem conſtituam, cum modo autem habitudinis ad laudem & vituperium, bonitatem & malitiam, hoc pacto cum Barone tantum non per omnia me conſpirare* ait, *qui itidem de quadam tantum moralitate per modum laudis & vituperii modificata agit, non vero de Moralitate, à ſubjectiva & objectiva abſtracta, Baroni prorſus incognita.* Sed quæſo, qui *cum Barone tantum non per omnia nolens volens* conſpirare dici queo? cum agam de moralitate in univerſali & abſolute ſpectata; itemque à ſubjectiva & objectiva præciſa, quam *Baroni* incognitam eſſe ipſe Dn. *Strimeſ.* concedit? quem de modificata loqui contendit. Cogitet *Vir optimus*, annon fallaciam à dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter commiſerit. Adde, quod ſi verum velimus fateri, licet ratio *Baronis* concludat de moralitate & imputabilitate modificata ad laudem vel vituperium, ipſi tamen de moralitate actus, ejusque imputabilitate in genere tantum ſermo ſit; vid. quæ à *Barone* diſputantur Tom. III. Curſ. Philoſ. fol. 182. §. *Dici poteſt* &c. uſque ad n. 7. Taceo me nuſquam dixiſſe, *moralitatis præciſe acceptæ rationem à priori* eſſe *valorem*; ceu quem rationem formalem moralitatis, rationem

tionem autem à priori *Imputabilitatis præcise & indeterminate spectata* expresse constitui.

§. 5. Pergit autem, & ex eo quod *dixerit*, me *duos conceptus moralitatem dividentes, Bonitatem & Malitiam, ad unum Valorem sc. revocasse*, sequi negat, à se *negari*, me eosdem ad *genericum revocasse*, aut à se *dici, tantum uno nomine me eos expressum ivisse*. Verum etsi non necessario sequatur id ex vi verborum, quin tamen talis verborum Dn. *Strimesii* etiam sensus esse, & sub illis occultari possit, dubium non est. Unde non simpliciter locutus, *falli Vir. Clarissimum* dixi, QUANDO *existimat*; non vero dixi quod sic existimet. *Cæterum me falli potius ipsum* ait, *cum existimo non idem* (omnino sc.) *oppositum esse à me Pufendorfio, quod à Barone sententiæ eidem oppositum inveni*. Audiemus probationem: *Nam* inquit, *bonitas & malitia dicuntur Baroni Imputabilitate priores, item contendit Zentgravius his verbis: Nisi actui, vel objecto ejus valor quidam insit, (sic bonitatem & malitiam ad valorem revocans) qui æstimari queat, vel ad laudem vel ad vituperium, imputativitas non habebit locum, cum nihil sit, quod imputari queat. Itaq; Valor juxta Zentgravium ratio à priore, cur actio imputetur, sicut Baroni bonitas & malitia, ad valorem à Dn. Zentgravio revocatæ.* Sed cum meam pervertat sententiam *Strimesius*, *bonitatem & malitiam ad valorem à me revocari* fingens, quem in *Corollario* meo *Apolog.* expresse *à bonitate & malitia abstrahere* scripsi.

cum

cum aliud ſit *valor ut ſic*, aliud *valor* talis & *modificatus*, uter noſtrum potius talli debeat dici, lectori dijudicandum relinquo. Proinde cum Imputabilitate ut ſic priorem dixerim valorem ut ſic, cum *Baroni* eandem valor talis, Bonitas ſc. & malitia, antecedere dicatur, relinquitur non *idem omnino* celeberrimo me oppoſuiſſe *Pufendorfio*, quod *Scoti* interpres contra ejus diſputavit ſententiam. Quare cum *à me aſſertum nunquam negaverim*, etiam non *neceſſe habeo mecum in gratiam redire*, cum ut quod jeci mutarem, oppoſita nondum evicerit ſententia.

§. 6. *Ad rem potius ipſam* mavult *Vir Clariſſ. mecum reverti*. Cumque Valorem moralitatem objectivam dicere, denuo conceſſiſſet, ad ea quæ in *Corollar.* ulterius repoſui, excipit ad (1.) quod (α) *etiam iſtam aſſertionem*, quam meam eſſe negavi, *mihi non tribuerit*, *ſed hanc ſolummodo, quam à me allegata mea verba diſerte loqui* ait, *Valorem, qui eſſe morale* (naturale ſc.) *conſtituit, antecedenter ad actum intellectus rei ineſſe*. Sed non video, quid ex his verbis pro ſua ſententia contra meam obtinere queat; vel aliquid probare poſſit, quod unquam negatum iverim. (β) Inſtat: *Niſi valor agentem re quapiam dignum efficit, tum ne quidem abſtractus eſt à bonitate & malitia, à quibus tamen abſtractus eſſe perhibetur. Bonitas dignum laude & præmio: malitia dignum vituperio & pœna efficit agentem, quæ dignitas (ſeu valor) per bonitatem ad laudem, per malitiam ad vituperiũ contrahitur.* Atqui *κατὰ βίαιον* potius infero: Si valor agentem re quapiam dignum nõ efficit, ſequitur eum abſtractum eſſe à bonitate & malitia, quia bo-

 nitas

nitas semper dignum laude, malitia dignum vituperio efficit: Ad rem ipsam verò responsurus, dico, valorem agentem omnino re quapiam dignum efficere, sed indeterminate, determinate vero ad laudem, quando ipse valor per bonitatem fuerit contractus; item ad pœnam & vituperium, quando idem per malitiam fuerit definitus, *quemadmodum animal infert sensitivum, & ad rationalitatem contractum, constituit hominem, ad irrationalitatem vero constituit brutum.* (γ) *Distinguendum* quidem concedit *inter imputabile ut sic, & imputabile ad laudem vel vituperium;* (*quæ distincte concipiens* à *Strimesio* quidem etiam distincte concipi posse non negat, in applicatione tamen ad præsentem quæstionem ab eodem *confusa* facile *adverterit*) *sed hoc pacto nondum probatum esse* ait, *valorem, vel formalem rationem Moralitatis subjectivæ, vel abstractum genus à Moralitate tam subjectiva quam objectiva,* (*abstractum communeq; genus proximum respuentibus*) *absolvere.* Sed hæc nos non feriunt, cum ut supra monitum, quæstio sit de moralitate in ea latitudine, qua tam subjective quam objective tali competit; non vero prout illa se habet, vel ex parte objecti qua talis, multo minus dicitur illius species esse subjectiva moralitas. Quo ipso etiam respondetur ad ea quæ (2) Dn. *Antagonista* repetit, quem ex modo dictis cum suis luctari umbris manifestum est.

§. 7. Explicat præterea, *quomodo admiserit, valorem subjectivæ moralitati inesse, nimirum non per modum generis*, id quod nec ego dico; *nec per modum rationis formalis;* Atqui nec hoc à me statuitur,

tur, qui dico, valorem esse rationem formalem τῦ *esse moralis* qua talis, non qua se moralitas habet vel ex parte subjecti, vel ex parte objecti, qua talis; quanquam utriusque moralitas qua talis in valore recte consistere affirmetur; Sed *per modum ejus quod gradus auget vel minuit.* Cum vero hoc in *Corollar. Apol.* discusserim, ad examen se accingens *Clar. Strimesius*: *Miratio* inquit, *subit animum, quorsum spectent Clar. Zentgravii responsiones, indirecta altera, altera directa.* Qui vero sic? *Enimvero*, ait, *prior responsio tum demum rem attigisset, si ipsi unquam à me concessum esset, valorem formam moralitatis absolvere, uti calorem calidi formam appellamus.* Sed cum *prior responsio* sit facta per instantiam, satis rem attigisse censeri debet, cum ostendat Dn. *Strimesium* ex subordinatis facere opposita, & ex hoc quod *valor auget vel minuit moralitatis gradus*, non sequi *ipsum formale moralitatis non exprimere*, & consequenter hac exceptione *Virum Doctissimum* nihil contra me obtinere. *Tautologicas* quidem, *prorsusq; identicas propositiones enasci* putat, si dicitur: *Calidum intensum auget gradus caloris, & calidum remissum minuit*; verum in identitate prædicati cum subjecto, non reali tantum, sed etiam nonnunquam rationis fundari veritatem propositionis, satis Logicorum docent regulæ. vid. *Slevogt* Diss. Acad. I. §. 11. seqq. Tautologia autem major in datis propositionibus non deprehenditur, quasi si dico: Calidum calefacit; vel si dico: Vir justus juste agit. vid. Arist. 5. Eth. c. 6. *Posteriorem* responsionem à *janua exceptionis suæ*

quidem *aberrare* jactat, non vero ostendit; quam dein etiam *cum falso ratiocinio conflictari* ait, *quasi res ipsa formaliter non possit insimul gradus augere, vel minuere, cum primis si Ethica sit, & ex gradibus tota constat.* Sed miratio animum subit, qui non observaverit *Clar. Antapologista* additum *τὸ per se.* Quanquam enim quod est forma possit suscipere magis & minus, cumprimis si ex gradibus constat, & hactenus, licet ἀκύρως, dici queat formaliter *insimul gradus augere vel minuere*, qua tamen forma præcise audit, à tali intensione & remissione abstrahit. Formæ enim, etiam quæ sunt accidentia, consistunt ἐν ἀτόμῳ. ὅυλα μίμησιν ἔχει τῶν ἀριθμῶν ait *Aristot.* 1. Metaph. 6. t. 6. Unde quanquam *qualitas admittat magis & minus, ut maneat qualitas formaliter*, & sic divisibilis sit in partes graduales; magis tamen vel minus forma, si esse formale præcise spectes, nihil amat vocari. Nam quod est forma magis intensa, non statim est magis forma. *Propria* dein mea *vineta* isthæc mea posterior ratio *cadere à Dn. Censore* fingitur. *Quod si enim valor per se intensus vel remissus, ne quidem auget vel minuit gradus moralitatis, quomodo per se ipsam moralitatem, ex gradibus constantem, formaliter & totam constituet? Valorem autem intensum & remissum gradus moralitatis augere vel minuere, non magis absurdum, quam calorem intensum & remissum gradus calidi augere vel minuere.* Noli verò quæso, *Clarissime Strimesi*, alienam mihi affingere sententiam, & exinde contra me insurgere. Ubi à me dictum sit doce,

doce, *valorem per se intensum & remissum ne quidem augere vel minuere gradus moralitatis*, cum diserte de valore præcise spectato, & qua formæ tantum indolem habet, locutus fuerim: quo considerandi modo, uti valor plus & minus in *sensu formali*, quicquid sit *de sensu identico*, ad quem jam non respicitur, non dicit; ita nec hoc sensu dici potest augere vel minuere gradus moralitatis. Cum vero valorem intendi & remitti non repugnet, licet non valor qua valor formaliter, tamen qua intensus & remissus augebit vel minuet gradus moralitatis, ita ut unde provenit intensio & remissio valoris, inde quoque etiam τὸ plus & minus in moralitate exoriri dici debeat. En verbo: A valore est moralitas formaliter; ab intensione vel remissione valoris, augmentum vel diminutio moralitatis, ita ut quicquid est causa majoris vel minoris valoris, causa quoque sit majoris vel minoris moralitatis. Quanquam etiam omnis valor certis gradibus constet, qua tamen ut forma præcise spectatur, isti gradus non considerantur.

§. 8. Tandem elidere conatur contra *ipsam rei arcem* directa, & *septuplici* annotatione contenta, existimans *numerum responsionū præter omnem necessitatē multiplicari, quarum pondus tribus tantū continetur*. Verum quanquam concisiori dicendi genere nunquam nō uti malim, ubi tamen contra mentem meas perverti responsiones, vel non satis capi, vel insidiosè ab adversario latebras illarum beneficio sibi quærente usurpari experior, invitus prolixiori dicendi genere uti cogor; etsi ne sic quidem sæpe numero prævenire possim, quo minus tale quid mihi, etsi aliquando diffusius mentem meam explicem, contingat, uti illa quæ cum Dn. *Strimesio* mihi intercepit disceptatio speciminis loco esse potest. Ceterum rem ipsam quod concernit, Resp. I. *Vir Doctiss. rationem suam* meum *Valorem eo ipso ferire, quia Bonaventuram Baronem ferit. Etenim si ratio ipsius, me judice, Bonaventuram propterea impugnat, quod is moralitatem in bonitate & malitia collocat, utiq; & me, qui Valorem pro con-*

ceptu generico omnis omnino moralitatis, *& per consequens bonitatis & malitiæ habeo.* Sed hic (α) insidiosè omittitur τὸ *universaliori*, facta mentione solius *conceptus generici*, & additur τὸ *omnino*, quasi & subjectiva & objectiva moralitas à me pro speciebus quoq; moralitatis haberentur, quæ tamen modum tantum certum moralitatis mihi dicere judicantur, non species, quo numero bonitas & malitia veniunt; ut supra monui. (β) Si *Valorem habeo pro conceptu communi & universaliori* moralitatis subjectivæ & objectivæ; *generico* item bonitatis & malitiæ, non eo ipso me ferit, qui *Bonaventuram* propterea impugnat, quod is moralitatē in bonitate & malitia collocat. Quemadmodum enim qui oppugnat affirmantē animalitatē consistere in rationalitate & irrationalitate, nō oppugnat eo ipso illum, qui eandem in esse sensitivo positam contendit; ita qui impugnat *Bonavent.* quod is moralitatem in bonitate & malitia collocat, non hoc ipso ferit *Zenigrav.* qui *Valorem* rationem formalem genericam respectu bonitatis & malitiæ esse disputat. Unde cadit quando additur: *Qui oppugnat partem in Barone, ille oppugnat totum in Zenegravio respectu illius partis*; num enim quod negatur de specie, illico negatur de genere? Non sic *Porphyrius* in Isag. loquitur; non sic *Aristoteles* disputare docet. Cætera quæ protestationem Dn. *Strimesii* continent, discussa sunt. Quod vero subjicit, *rationem suam non minus me ferire, si valorem pro universali conceptu habeam, quā si eundem commune nomen duorum conceptuum contrahentium, bonitatis sc. & malitiæ esse velim*; illius Ajo oppono meum Nego; cum *VALOR* præcise actionem definite bonam vel malam non reddit, uti τὸ sensitivum animal nondum rationale vel irrationale determinate esse dicit; ut proinde cum insigne aliquod discrimen intercedat inter valorem, ut notat conceptum communem & absolutum, & prout est nomen duntaxat commune duorum conceptuum inferiorum, & specificatorum, non necessario illum evertat, si vel maxime in hoc evertendo felix fuerit *Strimesius*.

§. 9. Ad II. Excipit *Vir Clariss. denegare moralitatem actioni per ignorantiam minus culpabilem peracta, repugnare hypothesi nobis communi de objectiva & subjectiva moralitate inter se distinctis*: Contra vero dico, hypothesin hanc in se relinqui salvam, si vel maxime negetur, plenam & perfectam moralitatem, prout nimirum illa etiam se habet ex parte subjecti agentis, in actu aliquo exoriri. Quando verò *perspicuum præterea esse* addit (1) *boni & mali na-*

turam

turam non ab hominis scientia ignorantiave, sed plerumq; à Dei natura & voluntate arcessendam. (2) *Dari ignorantiam non facti tantum, sed & juris non uno modo ut invincibilem, ita minus culpabilem:* Verum equidem est quod, (1) attinet, quod discrimen boni & mali naturalis in Dei natura, non quidem qua omnipotens, quod *Socinianismum* spirat, sed qua sancta & justa, fundetur; nec memini, me unquam *boni & mali* qua talis *naturam ab hominis scientia vel ignorantia* ivisse derivatum; sed quod ignorantia & scientia ad valorem, & sic ad moralitatem, cujus species demum sunt bonitas & malitia in genere morum talis, nihil conferat, exinde non sequitur, & contrarium evicit nostra *Disquis.* l. c. (2) Alterum lubens concedo, ipseq; sic doceo, quod secundum gradus *ignorantia minus culpabilis*, etiam de gradibus moralitatis, prout illa se tenet ex parte agentis, judicari debeat. Unde patet quid habendum sit, quando *Strimesius* ulterius infert: *Atq; hac ipsa hypothesis, necessario quoq; evincit, tum subeuntem hujusmodi actionem ex agentium moralium numero non omnino deturbandum esse: tum actionem talem valore omni haudquaquam destitui.* Sc. (ut distinctius, prolixius licet videri queat, rem explicem) ipse modo concessi, ceu de quo non erat quæstio, secundum gradus ignorantiæ minus culpabilis etiam de moralitate actionis, prout ex parte agentis illa se habet, judicium esse ferendum; ita ut si talis agens agat ex plena ignorantia simpliciter invincibili, ne quidem in *numerum agentium moralium* recipi debeat, ut non opus sit eundem rursus inde *deturbare.* Cum enim principium actionum moralium adæquatum sit *προαίρεσις*, ceu eximie à *Rachelio* docetur ex *Aristot.* certe quæ actio principio moralitatis penitus destituitur, id quod contingit in ignorantia plena, antecedente & simpliciter invincibili, qui moralis appellari debeat formaliter, non apparet. Bene *Philippus à Trinitate* l. c. p. m. 342. *Ut actus dicitur moralis debet elici à principio morali*, sc. cognoscente & sciente singulas actionis circumstantias, & volente etiam; *vel procedere modo morali*, sc. ex *προαιρέσει*, *vel tendere in objectum morale*, hoc est cognitum. Nihil autem datur horū, ubi plena & simpliciter invincibilis datur ignorantia: Et actio furiosi, noceat licet, non habet majorem valorem æstimatione morali, quam bovis cornupetæ ex naturæ genio ferocientis. Ex quo patet, nihil pro se contra me habere Dn. *Strimesium* ex eo, quod *valorem omni moralitati communem* rectè statuam. Multo minus *in auras abeunt qua* III. & IV. à me sunt *responsa*, modo illa

secun-

ſecundum dicta, & neceſſario explicata intelligere, nec fumum vendere velit *Vir Clariſſimus*. V. VI. VII. à me notata *revera ſuam non ferre ſententiam*, ait, cum *utraq; manu largiatur*, (a) *ſcienter & deliberate agenti valorem competere*; (b) *ab hoc eundem cum valore egiſſe dici poſſe*, (c) *valorem cum imputabilitate retrocurrere & æque late extendi*; ſed vel maximè diſputata eum feriunt, modo ictum nõ diſſimulet. Nam cum *ſcienter & deliberate agenti* iſte *valor competat* antecedenter ad Imputabilitatem, utique valor potius quam Imputabilitas pro formali, quòd omni moralitati commune eſt, habebitur. *Retrocurrere etiam valor cum imputabilitate, & æque late extendi* dicitur, ſed uti ſubjectum reciprocatur cum proprio. Concedit etiam *partem Concluſionis* in Coroll. Apolog. à me poſitæ *priorem*; *partem autem concluſionis poſteriorem, non imputabilitatem, ſed valorem proxime ex Proæreſi provenire ediſſerentem, petitionem principii uſq; incurrere* credit, *dum ſolide probetur atq; ſtabiliatur*. Gratum vero eſt, quod hic tantum ſuperſit nodus, qui *Clariſ. Strimeſio* ſcrupulum movet, quo minus *Valorem* pro formali omnibus moralitatibus communi habere poſſit, quod ſc. *ex ratione proæretica proxime valorem* provenire ei nondum ſolide probatum videatur, cum in *Imputabilitatem* potius id cadere ſibi perſuaſerit. Exiſtimo vero ego, ſcrupulum hunc non eſſe rationabilem, cum imputabilitatis rationem à priori eſſe valorem inde recte inferatur, quia valor, dignitas atque pondus fundamentum proximum eſt imputabilitatis moralis. Sicut enim imputabilitatis ad laudem vel vituperium fundamentum eſt bonitas & malitia moralis: prius enim bonum & malum moraliter aliquid ſit neceſſe eſt, antequam imputetur ad laudem vel vituperium; fit enim hæc imputatio propter bonum & malum tanquã rationem à priori: ita imputativitatis præciſæ ab imputativitate ad laudem vel vituperium fundamentum eſt aliquid bono & malo commune, & ab his ſpeciebus abſtractum, quod eſt valor, qui ad bonum & malum ſe antecedenter habens, proxime eſt determinabilis ad has ſpecies τῶ eſſe moralis, prout principia quæ valorem determinant convenienti vel inconvenienti ratione in actu concurrunt, & cum illo uniuntur. Nam ſi actio nihil valet, etiam nihil moraliter poterit imputari.

S. D. G.